Döda människor. Noveller

Bokutgåva

Stockholm. Albert Bonniers förlag 1924

DÖDA MÄNNISKOR

I.

En gång gick Allan Holm på en bred och grådammig väg, men han visste ej vart den ledde, och icke heller visste han hur han kommit in på den, var han börjat och var han skulle sluta. En kvinna dök upp framför honom och log. Hon sade: Jag älskar dig! Då skakade Allan endast på huvudet, vek åt sidan och fortsatte sin väg med ett förundrat uttryck i ansiktet. Han förstod ej kvinnan, han skulle aldrig kunna fatta att någon kunde älska honom, helt enkelt därför att han själv aldrig älskat en annan människa. När någon visade honom en vänlighet blev han generad, emedan han, även med bästa vilja i världen, ej kunde gengälda den på samma sätt.

Som han själv var ett stycke bohem och flanör, hemlös utan att detta var en ekonomisk nödvändighet, sökte han sig gärna hem till makarna Engels, ett affärsfolk av tyskt ursprung, som haft framgång i sitt nya fosterland.

Mannen hade i sin ungdom varit inne på konstnärsbanan och blivit förespådd en stor framtid, men haft motgångar och tröttnat. Han talade helst icke om den tiden. Skygg och ömtålig slöt han sig inne i sitt skal under några år; när han sedan slog sig på affärer, var han en människa som kämpat med sig själv, segrat och uppnått en inre balans. Han arbetade sig sakta och envist fram till ekonomiskt oberoende. I sällskap uppträdde han tillbakadraget och stillsamt, talade aldrig om andra människor, aldrig om sig själv; men varje hans rörelse vittnade om en inre medvetenhet som tydligt sade: Jag vet allt om mig själv, om er, om alla andra människor. Därför voro de flesta av hans umgängesvänner en smula rädda för honom.

När han lyckats såsom affärsman, gifte han sig med en landsmaninna, vilken växt upp och uppfostrats i norden. Hon var en dubbelvarelse. Några timmar om dagen satt hon på mannens kontor och skötte den utländska korrespondensen, var driftig, energisk och öppen som en ljus dag; men i hemmet blev hon stilla och försynt, genomskinlig utan att visa sitt allra innersta. En främling fick genast vid första sammanträffandet en bestämd åsikt om henne, men vid det andra började denna vackla, och vid det tredje ströks den fullständigt.

Strax efter henne kom en honkatt i huset.

Allan Holm kunde aldrig riktigt få klart för sig, om Trude Engels kände sin mans förflutna eller ej; ingendera talade någonsin om det.

Han sitter i det stora vardagsrummet och lyssnar tankspritt till Georg Engels' utläggningar om efterkrigstidens handelssituation; då han icke intresserar sig vare sig för valutorna eller för trävarumarknaden, börjar han nu fundera på om Engels tänker endast på det han talar om. Har han verkligen inga andra tankar i bakgrunden? Han fäster sin blick på den andres vackra, kupiga panna, men skalet säger honom ingenting om innehållet. Och det var ju icke heller att vänta.

Han låter blicken glida till hustrun, som sitter och syr hålsöm, utan att lyssna, skenbart utan att veta om mannens närvaro. Hon rör händerna en smula tveksamt, liksom sömngångaraktigt. Allan tycker att han aldrig sett henne mera stilla, enkel och öppen, men ändå finner han något i hennes ställning, hållningen på huvudet eller hela kroppen, som han ej förstår. Han får inget riktigt grepp om hennes inre jag. Han ser på mannen, från honom till kvinnan, och så åter på mannen. Han kan aldrig fatta deras liv. Älska de varandra? Vad känna de? Vad tala de om och vad göra de, när de äro ensamma med varandra?

Den ensamhet, han levt sig in i, gör det omöjligt för honom att riktigt förstå andra människors känslor och tankar och handlingar. När han är borta ur deras omedelbara närhet, kan han endast erinra sig dem i de ställningar, han senast såg dem i. Trude sitter i soffan, och mannen står i dörren och säger: Adjö, välkommen härnäst ...

Han ser sig omkring i rummet. Kattan, som nu är tretton år gammal, fet, ful och orörlig, ligger i en länstol och döljer ögonen; på skrivbordet glänser en nickelbeslagen revolver, vilken tjänstgör som brevpress, fast den mycket väl kan vara laddad. Allting kan hända. Allan ser stolarna, bordet, bokskåpet; allt har han sett förr. Där står den möbeln och där står den. Men hur kommer det sig, att det är just så, och inte tvärtom? Varför äro gardinerna röda och inte gula, vita, lilafärgade eller något annat? Har allt detta ordnats medvetet efter en viss smak, efter ett mod, efter mönster, eller är det bara slumpen som varit framme och placerat det ena här, det andra där? Allan söker förgäves efter sitt värdfolks själ i rummets utseende. Hans blick råkar fastna vid en tavla som hänger över skrivbordet. Den är ett minne från Engels ungdom, den enda målning han har kvar, och den föreställer ett kustlandskap med spridda trädstammar; i bakgrunden synes havet. Men Allan finner inte det friska och salta, som borde finnas i en kustmålning. I stället tycker han sig se något annat ...

Och plötsligt avbryter han sin vän:

— Det finns något av öken i det där landskapet, något utbränt, förhärjat. När gjorde du den?

Det rycker till i Engels ansikte, som om han känt sig plågad av att kastas in på en ny tankebana.

— Det var den sista jag gjorde, säger han, jag hade redan då beslutat mig för att överge konsten.

Vid Allans fråga hade Trude rest sig, lämnande handarbetet kvar i soffan. Nu går hon över golvet, ställer sig framför skrivbordet och stirrar på tavlan en stund; det blir alldeles tyst i rummet. Sedan vänder hon sig mot mannen och säger långsamt:

— Du har aldrig sagt mig att det är du som målat den där tavlan. Du har låtit mig kritisera den.

Engels sänker huvudet mot bröstet. Han ser mot golvet och tänker någonting. Trude fortsätter, och nu finns det en ton av agg i rösten; Allan tycker att hennes blick blir skarp och frän.

— Varför har du inte sagt mig, att det är du som gjort den? Varför har du tegat med det alla dessa år? Om du sagt mig det, skulle jag försökt förstå den. Jag skulle försökt förstå dig. Måste ovillkorligen dina vänner tala om för mig vem du är?

Engels svarar ej, men ser plågad på den främmande, liksom uppmanande honom att gå. Allan reser sig också och säger adjö. Ingen följer honom nu till dörren. Det sista han ser av makarna är att Engels vänder ansiktet mot hustrun för att svara henne, medan hon sitter kvar vid skrivbordet, nervöst och upphetsat fingrande på den lilla nickelbeslagna revolvern, som begagnas till brevpress, fast den mycket väl kan vara laddad ...

Följande dag grips han av ett plötsligt infall, och utan att meddela sig med någon reser han ut i världen, härs

och tvärs över Europa och ett stycke in i Asien. Men han upplever ingenting.

II.

Efter ungefär ett års bortavaro kommer han hem, trött av vandringen och mätt på sig själv och sin ensamhet. Nästan genast uppsöker han sina forna umgängesvänner.

Trude tar emot honom i dörren med ett välkomnande leende, utan överraskning, utan förvåning; hon för honom in i vardagsrummet och ber honom sitta ner medan hon själv går och sätter på kaffe — alltsammans vardagligt och enkelt, som om det varit i går de senast träffats.

Allan sitter ensam en stund och iakttar att allting är likadant som för ett år sedan. Kattan ligger alltjämt i länstolen, vaken, men döljande ögonen; ett sprött rosafärgat dagsljus flyter in genom de röda gardinerna, på skrivbordet blänker ännu den nickelbeslagna revolvern. Allan får en känsla av overklighet, en beklämmande förnimmelse av att allt som hänt icke har hänt, ett år har dragit förbi som en skugga utan att lämna spår efter sig. Här sitter han nu återigen i detta rum, som han inte vet om det ordnats med avsikt eller av en slump; han har varit borta en tid, men ingen har saknat honom, och när han nu kommit tillbaka, slår han sig ner för att dricka en kopp kaffe och prata, sedan skall han gå igen. Det är ingenting mera. Han rätar omedvetet på sig och intar en lyssnande, iakttagande ställning, men det enda han kan höra är en klockas pickande; det är tiden.

Trude kommer in med en bricka och serverar honom kaffe och ett glas vin. Hon ler lite flyktigt, och Allan känner igen hennes leende. Det skymtar fram och försvinner på samma gång; det verkar som om hon skulle plocka bort slöjorna från sitt inre, men endast för att flytta dem bakom varandra så att allt ständigt förblir lika ogenomträngligt, dolt bakom en mängd var för sig så genomskinliga förhängen ...

De dricka sitt kaffe under en tystnad som egentligen inte behöver brytas. Allan ser på sin klocka och undrar om mannen icke snart skall komma. För att få tiden att gå börjar han sedan tala om sina resor; han berättar sakta och opersonligt, som om det inte varit han själv som gjort dem.

Han rullar ut Europas karta på golvet framför dem och stiger ut, flanerar långsamt över det nordtyska flacklandet med dess sandkullar och gröna sänkor, tills han kommer ned till Sydtyskland, där han dröjer en stund i Münchens konstgallerier. Han kliver över Vogesernas bergsrygg in i Frankrike och går ned genom Rhônedalen; han tycker om att promenera på kyrkogårdarna, de likna här små trädgårdar som ansas och skötas bättre än någon annanstans i världen av ett folk, vilket lever lika mycket i det förflutna som i framtiden. Han går genom en svart tunnel och kommer in i Spanien: solförvittrade bergskedjor, bruna kullar melerade med blått och grönt, det är Vinlandet. Han kommer in i trånga, hoptryckta städer, där smutsen lyser i alla himlens färger och människorna prata, prata honom led och trött och tränga sig inpå honom som för att nosa efter lukten i hans kläder. Till slut stiger han ombord på ett fartyg som splittrar Medelhavets spegelblå yta, och långt borta ser han Gyllene hornet stiga upp ur horisontdiset; det är porten till Österlandet ...

Hans röst blir lägre och lägre för att slutligen alldeles tyna av. Varför pratar han egentligen? Trude ber honom inte heller fortsätta. De sitta tysta en stund, försänkta i sig själva, utan att därför vara tröttade eller plågade av varandra. Det finns bara inget band mellan dem.

Allan ser åter på sin klocka. Då ler hon flyktigt och säger:

— Har ni bråttom, herr Holm?

— Ånej, svarar han, jag undrade bara när Georg kommer hem?

— Min man är död, säger Trude enkelt och utan sinnesrörelse, han har varit död länge ...

Allan spärrar förvånad upp ögonen under en sekund.

— Jaså, han är död ... säger han liksom frånvarande och ser på kvinnan. Först nu upptäcker han att det finns ett drag av inåtvändhet i hennes ansikte, ett drag av kyskhet kring munnen, vilket han sedan upptäcker i rummet. Han förlorar sig i omgivningen och spårar upp små detaljer, som han försöker samla till ett enhetligt intryck. Ja, det är icke längre något tvivel om att mannen är frånvarande; men ändå kan han ej gripa och fasthålla den realitet som ligger bakom det att han är död.

Död ... Död ... Han spinner med tankarna omkring ordet för att kunna fatta dess djupaste mening; han tänker sig att en människa som sitter mittemot honom, plötsligt reser sig och går ut och stänger dörren efter sig ...

Liksom långt bortifrån hör han Trude fortsätta den sats, hon avbröt för en sekund sedan:

— Han dog samma kväll ni sist var här —

En bild som suttit kvar på hans näthinma och ej utplånats under årets lopp framkallas plötsligt med detaljerad tydlighet. Han ser Engels långsamt vända sig mot hustrun, som upphetsad och retlig sitter och fingrar på den nickelbeslagna revolvern. Han ser bilden framför sig som en fotografi, ett stelnat återgivande av något som var och hände för länge sedan. Uttrycken ha just börjat skifta i de båda människornas ansikten, deras rörelser äro ofullbordade, tankarna ha just börjat taga form av ord ...

Här slutar verkligheten och fantasien tar vid. Vad sade de sedan? Vad gjorde de? Hur utvecklades deras minspel, deras sinnesstämning? Hur ... hur ...?

Och plötsligt känner Allan hur situationen förändras och utvecklas med rasande fart och naturnödvändig logik. Engels reser sig och går fram mot Trude för att lugna henne, men hon låter sig ej lugnas: sårad i sitt innersta av att mannen i tretton år förtigit något för henne, dolt sig själv, sina känslor och tankar, retar hon upp sig mer och mer. Hennes röst blir skarpare och skarpare. Till sist blir även Engels rasande, ty han har ju aldrig vetat att hans hustru kunde vara så oresonlig och brutalt häftig. Hon svarar med att hånfullt visa på det lynne hon nu är försatt i, och båda två upptäcka att de icke känna varandra, mannen går fram för att bringa henne till besinning. Då skjuter hon av pistolen som hon håller i handen — — —

Det var slutet. Sedan faller förhänget. Allan ler åt sin egen livliga fantasi: inte kan man väl tänka att denna lilla timida varelse, vilken han känner såsom Trude Engels, dödat sin man! Men så fort han ser på henne vacklar hans åsikt. Vad vet han egentligen om hennes inre? Han minns det drag av agg han förra gången såg skymta i hennes ansikte, kanske det var en glimt av hennes andra jag. Det kunde mycket väl hända att denna andra del av henne fick överhanden kvällen för ett år sedan. Kanske dödade hon sin man, och gav det sedan sken av olyckshändelse eller självmord. När man är borta från människorna vet man ju ingenting om dem — —

Nu händer det vidunderliga i Allan Holms tillvaro, att han blir kär i Trude Engels, vilken han misstänker för att ha tagit sin mans liv. Men kanske det är just därför som hon fängslar hans fantasi, hans tankar! När han är ute i sällskap med andra eller med sig själv, när han somnar om nätterna, och när han vaknar om morgnarna, tänker han på henne; och alltid ser han henne sitta vid skrivbordet med ansiktsmusklerna spänt uttryckande en känsla, som dittills legat dold och okänd för henne själv och andra, ini hennes natur. Han älskar de okända och obegagnade krafter han tror sig spåra inom henne, dessa krafter som vid givet tillfälle kunna slå ut och bringa död. Ja, kanhända det är själva döden han söker hos henne — — —

Han emanciperar sig från sin övriga bekantskapskrets och gör henne allt oftare sällskap.

De promenera tillsammans ut till Norra kyrkogården där Georg ligger jordad. En kulle med en kopparurna på är hans minnesmärke. Urnan är redan ärggrön, och inskriptionen halvt osynlig. Allan vill ej försöka tyda den. Som en stum åskådare står han och ser när Trude knäfaller vid graven, och lägger ner sina blommor; ett offer av livets vackraste uttryck åt döden! Han fattar icke att hennes anlete redan är inhöljt i en fuktig slöja av sorg och tårar.

Av grannlagenhet vidrör han ej denna smärta, vilken han dock betraktar som ett utslag av traditionell sentimentalitet. Det förvånar honom endast att den är så långvarig. Kvinnan är ju i alla fall blott några och trettio år. Slutligen säger han en gång:

— Livet är ändå starkare än döden — — —

Trude ser ned på graven och svarar knappt hörbart:

— Vad är livet — — —?

Han kan ej besvara en fråga som besvarar sig själv, men ändå alltid måste stå obesvarad; därför tiger han.

De promenera in mot staden igen. Han går ett stycke ifrån henne, och plötsligt iakttager han att hennes vänstra arm krökes en smula uppåt, och att hon går lite snett som om hon stöder sig mot någon. Först gör det ett hemskt intryck på honom, men sedan skrattar han och säger sig själv att det endast är en vanerörelse. Han påpekar saken för henne. Då faller hennes arm tungt till sidan, och hon blir blek i ansiktet, som om hon förlorat något — — —

Han besöker henne i hennes hem, och de sitta länge och prata om kvällarna. Trude berättar om mannen. Han var i besittning av det sjätte sinnet, han kunde se saker och ting som ingen annan såg, men han förtrodde sig aldrig åt någon annan. Ibland kunde det hända att de hade mycket folk hos sig, de sutto och talade om affärer och annat vardagligt, men mitt i samtalet tystnade Engels och liksom stelnade till. Då såg han. Han följde med blickarna något som gick av och an i rummet — — —

Allan känner till det där, och dristar sig att ge det en naturlig förklaring.

Sedan Georg lämnat konstnärsbanan dämdes så mycken kraft och fantasi, som inte fick utlopp, upp inom honom, och det var denna som omsattes till inre liv, materialiserades i syner och hörselförnimmelser; således var det ett överskott av skapande kraft — — —

Trude visar en sårad uppsyn och frågar honom om han ej tror på det övernaturliga, det vill säga det som andra människor kalla övernaturligt, men som hon finner endast naturligt. Han svarar något obestämt.

Då blir hon ivrigare och ivrigare. Först när hon kommer in på detta, med vilket hennes tankar syssla, lever hon upp riktigt. Hennes kinder få färg, hennes ögon stråla. Hon berättar att hon haft besök av mannen efter hans död.

Han hade ett eget sätt att smeka Maja, kattan, och denna besvarade alltid hans smekningar med att skjuta rygg och spinna på ett eget sätt. Ingen annans vidrörande mottogs på just det sättet.

Nu har hon suttit ensam här i hemmet och tänkt på honom. När hon blev särskilt upprörd av sina tankar hörde hon plötsligt Maja spinna, och när hon såg upp stod kattan med ryggen i krum och spann som när Georg smekte henne — — —

Han var i rummet för att trösta henne.

Det har upprepade gånger hänt henne att hon legat sömnlös om nätterna och gråtit och vridit sig av saknad;

ofta har hon då hört Maja spinna på det där säregna sättet, och genast har hon blivit lugn och nöjd, och somnat med en känsla av att hon icke varit ensam — — —

Ja, herregud — — —!

Allan känner sig kuslig till mods, men ler en smula skeptiskt för att egga henne till motsägelser och flera förtroenden. Ju mera hon berättar om sin man, ju närmare tycker han sig komma henne. I denna känsla för det mystiska spårar han hennes inre som han älskar, detta inre som är lika nära släkt med livet som med döden, släkt med det ohöljt brutala vilket han skymtade en gång, och det genomskinliga fina, som han ser dagligen i hennes ansikte.

Han sitter tyst och orörlig och slukar hennes ord, när hon talar om mannen som gått bort. Då lever hon ut av sig själv. Den ena slöjan efter den andra faller av henne. Hon börjar leva även med kroppen. Först slår en liten hektisk rodnad ut på hennes kinder, ögonen få en torr, brännande glans; sedan börjar hon nervöst söka efter något på bordet eller i sin omgivning, därefter går hon upp, sätter sig igen, händerna knäppas över brösten som skälva oroligt. Hon går så intensivt upp i det förflutna att hon anar fram det till det närvarande och umgås med det som om det är inpå henne. Mannen andas på henne, och hennes hängivenhet för honom strålar ut från hela hennes varelse — — —

Allan dras in i trollkretsen och börjar förstå vad dessa två människor talade om och gjorde när de voro ensamma. Den döde mannens ord kommo fram på hans läppar, och till slut kan han ej längre hejda dem utan släpper dem i frihet.

Trude ler, som om det icke är han utan Georg som talar — — —

Och så lever han sig så småningom in i den bortgångnes roll; han bekantar sig med allt, som sitt eget, han kommer och går som husets herre. På det sättet närmar han sig Trude, utan att vare sig hon eller han själv, märka att de komma varandra så nära.

Kvinnan talar om kärlek, om hängivenhet; dagarnas gemensamma kamp i vardagslivets kvarn, och nätternas förening i lidelse och kärlek utan att göra sig reda för till vilken hon riktar sina ord, om hon berättar sina intima hemligheter för en utomstående, eller om hon sitter och upplivar minnen i sällskap med sin man. Ofta riktas hennes ord ut i luften — — —

Och Allan är endast halvt medveten om att han försöker dra hennes inspiration från ett förflutet till ett närvarande, för att på det sättet överflytta hennes känslor från den döde till sig själv, från det overkligas plan, där han spelar den bortgångnes roll, till det verkligas, där han kan vara sig själv; och hela tiden njuter han av att vara den döde själv på samma gång som hans rival — — —

De likna två skuggor som kretsa kring varandra, och smyga närmare och närmare för att slutligen smälta ihop och gå upp i en; och på samma gång äro de två varmblodiga varelser i blomman av sin ålder, som söka kontakt för sina känslor och finna denna i en bortgångens skugga — — —

Hon talar om sitt närvarande.

Det är just ingenting. Sedan mannen gått bort har hon icke längre någon hållpunkt i tillvaron. Hon känner sig för gammal att leva, och för ung att dö; och gör så varken det ena eller andra. Helst vill hon bara sitta stilla och stirra framför sig väntande, väntande. Men hon vet ej vad hon skulle kunna vänta på. Det närvarande har ingen längtan för henne, framtiden inget hopp. Vad gör hon egentligen här? Vore det ej bäst att gå bort? Det är ju så att två makar som länge bott tillsammans ha fått del i varandra, så att när den ena går, tar han sitt med sig, och lämnar den andra kvar som en halv människa, längtande efter sitt förflutna. Jo, hon tycker att någonting kallar henne, men hon vet ju icke vart hon skall styra stegen — — —

Allan talar:

— Har ni sett dessa unga flickor mellan sjutton och tjugu år, som gått hela sitt korta liv i familjekretsen? De sluta sig inom sig själva; och deras hud är idel nerver, ömtålig, överkänslig, och rynkar ihop sig vid beröringen. När en äldre människa skämtar med dem äro de färdiga att gråta, när ett barn kastar snöboll på dem bli de elaka i ansiktet! Men när en ung man kommer och rör på dem med fingret slå de ut som blommor, de gå igenom förvandlingen och bli vackra, de dofta; det utströmmar musik från deras varelser, och de lyssna till en annan musik. De vänta också — — —

Trude talar:

— Men för mig finns det ju ingenting att vänta på. Jag har fyllt min bestämmelse. Det var att älska Georg. Ni kommer aldrig att kunna föreställa er hur vi älskade varandra! Vi var som två barn, och som två åldringar, vi visste allt, och vi sökte alltid nytt. Det fanns ingen hejd på vår hunger — — —

Hon ropar ut det som av triumf över sin förmåga som hon slösat. Hon springer upp på golvet och går fram och åter, förtjust över spänstigheten i sin kropp, och håller armarna ut i luften som för att famna och dra till sig en älskare eller ett barn. Hon spänner sig i frihet, och vaggar med kroppen, och ser ut i luften, skådande någon som icke finns närvarande — — —

Allan reser sig och säger något som hennes man skulle sagt. Då ler hon, som om hans ord sökt hennes hjärta och funnit det. Och Allan fortsätter, och går in i hennes mans skugga — — —

De upptäcka att de stå slutna intill varandra, hoppressade i ett innerligt famntag med läpparna skälvande av kärlekstörst. De kyssa varandra. Deras händer smeka, deras kroppar darra, ögonen vidgas och de stirra in i varandras själar, men ingen ser vem den andra är. I deras blickar finns endast den stora tomhet, vilken saknar det, som gör livet till liv — — —

Och när de känna igen varandra är det för sent att ta tillbaka ord som de växlat i en annans namn, smekningar som skänkts åt fel människa. Trude sjunker ihop efter den starka anspänningen, och en tung suck banar sig fram mellan hennes läppar.

Allan, som åter är Allan, tänker för sig själv: Är detta kärlek? Men han säger:

— Ja, det kan inte hjälpas, Trude. Nu kan jag inte lämna dig. Vi måste fortsätta — — —

Och hon känner att han säger sanningen, men ändå kämpar hon emot.

— Nej, nej, inte längre! Jag vill det inte! För Georgs skull, inte längre — — —

Men han leder henne till soffan och säger:

— Georg är ingenting för dig nu. Han är ingenting för oss. Han var bara ett medel för oss att förklara vår kärlek — — —

När han sagt det, blir det till en sanning som griper honom själv. Och med en plötslig lust att för en enda gångs skull besegra döden genom att besegra den döde, sjunker han ner bredvid henne och viskar i hennes öra: — Är det inte sant? Då kan hon inte längre stå emot. Hon nickar, glad åt en förklaring, som skänker skenet av rätt och natur åt hennes lidelse. Men när Allan sedan närmar sitt ansikte mot hennes ser han att hon stirrar stelt utåt rummet. Först är hennes blick död av skräck, men därefter lever den upp och flammar till, för att så småningom bli innerlig och varm; hon nickar liksom välkomnande — — —

Allan vänder sig om och ser Maja resa sig upp i stolen och skjuta ryggen i krum, medan hon spinner

långsamt och förnöjt som till hälsning. Därefter sträcker hon belåtet ut sig på läderdynan, men nu döljer hon icke ögonen längre utan ser rakt ut i rummet, med sin djupa kattblick följande någon som går fram och tillbaka på mattan — — —

Allan öppnar läpparna för att fråga, men Trude hejdar honom:

— Tyst. Det är han.

Och hon får samma långa blick som kattan, hon följer liksom djuret, med blicken gången hos en obefintlig varelse. Men Allan blir rasande. Han springer upp och skriker:

— Det är lögn! Han är död!

— Nej, han lever. Georg lever — — — svarar Trude, och ler innerligt som åt en inre visshet som blivit bekräftad.

— Han lever — — —

Under loppet av en sekund får Allan en förnimmelse av att det är sant. Det okända sveper omkring honom. Livet öppnar sig och då flyter hela den verklighet han känner ihop. Det som hänt, har icke hänt, och det som är, är icke. Han känner hur verkligheten kastar av sin uppenbarelseform, och allt blir annorlunda än det ser ut att vara; och han finner sig själv sådan han alltid varit: en död, en tanke, skenet av en animalisk varelse, nyss utgången ur jorden, ännu ej fullbordad, men redan färdig att återgå till ursprunget, ett något, som växer upp och utvecklas, och redan under växandet vissnar inifrån utan att någonsin bli ett helt och absolut jag. Han upptäcker att hela hans föreställningsvärld var ett sken. Den döde lever. Han har kommit in genom den dörr, genom vilken han förut trädde ut, kommit in i de två andras uppfattningskrets; och nu går han återigen som förr fram och tillbaka på golvet och tänker på någonting. Det är en sak som han glömt, men som han måste ha med sig på en resa. Kanske det är en av de andra döda i rummet — — —

Nu vaknar Allan upp och ler skeptiskt. Men när han vänder sig mot Trude ser han att hon fortfarande är långt borta. Långsamt och mekaniskt, som en sömngångerska, drar hon hårnålarna ur frisyren och skakar ut håret över axlarna. Hennes ansikte uttrycker en blandning av förväntansfull sinnlighet och moderlig ömhet, uttrycket hos en kvinna som länge varit gift och vant sig vid att betrakta sin man som en älskare men nu en tid tvungits vara ensam; i tankarna ligger hon redan i sin mans famn. Hon börjar knäppa upp sitt blusliv, och stryker sig med känsla av välbehag över armarna, liksom för att taga ut förskott på hans smekningar. När hennes bröst börja blottas under linntyget ler hon blygt åt sina hemliga önskningar. Hon lossar en smula på kjolen — — —

Allan ser att hon nu helt och hållet glömt honom. Han står stilla ett ögonblick och samlar sig. Sedan tar han sin hatt och går. När han kommit ut minns han Trude sådan han såg henne då han stod i dörren: hon sitter med händerna knäppta i knäet och ser rakt fram med en blick som dock är riktad inåt och bakåt mot det förflutna, mot en rad minnen som leva ini henne och i vilka hon lever utan möjlighet att slita sig ur deras famntag — en redan död varelse med ett inåtvänt leende på läpparna. Hon umgås med den döde.

Dagen därpå beslutar han att resa. Han går upp för att taga avsked.

Då finner han hela huset i uppståndelse. Människorna stå i trapporna och viska vördnadsfullt och stilla, gripna av det ovanligas makt. Inne hos Trude Engels finner han en läkare och en polisman, som går och ser sig omkring. Kvinnan ligger på sängen. Hon har somnat för alltid, gått ut genom dörren. Hon ser mindre och genomskinligare ut än någonsin. En liten röd fläck under vänstra bröstet visar att hon valt sin väg, och funnit vart hon borde styra stegen — — —

— Stackars kvinna, säger läkaren, hon kunde inte repa sig efter mannens död för något mera än ett år sedan. Jag var här då, och såg hur det tog på henne — — —

— Jaså, ni var här då, svarar Allan, vet ni vad mannen dog av — — —?

— Det var hjärtförlamming, säger läkaren.

En stund efteråt går Allan, och medan han begrundar alltsammans utan att kunna fatta dess inre verklighet, träder han, sig själv ovetande, ånyo upp på den breda, grådammiga vägen, som han ej vet vart den leder — — —

SLÄKTLÖS

I.

Fadern var ett stycke zigenare till och med i utseendet, utan att ha vandringsfolkets blod i ådrorna i något rätt nedstigande led. Det är ju ej omöjligt att det funnits korsningar och blodblandningar hos den kedja av förfäder, som han ingenting visste om, därför att de ej givit honom något arv, och icke heller i sig själva haft förtjänster som gjort dem värda att minnas av honom och eftervärlden; och detta skulle då förklarat att hans liv blev som det blev, utan att ändå ha ändrat det.

Han älskade granna dräkter när han fick begagna dem själv, eller när de klädde en vacker kvinna, han var en smula estet, utan att direkt stötas av det fula; endast det vanskapta, onormala och sjukliga hatade han intensivt och oreflekterat, emedan han själv var sund och frisk, ett stycke zigenare — — —

Hans stora passion var operetteatern, där han sjöng i kören och stundom gjorde små anmälningsroller, men han var för frisk för att älska konsten såsom konst; en fiskare i rött och vitt i Cornevilles klockor, en fantastiskt utstyrd bleckslagare i Boccaccio, en soldat med klingande sabel, blanka stövlar och sjufärgade kläder, det var hans teater och hans konst, romantik och färgglädje, en maskerad i vilken han levde upp med hela sin själ. Ju mera rafflande intrig i en pjäs, ju bättre. Vapenslammer, rykande och luktande facklor på en mörk scen, fantastiska ljuseffekter och skuggor, enleveringar, överfall, en ädel rövarhjälte, en avsatt kung i paltor, det var äventyret som han levde upp i tills det blev verklighet, fast det ej var allvar, det var en dikt, det var näring för hans fantasi, som var stark, men icke så stark att den kunde skapa själv.

Han älskade att rota omkring bakom kulisserna, mellan all den underliga bråte, som på en vink av en mäktig hand plockades och ravsades ihop och på några minuter ordnades och byggdes upp till en liten värld, i vilken människor gingo omkring, talade, handlade, levde och dogo. Tjugu minuter, trettio, trettiofem; och så sopades allting undan för att lämna plats för något nytt. Alltsammans var verkligt och ändå overkligt, det fanns och det fanns icke. Han levde hela sitt liv med detta. Hans hjärna var full av brokiga bilder från länder han ej besökt, minnen av tidsåldrar och liv som han deltagit i, men ej levt; han sjöng sånger om hat och kärlek, han talade ord, som ej var hans egna, tankar som en annan tänkt, men allt på det sättet att det skulle synas vara hans, för att en publik, som han ej kände, skulle kunna leva sig in i illusionen av en verklighet, vilken den väl visste vara teater. Allting halvt och ingenting helt. Detta är teater, men låt oss glömma det och tro att det är liv! Så ville publiken i salongen och aktören på scenen, varför allt blandades ihop och förlorade konturer och realitet — — —

Så fullbordade hans liv sig självt. Han drack måttligt i sällskap när han hade lust och omåttligt när det föll honom in, han gjorde galenskaper och lät bli, alldeles efter behag. Han hörde till det slags människor, som skenbart styra sitt eget öde, men i grunden leva som det faller sig först, endast därför att de ingenting veta

om morgon- och gårdagen. Han gick från den ena sceninredningen till den andra, men gjorde aldrig någon själv, och vanligtvis skedde entreer och sortier slumpvis som i en dålig; teaterpjäs. Han uppfattade aldrig tillvaron som ett problem, och just därför skapade han problem för sina närmaste, men vad kunde göras åt det? Han var den han var, och kunde ej bli någon annan — — —

— — —

När han varit gift i femton år mötte han en jämngammal barndomsvän på gatan. Han stannade och hälsade och skämtade en smula, och då det av en slump kom fram att även vännen var gift, spärrade han upp ögonen i oförställd häpnad. — Vad i herrans namn, är du gift, gamle gosse? Riktigt gift! Har du eget hem också, med kök, tallrikar, kastruller och grytor och allt sånt där — — —

Han stirrade på sin vän som på en främmande varelse utan att kunna fatta realiteten bakom ordet »gift», »hem», »hustru». Den gick ej in i hans eget huvud, emedan han själv fortsatte sitt ungkarlsliv utanför hemmet, där han dock hade två barn — — —

Om förmiddagarna skulle hans kläder vara borstade, om nätterna skulle ett smörgåsbord stå färdigdukat. Hustrun måste sköta om den saken, men vad hon för övrigt gjorde frågade han ej mycket efter.

Ibland när han var extra upprymd av något som hänt under kvällens lopp körde han upp henne, fast hon låg och sov, uttröttad av dagens hem- och fabriksarbete, för att dansa. Hon måste följa med och dansa i bara lintyget, medan han visslade takten. Hej, hoppsan sad, lustig och glad — — —

Och så svängde han benen högt i luften och dansade tills han var yr och vimmelkantig, men hände det att hustrun tröttnade först och nekade vara med, så kunde det mycket väl hända att hon fick stryk — — —

När tredje barnet döptes till Gudrun och var så gammalt att det kunde skrika, blev han uttråkad. Han bröt helt resolut kontraktet med operetteatern, slog sig hop med ett kringresande band och gav sig på vandring.

På den vägen blev han. Någon gång då och då dök han upp ur det okända, tittade på sina ungar och försvann igen; för varje gång var han luggslitnare och äldre än den förra, men alltid gnolade han på någon melodi, alltid dansade han och log han oförstående, fast han blivit stel av åren och rynkig i ansiktet. Till slut blev han borta alldeles — — —

— — —

Nu sitter modern ensam med tre barn, som växa upp och bli hungrigare för varje månad. Hon trälar och sliter med oförbränneligt humör, men hemmet smälter ihop; de måste ut på fattigdomens tröstlösa vandring från lägenhet till lägenhet. De slå sig ner i staden mellan broarna, där mörkret står tjockt i gränderna och modern blir tagen för vad hon icke är, då hon går på hemväg om kvällarna. De flytta till Norrtulls träbaracker, och ligga sömnlösa om nätterna, lyssnande till busarnas vilda slagsmål och förolyckade människors druckna skrin. Till slut hamna de i ett ensamt litet hus utanför Hornstull, nästan en halvmil från staden.

Det var en hård vinter det året. Köld, köld. Trävirket knakar och smäller när väggarna dra ihop sig; fram mot sommaren skall sprickorna stå vidöppna för regn och blåst. Snön ligger i drivor över vägarna och inga fordon komma fram; det stormar — — —

Pojken, Rolf, står vid fönstret och stirrar ut genom ett hål som han immat upp i rutans ishinna. Han ser endast ett par meter ut i mörkret, därbortom en svart tomhet med yrande vitt, men han måste se ut. Han väntar modern. Den femåriga systern sitter uppkrupen i sängen med täcket lindat om benen, halvgråtande och skakande av köld. Gudrun ligger bakom henne, insvept i schalar och en gammal rock, det enda som

finns kvar efter fadern — — —

Och så kommer modern till slut, våt inpå bara kroppen av smältande snö, men stark och frisk av hemkomstglädje. Hon sjunger och hojtar redan utanför, hon sjunger medan barnen hoppa omkring henne som små hundvalpar, hon pratar och gnolar medan hon gör upp eld och lagar mat; värmen sprider sig i stugan och tinar upp allting, det blir festligt och glatt, och innan de kunna tänka på sömn leka de. De tycka om att spela en fri version av Fra Diavolo tillsammans. Modern gömmer sig under sängen för att föreställa en rövare som stjäl bort barn. Ibland måste hon upp på en stol och sjunger den stora arian, vilken eldar dem alla till hänförelse — — —

Se, upp mot klippans branter, den stolte hövdingen står där, allt stödd mot sitt gevär hans trogna vän det är — — — Skurkar, skurkar äro vi alla — — —

Hon svänger med en kvastkäpp och ler med läpparna sotade för att verka man och bov.

— — —

Men en kväll är det slut med raset och stojet. Modern tar Gudrun med sig och återvänder till staden; flickan är sjuk — — —

Dagarna gå och snön blåser bort, men det kommer alltid ny. Vintern tar aldrig slut. Modern sliter sig in till staden om morgnarna och arbetar på fabriken i tio timmar, om kvällarna vacklar hon av trötthet men fram måste hon, fram genom mörker och snö. Det är ju livet: en väg som måste vandras, fast mörkret står tjockt och skrämmande på alla sidor. Hon trampar vilse ut på gärdena och sjunker till bröstet i lös snö. Men hon måste ju upp igen, fast tröttheten frestar: lägg dig ner och sov, sov, sov — — —

Det ges ingen pardon. Sedan urminnes tider är det föreskrivet att hon, just hon, måste spänna varje muskel och nerv, för att ej segna ned. Hon går och går. Hon kämpar sin ensamma bittra strid för sina barns frälsning. I vedboden vid tullen knäpper hon av sig underkjolen för att ta kol i, då vedhandlaren nekar att låna henne en säck. Barnen måste ha värme. Hon går till pantlånaren med sin kappa och vandrar genom vintern i bluslivet. Barnen måste ha mat. Kall och stel ända in i bröstet av köld och hat och beslutsamhet, kämpar hon mot vintern och döden på samma sätt nu, som för tusentals år sedan, då istiden drog ner från norr och hotade hennes avkomma med sitt vita bårtäcke — — —

Barnen ha fått mat och blivit nerbäddade.

Då sätter hon sig vid spiseln och röker. Hon stirrar in i glöderna, där elden tynar och dör och lämnar blott vit aska till övers. Hon talar inåt sig själv, nickar ibland och småler svagt, som om hon skådar någonting. Kanske befinner hon sig intill livets problem, tätt sluten mot den stora gåtans bröst — — —

Rätt vad det är kommer pojken, som har svårt för att somna, tassande över golvet i bara skjortan; han stannar bredvid henne och ser tankfullt frågande in i spiseln: — Vem talar du till, mamma? Och modern svarar honom leende: — Jag talar inte till någon, mitt barn, jag bara tänkte — — — Å, du tänkte — — — Han drar ut på det sista ordet liksom för att väga och värdera det i sitt lilla huvud. Modern drar honom till sig. — När du blir stor, pojken min, så skall du också tänka — — —

— — —

Återigen går tiden. Våren kommer och brottas med vintern, medan modern kämpar sin ensamma kamp mot dem båda, storm, köld, regn och slask, mot hungern och bristen, och mot en inre ruelse som växer med nöden. Hon ropar i sin övergivenhet: — Min Gud, varför skall allt detta ske? Men ingenting ger svar — — —

Därute stå dikena fulla med vatten, och gärdena likna smutsiga sjöar med tuvholmar, gräs och strå, stormslitna grenar och allt annat naturens skräp; från snötäcket frigjorda höstlöv simma omkring med besättningar av jordkryp och mask, och vid stränderna börja redan hästhovsörterna skjuta upp sitt gula armod.

Inne i stugan ljusnar det en smula och Fra Diavolo kommer åter upp på programmet medan man väntar på att backarna skall torka. Modern sotar åter ansiktet med bränd kork, och sjunger — — —

Men när de tröttnat smyga frågorna in i barnasinnena. Var är Gudrun? Varför kommer inte Gudrun hem? — — —

Och modern svarar, sorgmodigt leende:

— Doktorn har tagit Gudrun hem till sig. Gudrun har det bra nu — — —

Gudrun har det bra nu. Det blir tyst i stugan. Det var som en fläkt av hemlig, oförståelig vördnad och aktning genom barnens sinnen. Gudrun har det bra nu. Vad är det? Något stort och underbart — — —

Modern fäller händerna i knäet och blir alldeles stilla. Hon ser framför sig utan att betrakta någonting. Hennes ögon äro vidöppna, men spegla ingenting av omgivningen, ingenting av det närvarande, det förflutna eller det som rör sig eller funnits inom henne själv. Hon endast ser framåt med en visionärs underligt öppna och döda blick. Och medan hon sitter där, liksom stel och frånvarande, försänkt i något som ej kan gripas och uttalas med ord, drar tiden förbi som en skugga och barnen växa upp; hon åldras — — —

II.

Doktor Dahl är en liten och jovialisk herre, rund som ett klot på två pelare. I stället för ögon har han två stora glas på en guldbåge tvärsöver näsroten, hans blick synes aldrig. När han skall tala låter det först som om han andas häftigt, varpå orden följa med upp ur magen som av en slump och trilla fram ur skägget mot hans vilja. Men det oaktat säger han aldrig något som ej är väl genomtänkt, ty ord kunna binda och man bör ej slösa med sådant varav andra kunna bygga en ett fängelse — — —

Praktisk materialist ända in i märgpiporna betraktar han i alla fall religionen och den kristna etiken såsom nödvändigheter utan att utreda varför. Det är axiom helt enkelt; det finns många eviga sanningar i hans liv — — —

Han är varken ond eller god, men så förnöjd att han anses respektabel, så lagom intresserad av det som ligger utanför hans skyldigheter, att man anser honom ha en levande känsla för det sociala och det nationella, och så mycket ideellt anlagd att han går på konsert en gång i månaden. Han är en utmärkt människa, och varje kväll skall han ha en grogg — — —

Och doktorinnan! Hon stoppar högst egenhändigt sin mans strumpor, och för övrigt synes hon blekare och blidare för varje år. Hon sjunker sakta och stilla in i sig själv, där hon umgås med minnet av en dröm hon hade engång i sin ungdom — — —

Gudrun blir deras enda barn. När hon var mycket liten såg hon alltid förbi doktorinnan då hon ropade »mamma». Hennes ogripbara, spridda barnablick spanade ständigt efter någon som ej var tillstädes, en bild, en syn, något som fanns, men icke var där — — —

Så småningom drog hon dock till sig blicken och fäste den vid doktorinnan.

Men ända långt in i de första uppväxtåren kunde det hända att hon återföll i sin barndomsvana, men då

tillskrevs det hennes allvarliga, inåtriktade naturell, och själv sade hon ej emot, helt enkelt därför att hon glömt vad hon såg efter — — —

— — —

När hon är tolv år gammal går hon i en högre privatskola för att vartefter passera läroverket och ta studenten. Hon har glasögon och strängt slätkammat hår, och man spår henne en glänsande bana om hon går läsvägen. Människorna bli allvarliga inför hennes en smula alltför stränga ansikte, och man har redan vant sig vid att betrakta henne med aktning såsom en nästan jämngammal, i vilket fall såsom en flicka, vilken vet mer än andra, som är klokare, intelligentare, något för sig själv.

Men en dag, när hon, tillsammans med en flock andra flickor vilka skratta och stoja, är på väg med skolväskan under armen, möter hon något, som ej var ämnat för henne.

Vid husväggen står en kanske tio års flicka och säljer vårblomster. Hennes kläder äro trasiga, och benen ända upp till knäskålarna nerstänkta med lera och smuts från uppblötta gärden och diken. Gudrun ser ett par fingrar som äro gröna av stjälksaft och barkfärg, ett okammat hår och ett otvättat ansikte med en liten rödfrusen näsa och läppar som le osäkert och glädjelöst; det är något av hennes eget leende, fast utan stelheten och tvånget. Hon ser in i den andra flickans ögon, vilka stora och vidöppna se utåt gatan, nyfiket och undrande med en bottenton av rädsla och ångest, sökande, bedjande, kanske tiggande men med allt detta samlat i ett enda förhärskande uttryck av erfarenhet, av upplevelse. Gudrun känner det instinktivt och i hennes undermedvetna arbeta sig frågorna fram. Vad kan den lilla gatutiggerskan ha upplevt för något oerhört stort och djupt? En här av nya aningar tränger inpå henne. Hon känner en plötslig, nästan obetvinglig lust att gå fram, ta flickan i hand och säga: Goddag du — Du!

Men så glider tanken bort när kamraterna omringa henne, pratande och halvdansande, och fråga vad hon ser efter. Hon ler stelt och säger: — Å, ingenting — — — ingenting alls — — —

Den dagen är hon tankspridd i skolan. Lärarinnan närmar sig och försöker vara sträng och överseende på samma gång.

— Vad tar det åt Gudrun? frågar hon. Inte skall Gudrun sitta och drömma under lektionen; Gudrun som vi allasammans betrakta som ett mönster, och som vi väntar oss så mycket av — — —

Då brister flickan ut för första gången under sitt liv. Hon ser först på lärarinnan och upptäcker att det är en vilt främmande människa som bannar henne. På en kort stund förvandlas hela hennes inre och en gömd vildhet bryter fram. Hon liksom gripes av en stark hand framifrån och slungas tillbaka, varvid hon förlorar kontakten med allt det som kvinnan framför henne representerar, böcker, studier, övningar, allt blir henne så hjärtans dumt och likgiltigt. Hon tar första bästa bok och slungar i golvet, hon sopar ner papper, bläckhorn, pennor och skrivböcker från pulpeten, springer själv upp och trampar i högen, stampar, stampar i obändigt raseri. — Jag struntar i er! Jag struntar i era läxor! Jag — — — jag — — —

Hon sliter av sig glasögonen — — —

Det blir dödstyst i skolsalen. Lärarinnan bleknar och rodnar om vartannat och kan till slut ej uthärda sin lärjunges blick, vilken nu för första gången är naken och bar, och därvid visar sig hård och glansig; hon vänder sig bort och går till katedern. Klassflickorna se på varandra med skygga, fladdrande blickar. Vad har hänt? Man vet det ej. Det är något ofattligt, det omotiverade och förnuftslösa — — —

När man sedan frågar Gudrun varför hon gjorde det, så svarar hon trött och klagande: — Jag vet inte. Jag vet det inte själv — — —

Det är sant, hon visste det ej. Lusten kom på henne endast och hon kunde ej kämpa emot. Lärarinnan glömmer sedan utbrottet för att glömma sitt nederlag, föräldrarna glömmer det av fruktan för att få se mera av samma lynne, och klasskamraterna förgäta för att leka och se utåt livet, men Gudrun själv glömmer det ej — — —

Det ligger kvar inom henne såsom det okända, vilket hon måste lära känna. Efter den dagen blir hon mer och mer sluten. Läsningen går trögt; hon tappar bort läxorna på vägen från hemmet till skolan, och faller på ett halvt år ner till lägsta platsen i klassen. Man käxar, bannar, föreställer och övertalar, men det hjälper ej. Om hon också vill själv, så kan hon ändå ej läsa, och till slut kommer doktorn överens med sin hustru om att bokvägen är ingen väg för Gudrun — — —

Så är det mesta återigen lugnt.

— — —

Familjen går på söndagspromenad utåt tullen. Doktorinnan hänger vid sin mans arm och visar sitt lidande i ett uttryck av tyst resignation, medan mannen pustar ut ett och annat ord om vädret och Gudrun håller sig ett steg bakom, seende sig kring med en nyfikenhet, som växer ju längre ut de komma — — —

Först bli husen jämnstrukna och fasadlika, sedan krympa de mer och mer, en våning i taget med små mellanrum, till slut kantas gatan av trähus, vilkas ruggiga exteriörer stöta bort och varna främlingar för det som finnes inuti. Alltsammans är smutsigt och fult, men för Gudrun verkar det bekant. Här och var lyser ett rött plank i solskenet — — —

När familjen passerar en grinande lucka i ett av dessa, kastar Gudrun i förbifarten en smygblick ditin. Hon ser en hop pojkar slåss därinne, ett rullande och snoende nystan av armar och ben, i vilket skymtar blödande ansikten och nävar som slå och slå; hon hör rop och grymtningar som av små snaskande grisar, svordomar, skrik av smärta eller triumf. Plötsligt löses nystanet upp. Klungan delar sig i två, som bilda front mot varandra och överösa varandra med glåpord och utmaningar; i nästa tempo springer en av ledarna fram, en lång, gänglig pojke, som mitt i solgasset bär en lurvig krimmelmössa över huvudet, och utmanar med en stolt gest de andras chef till envig — — —

Gudrun har stannat och glömt allt annat för sin spänning. Hennes lilla hjärta klappar vilt och ett dubbelleende av sympati och saknad spelar kring hennes läppar.

Varför önskar hon så intensivt att pojken därute skall klå de andra, varför känner hon sig befryndad med honom och hans stolthet? Hon vet det ej, hon tänker icke ens på att det är så. Hon endast lever upp med hela sin själ i det hon ser — — —

Men nu har också doktorns märkt hennes frånvaro, och rätt vad det är får hon höra faderns pustande röst bakom sig: — Men Gudrun då, Gudrun vad gör du?

Och glömsk av allt utom att se slutet på striden sträcker Gudrun upp handen och säger anddäktigt: — Tyst, tyst — — —

Men doktorn förstår det ej. Han tar flickan i armen och svarar föraktfullt: — Bry dig inte om det där! Han ruskar på sig: Uff! Trashankar, ligapojkar — — —

Då rycker Gudrun till som om skällsorden varit ämnade åt henne. Hon skiftar färg, läpparna slutes till och blicken bakom glasögonen blir stickande hård. Men så nickar hon, leende stelt, och följer fadern — — —

Denne berättar för sin hustru vad det var som fängslat Gudrun, och doktorinnans ansikte blir allvarligare

och allvarligare. När de kommit hem, tar hon Gudrun för sig själv och frågar strängt: — Barn, barn, vad tog åt dig då du stannade för att se på sådana pojkar? Vet du inte — — —?

Och så gör hon en lång utredning om förvildad ungdom, och det opassande i att en ung flicka intresserar sig för ligister som slåss och skrika. Om man råkar gå förbi där sådant förekommer så bör man blunda, sluta till sina öron och rusa i väg så fort man någonsin kan — — —

Gudrun svarar ej. Hon visar ett uttryckslöst ansikte och endast ser; hon ser på sin mor och för första gången förnimmer hon något liknande det hon kände gentemot sin lärarinna en gång: främlingskänslor. En tanke väcks inom henne och tränger fram mot hennes vilja: Vem är denna kvinna? Varför känner vi så olika? Först när den bränner hennes tunga kan hon tränga den tillbaka till sitt inre — — —

Sedan gör hon allt för att glömma den, men det vill ej gå riktigt bra.

— — —

Man upptäcker att hon är överbegåvat musikalisk.

I salen finns ett piano, på vilket doktorinnan vid högtidliga tillfällen brukar dunka fram sin ungdoms romanser och valser. Redan när Gudrun var barn brukade hon då dra sig undan och smyga bort som för något plågsamt, därför trodde man att hon avskydde musik, vilket man fann vara ett naturligt drag hos hennes allvarliga, mot studier riktade, karaktär. I ensamheten däremot närmade hon sig instrumentet, sakta och varligt kretsade hon omkring det liksom nosande och undersökande. Vän eller fiende? Till slut kunde hon fingra och peta på det med skygg nyfikenhet, men så fort någon annan kom in i rummet drog hon sig undan och försvann — — —

En dag har familjen varit på operan och hört Tosca, emedan en utländsk gäst sjungit huvudpartiet. Under hela föreställningen behöll Gudrun sitt drag av stelhet och inre tvång i ansiktet, men så fort man kommit hem går hon direkt in i salen. Då hon finner pianot stängt börjar hon skälva av undertryckt raseri och iver. En jungfru låser upp åt henne och rusar sedan i väg för att säga åt doktorinnan. Men Gudrun lägger ej märke till det sista.

Som en sömngångerska sätter hon sig vid instrumentet och slår an några ackord, som rinna upp i hennes minne ur något förflutet, som slumrat, men väckts till nytt liv under operaföreställningen. Hon upptäcker att hon känner hela tonvärlden, hon minns doktorinnans skalor, hon minns musiken, hon har den inom sig; hon har kunnat spela en gång, men blivit tafatt emedan hon ej övat. Melodien strömmar mot henne ur det okända, repris efter repris, med långa tomma luckor emellan, men ändå fullt skönjbar för hennes öra. Den lidelsemättade smärtan i Toscas arior bävar inom henne själv, som ett arv från ett liv hon ej känner något om. Hon blir matt av glädje åt det hon funnit, hon förbannar den tid som burit med sig glömskan, och hon söker och söker inom sig; hon letar efter nya toner, vilka klinga inom henne, famlande och osäkra, men dock så nära att hon tycker sig när som helst kunna gripa dem och få ut dem i sjungande ackord. Hennes fingrar spritta av livslust, ögonen tindra; nu lever hon — — —

Doktorinnan kommer löpande, blek och upprörd, men stannar häpen i dörren och lyssnar en stund; sedan rusar hon upp efter doktorn, och då denne just fått besök av två kolleger, blir det alltså fyra människor som stå i salsdörren och stirra, stirra, icke slagna till andakt av de få fullbordade toner, som fylla rummet med en mäktig, rytmisk lidelse, men häpnande över själva prestationen. Herregud, flickan har ju aldrig förr suttit vid ett piano!

Inget tvivel om saken: doktor Dahl har ett musikaliskt geni i familjen och det vore en skam att ej utveckla det.

Gudrun slutar; hon sjunker ihop och ler lyckligt, likt en ungmö som på en enda natt mognat till kvinna, hon smeker tankfullt tangenterna och suckar djupt.

Då går doktorinnan fram och omfamnar henne med en ömhet hon aldrig tillförne visat sig mäktig. Mitt kära barn, mitt kära barn — — —

Men Gudrun blir kall i denna omfamning och grips av en motvilja som stegras till nästan fysisk avsky, en oresonlig antagonism. Hon sluter in sig i en atmosfär av tystnad och reservation. Inom henne stiga främlingskänslorna åter upp, starkare än någonsin förr; klarare, medvetnare; hon vill fråga: hur kunde ni stå och tjuvlyssna? Men hon säger ingenting, viker endast undan för deras smekningar och deras hjärtliga överraskning, varje nytt utbrott av entusiasm känner hon som ett våldförande av det hemliga liv hon hittills burit inom sig själv, väl skyddat mot alla profana beröringar — — —

— — —

Man tar det såsom en självklar sak att hon skall ha musiklärarinna och lektioner, men hon skakar på huvudet och vill ej. Först betraktar man det som blyghet och ler överseende, men då hennes röst blir högre och fastare i nekandet, gör man det till en nyck, en egensinnighet, och ansätter henne med övertalning; man vädjar till hennes dotterliga känslor, men icke ens dessa vill skjuta fram ett jakande — — —

Och vartefter tiden går vidgar sig svalget mellan dottern och föräldrarna. De senare, som ej vilja frångå hoppet om att få en stor talang i familjen, ansätta henne allt hårdare, till slut fattas de av en slags tyst antipati mot henne för det hon ej vill bejaka deras släktfåfänga — — —

Om nätterna, när de två makarna äro ensamma, säger doktorinnan: — Det märks att Gudrun inte är vårt barn. Hon kommer utifrån. Hon har inte sin karaktär av oss. Hon är egensinnig och hård. Min Gud, hur skall det då bli när hon upptäcker det? En gång måste hon ju få veta det — — —

Och den stackars modern blir mindre och mindre i sin ängslan.

Under tiden känner Gudrun hur den stora brusande lycka som var hennes, första gången hon var ett med musiken, stelnar och dör i hennes själ. Musiken klingar allt avlägsnare och avlägsnare; ett uttryck som den var för ett ögonblicks flammande känslovärld, sjunker den nu tillbaka till det okända djup varur den steg upp en gång. Instrumentet i salen blir henne lika främmande som människorna i hennes omgivning, och det förvånar henne. Hon ser på dem och undrar vad som döljes bakom deras ansiktsmasker, bakom de bleka pannorna och de horndunkla ögonen, vilka stundom fuktas av känsloimma. Vad? Vad bär de på? Hon sänker huvet en liten smula och betraktar dem med en lång forskande blick över glasögonen och märker då till sin häpnad, att de rodna och bli nervösa och falla undan för hennes blickar. Men varför, varför? Hon finner ingen förklaring men aktar sig sedan för att se på någon så där rakt fram. Hon förstår ej människorna omkring sig. Till slut fattar hon ej varför de närma sig henne med smekningar och vänliga ord. Varför tigger de av mig? frågar hon sig själv — — —

III.

Så kommer äntligen den av doktorinnan så fruktade dagen då Gudrun skall konfirmeras; föräldrarna äro nervösa, men hon själv känner ingenting särskilt.

Och allt går såsom det brukar gå vid storförhöret. Hon besvarar tankspritt några frågor och stoppar sedan prästbetyget i klänningsfickan, hon tar mot blommor och gratulationer av väninnor och bekanta, sedan åker hon hem med föräldrarna. Doktorinnan har tårar i ögonen, mannen hostar besvärat. Liksom den gången efter söndagspromenaden för många år sedan tar doktorinnan Gudrun för sig själv och förbereder en

högtidlig stund, och nu har hon ännu flera tårar i ögonvrårna, hon säger:

— Gudrun, mitt barn, vad tänker du nu om oss?

Gudrun ger henne en oförstående blick och begriper ej vad det är fråga om. Det uppstår en generad tystnad, vilken ingen kan bryta av fruktan att gå fel, eller uttrycka galen känsla. Till slut faller doktorinnan in i en hysterisk gråt, och Gudrun gör ett tafatt försök att trösta, men då hon ej vet för vad hon skall trösta, synes henne allt så meningslöst och omotiverat — — —

Hon går ut ur rummet och sänder jungfrun efter doktorn.

Hon går upp till sig själv och försöker tänka, men utan resultat. Då fumlar hon på något sätt fram sitt betyg och fattad av en kylig nyfikenhet, kastar hon en blick på namnet. Där står det, alltsammans som man hemlighållit för henne. Adoptivdottern Gudrun Dahl, född — — —

Hon stirrar och stirrar på sina två tillnamn.

Jaså, detta var alltihop? Detta var alltså hemligheten i hennes inre: av annat kött och blod bara! Häri ligger alltså förklaringen till hennes dunkla främlingskänslor gentemot föräldrarna. Det var ju ej så särdeles märkvärdigt. Det hade varit värre om hon varit deras naturliga dotter och ändå känt sig som en fiende. Ja, det hade varit värre — — —

Ett plötsligt leende bryter fram i hennes ansikte. Hon suckar äntligen naturligt, befriad från sexton års omedvetna och medvetna tvångskänslor. Hon reser på sig och sträcker ut lemmarna och känner en stark lust att skratta högt och lyckligt; en underlig förnimmelse av kraft och självkänsla fyller henne med vetskapen om att hon är en annan än den hon trott sig vara.

En annan! Hon ställer sig framför en spegel, mönstrande sin bild och sökande efter denna andra; till att börja med finner hon att hon ej liknar sina föräldrar — — —

Hon går ut i salen.

Där sitta makarna och rådpläga. De tystna när hon kommer. Doktorinnan har gnuggat sina ögon röda och torra, hennes man ler förläget och skyggt med sina skrumpna gubbläppar. Gudrun ser plötsligt att de äro mycket gamla, de ha liksom krupit ihop, intill varandra, rädda inför upptäckten av det bedrägeri de underhållit så länge av missriktade föräldrakänslor, av sentimentalitet och fruktan. Men de ha i alla fall önskat skänka henne en framtid, uppfostran och ett lyckligt liv. Hon ser ej längre fiender i dem, endast två välmenande åldringar, som i det längsta sökt skydd mot verkligheten, hon fattas av ett medlidande som hon nu i sin nyvunna styrka kan ha råd att slösa med.

— Om ni gärna vill det, så skall jag ta musiklektioner, säger hon stilla.

Det lättade, såsom ett erkännande av föräldrarätten.

Fadern skrattar mullrande och tillfredsställt och modern rodnar som ett barn av glädje över en gåva. Och så är allt krokigt rakt igen — — —

— — —

Familjen Dahl sluter sig tätare tillsammans för att riktigt känna att missförstånden äro borta. Var och en gör sitt. Man är vänligare mot varandra, man ler oftare. Familjelampan lyser länge om kvällarna.

Gudrun blir öm mot de människor, som önska henne allt gott, och hon ger efter i allt av fri vilja. Ett

tillmötesgående leende spelar kring hennes läppar, men där finns också en nyans som de oförstående ej se och de kloka ej kunna tyda; det är vissheten om ett eget inre liv, hemligheten av en härkomst som ej ens hon själv känner. En gång frågar hon doktorn efter sina naturliga föräldrar och denne svarar det som är enklast, bekvämast och dessutom lika troligt som motsatsen:

— De är döda.

Och Gudrun ser på honom med ett öppet och oberört uttryck i ansiktet; säger likt ett eko:

— Således är de döda — — —

Han nickar, glad åt att hon tar det så naturligt och lugnt. Där ser man ändå: flickan har i alla fall en god karaktär, då hon struntar i dem som ingenting gjort för henne, och i stället fäster sig vid dem som gjort och ännu vilja göra allt!

Men Gudrun känner att man sagt något som icke är alldeles sant. Även om de äro döda för världen, så leva de ändå för henne, och inom henne som fått deras blod i arv, anlag och egenskaper hon känner slumra inom sig. Hon börjar med ett visst nyfiket intresse iakttaga sig själv, hon står om kvällarna framför spegeln och forskar efter förändringar i sitt ansikte, sökande efter sitt eget dolda jag — — —

Hon lägger bort glasögonen och blir en ung kvinna.

— — —

Med höstens ankomst går hon och tar musiklektioner hos en privat lärarinna. Det är åtminstone något nytt, och till att börja med lever hon upp i intresset. Noternas lång rader av svarta hieroglyfer, som likna små insekter uppträdda på snören, innehålla en gåta, vilken hon måste lösa. Så småningom rövar hon också hemligheten ur bladen, men när hon därpå skall tilllämpa sina lärdomar på pianot, finner hon att det ej är nog med att kunna musik. Instrumentet är dött för henne. Hon har ej mera någon musik i blodet, och finns den där, så ligger den så djupt att hon ej kan få upp den. Allt hon får fram är klang och melodi, platta och dumma återgivningar av platta och dumma visor — — —

Allt det hon nu försöker lära borde hon levt sig till, det borde utvecklats med hennes lemmar och växt i styrka och intensitet med hennes själ, det borde varit ett med henne själv.

Man finner icke uttryck för något stort utan att ha levt stort. Hon är ej och kan ej komma i höjd med det hon vill — — —

Hennes kropp förlorar sin spänstighet och sjunker ihop helt omärkligt, tills händerna glida ner från tangenterna och stanna sysslolösa i hennes knä. Hon ser bort genom instrumentet och lyssnar på något fjärran, hon hör en hög, klar altstämma sjunga en dunkelt vild aria, ackompanjerad av något, vilket låter som storm; dimmiga bilder föresväva henne — — —

Men bakom henne går lärarinnan och talar, vänligt och uppmuntrande:

— Försök nu en gång till. Inte får man tappa modet, inte. Å, seså, en gång till så går det — — — en gång till nu — — —

Och Gudrun vaknar upp och arbetar på läxan. Allt emellanåt tänker hon på lärarinnan, den lilla goda, välmenande själen — — —

Här går hon nu dag ut och dag in och lär tröga elever ta ut skalor och melodier, och när hon lärt från sig sakerna en gång, måste hon börja om från början igen, en evig kretsgång, ett ständigt vevande på samma

tema. Vad är det egentligen för mening med alltsammans? Hon ser ej ut för att hoppas på något av framtiden, och ingenting i hennes ansikte säger att hon har ett förflutet att leva på minnet av. Har hon någonsin levt?

Gudrun frågar henne:

— Är det inte tråkigt att leva så här — — —?

— Tråkigt — — —?

Den lilla människan skakar på huvet och ler blitt. Hela hennes varelse är ljus och åter ljus. Hon är förklarad. Det strålar av henne. Man kan ej tänka sig en skugga i hennes ansikte. Där finns varken besvikelse, hunger eller mättnad, inga lidelser, önskningar, desillusioner, grämelse, endast ljus. Hon är bara, fullbordad och ändå så hemskt ofullgången — — —

En känsla av stor och tung hopplöshet griper Gudrun inför detta förnöjda ovetande, kvinnan som ännu i femtioårsåldern är ett barn. Vad är där för mening med hennes år?

Inom sig själv känner hon allt flera dolda begär och krafter vakna upp, skaka av sig bojor och träda fram ur dunklet av hennes inre, krävande något hon hittills underlåtit att känna och tänka. Vad är det? Vad? Vad? Hon spanar med ångest och väntan mot sitt inre, ivrig men på samma gång rädd för det nya som snart, snart skall träda fram helt och obeslöjat med nya fordringar och begär — — —

— — —

Om kvällarna sitter hon i salsfönstret och stirrar ner på gatan. Vid ett bestämt klockslag fyllas trottoarerna av små brådskande människor, vilka rusa fram åt alla möjliga håll; yra i huvet av att få komma ut i frisk luft från kvava kontorslokaler eller ångande maskinhallar, jäkta de i väg, halvspringande och halvdansande, väjande för varandra med nervösa rörelser, retligt som ville de ryta åt varje mötande: Vad har du här i livet att göra? Du går i vägen! Gudrun ser hur de riktigt skälva av iver att utnyttja tiden som är kvar innan naturen kräver sin tribut av vila och sömn. Hon ser spårvagnar stanna i gatukorsningen och slunga ut ett myller av små varelser, och suga upp ny last ur massan, varpå de susa i väg igen, surrande och sjungande av energi. Se upp! Se upp! Mörkret faller på och det vita, gnistrande trottoarljuset tändes, bilarnas strålkastare dyka upp någonstans långt borta som små lysande röda ögon, vilka äta sig framåt med svindlande nervös fart, kasta käglor av darrande ljus över gatstenarna under ett par sekunder, och försvinna sedan åt andra hållet. Gatan byter karaktär. Flockar av unga pojkar och flickor komma flanerande, kasta ord, blickar och gester åt varandra, snart stanna grupperna och attraheras av varandra och smälta ihop till större; när de sedan upplösas, har ett naturligt urval ägt rum, två och två glida de bort åt olika håll; det är kärlek — — —

Senare på natten sitter Gudrun i sitt eget fönster. Då komma de ensamma människorna därnere. De gå sakta och sökande, med lättjefulla glidande rörelser, med kroppar som tyckas halvslumra men ändå redo att vilket ögonblick som helst vakna upp, de likna rovdjur, hos vilka hungern börjar gny efter en lång mättnad, de hålla sig gärna intill väggarna, där de smyga osedda, spanande utåt gatan efter andra. Gudrun riktigt känner på sig hur deras blickar söka och suga — — —

Min Gud!

I bara nattlinnet går hon fram och åter i sitt rum och snappar efter luft, luft, andrum. Allting blir kvavt och trångt, hon kvävs. Hennes inre dras ihop av krafter vilka längta efter utlösning och befrielse. Hon smeker sin egen kropp och skakas av kalla rysningar. Skamsen och rodnande av blygsel inför sitt eget inre, kryper hon i säng och försöker sova, gruvande sig för den långa nattens ensamhet och mörker — — —

IV.

Mannen kommer in i hennes liv.

Det är en ung student från södra Sverige, som tagit in hos doktorns under några veckors besök i huvudstaden. Han brukar sitta i salen och prata om ditt och datt en stund varje förmiddag, sedan försvinner han för hela dagen, för att komma igen till middagsmålet och åter försvinna till kvällen. Vart? Doktorinnan påstår att han går på föreläsningar, men doktorn ler under mustaschen, vilken döljer, för alla utom Gudrun, att leendet är cyniskt. Ynglingen är några år över tjugu, rödblommig och frisk, med en lysten mun — — —

Gudrun betraktar honom i smyg.

Han talar med dialekt, vilket endast det gör honom en smula löjlig i hennes ögon, han försöker uppträda som kavaljer mot henne, bugande, artig och len, varför han blir ännu löjligare och klumpigare. Ibland breder han ut sig över det skånska slättlandet, Sveriges yppersta landsända, han har anlag att bli poet; stundom lovsjunger han Stockholm, den vackraste staden i världen, helst nattetid, då lyktorna brinna över den svarta strömmen. Ja, ja, han brukar ju promenera hem om kvällarna — — —

Vilket stinkande träsk av hyckleri han redan samlat inom sig, tänker Gudrun.

En dag tar hon på sig glasögonen, när hon går ner till frukosten. Då spärrar han upp blickarna i dum förvåning. Hans underkäk faller ner. Det dröjer en god stund innan han återfår fattningen, och när han sedan skall vara artig och man, faller det sig ej riktigt naturligt. Han blir nervös och osäker, som inför en annan, en främmande varelse. Gudrun ler och anfaller honom sedan på hans eget område, lärdomen; då tappar han alldeles koncepterna, tafatt och blyg som en examinand, svarar han »goddag — yxskaft», trampar fel gång på gång och har till slut trasslat bort sig så grundligt, att han varken vet ut eller in. Han är borta från språk, kemi, fysik, litteratur, historia, allt vad han lärt och yvts över, och så framstår han till slut såsom den han i verkligheten är, en stackare som förlorat sitt skal, sin nimbus, sin överlägsenhet, en frisk yngling med rödfrisk hy och lysten mun helt enkelt — — —

Han flyr snart.

Den var vi snart färdiga med, tänker Gudrun. Hon tror sig ha dräpt varje tanke på människan, och hoppas nu bli kvitt sina drömmar om det kräket åtminstone — — —

Men om kvällen går hon ut i köket för att söka jungfrun, vilken ej synts till på en hel timme. Just när hon kommer dit, öppnas dörren till pigkammaren och den sökta visar sig, men under det ögonblick dörren står öppen snappar Gudrun upp skymten av en annan människa därinne, studenten som hon så grundligt avrättat för ett par timmar sedan. Han står i skjortärmarna ännu och är man — — —

Gudrun låtsas ingenting ha iakttagit men stannar längre än nödvändigt i köket för att se på jungfrun. Flickan går tyst fram och åter mellan sina sysslor, hon rör sig med ovanlig mjukhet och precision, med långa, smekande rörelser, en befriad rytm i kroppen, som det blir en pina för Gudrun att förstå — — —

— — —

Återigen sitter hon innanför det stängda fönstret och ser ut i livet.

Mot skobutikens skyltfönster med dess massor av bakgrundsspeglar och vitlysande lampor, ser hon ansikten glida förbi; dykande upp ur mörkret och landet Intet, det stora okända, gå de ett ögonblick i bländande ljus såsom uppenbarelser och bilder, ingenting mera, icke människorna själva, endast deras skuggor och deras uttryck. Där synas skära, finhylta anleten med fylliga, röda läppar, magra, urgrävda och askgråa anleten, det

friska livets uttryck och försakelsens grämelse. Ett för ett passera de förbi i ljushavet, och för var och ett försöker Gudrun tänka sig en levande människa, men kan det ej. Hon vet ingenting om deras öden och deras hemliga strävanden, hon har aldrig hört deras röster utom i sina allra tidigaste drömmar, och dem kan hon ej erinra sig — — —

På andra sidan gatan stå husfasaderna pressade intill varandra, liksom för att söka skydd och bistånd, och fönsterraderna blicka ut i mörkret såsom livslysande eller dödssläckta ögon. Nu slocknar ett, ett annat tändes. Vad försiggår väl bakom dessa rader av glimmande rutor? Vad händer väl just nu ini det röda, varma ljuset? Om det finns människor därinne, vad göra de, vad tala de om, vad känna de? Hat, kärlek, vemod eller saknad? Hur se de ut? — — —

Gudrun grips av ett pinande svårmod. Hon minns blomsterflickan hon såg för många år sedan. Vad hade väl den lilla gatungen upplevt, som kunnat skänka hennes ansikte dess uttryck av stor och djup erfarenhet? — — —

Hon låter sina blickar glida utefter husraderna som för att söka en ingång, ett öppet fönster, den allra minsta lilla spricka att smyga in genom, men hon finner ingen. Allting är stängt för henne, stängt som hennes liv varit tillslutet för upplevelsen. Hennes synvidd slutar i ett beklämmande förgäves, där gatan smälter ihop i mörker, men hennes tanke ilar vidare och drar längtan med sig. Vad finns det bortom mörkret? Livet måhända, den stora tillslutna hemligheten, som hon ej har del i.

Den sugande livshungern bränner hennes inre. Just nu borde hon varit med därute, hon borde levt någon annanstans, hon borde känt något som från begynnelsen varit ämnat åt henne att känna: en arvedel av livet, en tillvaro, en upplevelse, kanske en stor smärta, men i alla fall något större och djupare än denna självförtärande och pinande längtan — — —

Hur skall jag kunna uthärda att inte veta någonting om hela detta liv? — — —

Här sitter hon nu i bur, fängslad innanför en glasruta, som kyler hennes panna när hon trycker sig mot den, fängslad i ett liv som ej är hennes, där hon ej har rot och märg och näring. Sedan hon i tjugu år försummat sitt eget, svävar hon nu fritt, inom sig isolerad från den omgivning hennes kropp går i, främmande för allt, emedan det ej är hennes, och utan möjlighet att leva och gå upp i sitt nu, därför att hon saknar de erfarenheter hon blivit född att göra — — —

Hon skälver till som av frossa när tanken tränger in i hennes medvetande, fruktande de känslor av hat, längtan och tomhet, den drar med sig. Luft, luft! Hon sliter upp fönstret — — —

En kall, rå vinterluft flyter in i rummet och smeker hennes halvblottade kropp som kyliga, skälvande händer. Hettan slår inåt från hennes hud. Hon lutar sig ut genom fönstret, sluter ögonen och njuter den råa, friska luften för fulla drag; den går henne i blodet som vällust, ursprunglighet och kraft. Hon blir matt i lemmarna av så mycken friskhet. När hon släpper fram blicken mellan halvslutna ögonlock ser hon människor som stryka utefter gatan med långsamma, sökande rörelser. Hon liksom känner lukten av deras heta andedräkt slå upp emot sig. När hon åter släcker sin blick hör hon ur fjärran nattens sånger, de mörka hymnerna om det mörka livet, sammansatta av allt det hon saknar — — —

Och plötsligt känner hon att hon vill spela.

Hon lämnar rummet och, kännande sig för med händerna, glider hon genom korridoren till salen där hon tänder ljuset. Ett ögonblick står hon stilla med vidöppna, stela och ljusbländade ögon, sedan går hon fram till pianot och sätter sig. Hon liknar en sömngångerska, som söker i det inre efter sig själv. Händerna fara smeksamt över tangenterna, medan hon letar efter ett uttryck, en melodi, endast ett ackord — — —

Någonting hon hört för länge, länge sedan söker sig väg ut — — —

Det kommer i brottstycken, kedjestumpar av en musik, som kunde varit hel, brustna rytmer som kunde haft samband med varandra. Hennes liv tränger på och hon spelar ut det med nervös lidelse, men aldrig helt och fullt. Det hopar sig inom henne, ton efter ton, ett kaos av klanger och ljud, som växa och svalla ut i omfång och styrka och lämna henne genom instrumentet, fullbordade, men ändå endast halva, stympade och sammanhangslösa. Veka, vemodsfulla toner dansa fram i kapp med de hårda och mörka, ytliga och lekande trippa fram över djupa och lidelsefulla; hon spelar och spelar, sökande sammanhanget som skall göra det trasiga helt och det brustna friskt, men finner det ej; hon jagar fram över skalorna, liksom driven av okända, mystiska makter, genom virrvarr av toner och ackord; hon söker nya melodier på djupet och höjden, på mellanlägena, i moll och dur; men under allt sitt sökande bär hon medvetandet om en stor tomhet, saknaden av något hon ej längre kan nå, och så blir allt vad hon uttrycker splittrat och sönderslitet, brustna rytmer som hetsa varandra runt, runt i en kretsgång utan slut, utan mening och fullkomlighet — — —

Så komma föräldrarna in, doktorn i nattrock, som är fläckig av tobak och aska, doktorinnan i randig underkjol, båda kritvita i ansiktet och darrande som asplöv. De tro att hon blivit tokig. Herregud, vad är det med dig, barn — — —?

Gudrun skrattar torrt och hopsnört. — Nej, det är inget fel på mig. Jag kände bara att jag måste spela — — —

När de märka att de blivit lurade till en skräck och en oro, som varit ogrundad, bli de sig själva igen. Doktorinnan sjunker ihop och snyftar hysteriskt och fryser, medan doktorn pustar ut sina bannor med eruptioner av luft ur lungorna. Vad menar barnungen? Vill hon väcka upp hela huset med sina galenskaper? Vet hon inte vad anständighet vill säga? I sin plötsligt påkomna vrede förlorar han behärskningen och sjunger ut med mera än förnuftet ämnat. Det syns min själ att flickan är barn av råa, ohyfsade föräldrar, ett gökägg i boet, en vanbörding, en främling som kastats in i ett hushåll där hon egentligen inte hör hemma — — —

Gudrun nickar kyligt. — Det är så, säger hon. Hon ser på de båda åldringarna med en blandning av nyfiket medlidande och instinktivt, ursprungligt förakt. Att de ej kunna behärska sig bättre!

— Godnatt, säger hon och går. I dörren vänder hon sig om och ser hur mannen sjunker tillsammans, kuvad inför hennes blick, nervös och rädd för det oväder han själv släppt lös — — —

— — —

När hon går fram genom korridoren öppnas en dörr, studenten stiger ut i ljuset inifrån och, skjutande fram huvet i lyssnande ställning, stirrar han ut i mörkret i vilket Gudrun kommer. Mans ögon ha en svagt fosforescerande glans, likna fönster, vilkas enda innehåll är ljus, ett dunkelt, lockande ljus, ljus som suger efter något att belysa, förklara och göra klart. Hans ansiktshy är sömnblek och genomskinlig, färdig för en het rodnad — — —

Gudrun träder fram och stannar av en impuls mitt för honom; och nu kommer rodnaden upp i hans ansikte som en sky, medan ögonen dras ihop en smula och dunklas av undran och överraskning. Han gör en halv rörelse för att gå in, men stannar liksom av inre tvång, och de bli stående och se på varandra. Gudrun undrar snabbt vad han tänker och känner, hon minns jungfrun i köket och grips av motvilja, men förnimmer på samma gång en obetvinglig lust att med yttersta spetsarna av sina fingrar röra vid hans hud, vilken lyser skär och frisk, som på en spädgris under hans uppfläkta skjortlinning; så lägger hon handen mot hans bröst och känner hur hans kropp lever, hur det skälver därinne, hur blodet rusar fram till beröringspunkten, där huden dras ihop av hettan — — —

Ynglingen vacklar av sinnesrörelse och stridiga känslor och ryggar bakåt, blir sedan stående mitt i sitt rum, stum och kraftfull, fylld av undran och väntan, som en nybliven gud, vilken ännu ej satt sig in i sin värdighet och sin förmåga — — —

Och Gudrun följer honom, stänger dörren ljudlöst efter sig. Hon nalkas honom sakta och känner åter på honom, tar hans huvud mellan sina händer och glider ännu närmare, och i det hon förnimmer hur hans åtrå tar överhand över hans undrande fruktan, växer en jublande glädje inom henne. Mannen flammar upp av begär, hett och skälvande, hans muskler få liv, han sträcker sig över henne. Och när hon då känner sig vara i hans våld helt och hållet, förstår hon även att detta måste vara en del åtminstone av det liv, som hon hittills ej erfarit något verkligt om.

Med en sista gnista av medvetande och fruktan för att det skall förflyktiga och dö ifrån henne, viskar hon:

— Säg bara ingenting. Fråga inte ...

Och han lyder, omedvetet inseende att hon är den starkare — — —

— — —

Makarna Dahl vakna om morgonen efter en sömn, som visserligen varit avbruten, men därför varken orolig eller plågsam, och jungfrun upptäcker att Gudrun ej är på sitt rum. Då genljuder hela våningen av rop och snyftningar, doktorinnan upplöses så småningom och väter ner mannen och möblerna med sina tårar — — —

Till slut anmäles försvinnandet för polisen, men ingen kommer på den galna idén att söka hos studenten. Och medan husets folk är upptaget av sin bestörtning, sorg och farhågor, smyger Gudrun in till sig och klär sig i hast. Hon ler ofta och omotiverat.

När hon obemärkt av alla kommer in i salen, sitter doktorinnan, vilkens ansikte nu torkat ihop, och uttalar sin fruktan för att hon kan ha tagit livet av sig efter nattens bråk, men doktorn har vid detta stadium blivit rasande. Han går fram och åter och larmar och hostar:

— Kom ihåg mina ord, Gerda; jag visste att vi bara skulle få sorg och bekymmer av den ungen. Hon var inte vår, och blev aldrig vår. Vi har närt och fostrat henne, och haft tusen omsorger för att hon skulle bli en anständig och förnuftig flicka. Och så spelar hon ändå piano mitt i natten! Först lurade hon oss med att hon skulle läsa och bli något, sedan att hon skulle bli ett namn i musiken, men det var nog också bedrägeri. Och vad är hon nu egentligen? Vad tänker och känner hon för oss? Det vet vi inte ett dugg om! Det hon syns vara är hon inte, och vad hon är vet man inte; hon lurar på något. Hon är en främling — — —

— Ja, en främling, säger Gudrun klart och lugnt, då hon stiger över tröskeln. Hon nickar godmorgon, och sätter sig på sin plats. Ingen säger något. Indignationen mot hennes första ord, blandar upp glädjen för att hon kommit och till detta fogar sig ytterligare känslan av att alla tårar och bekymmer, all oro, sorg, saknad och förtvivlan varit bortkastad och ändamålslös. Makarna sitta och stirra på henne med ett slags agg, som växer starkare för varje sekund. Till sist ryter doktorn åt jungfrun, som står i dörren och glor:

— Servera frukosten!

Studenten kommer in och hälsar ogenerat på makarna och ger Gudrun en lösaktig nick av hemligt samförstånd, vilken får hennes lugn att fördunklas av en skugga, eftersom ynglingen redan är borta ur hennes känslovärld.

Man sätter sig tigande till bords och äter under demonstrativ tystnad, samlande krafter till kommande

uppgörelser. Några alldagliga anmärkningar av studenten besvaras ej. Då blir han misslynt och blåser upp sig mer och mer. Han vräker sig bakåt i stolen och ser på Gudrun med sårande närgångenhet i sina själlösa ögon. Han säger familjärt till doktorn:

— Tycker ni inte att Gudrun blir vackrare för varje dag; allrahelst sedan i går — — —

Anmärkningen träffar Gudrun som ett slag i ansiktet. Hon ser på ynglingen med kall blick, som för att fråga: Är det er mening att komma mig ännu närmare än jag vill? Hon ser på sina oäkta föräldrar hur de sitta där och äta och tugga hennes uppförande, i tysthet samlande vapen och argument att krossa och förödmjuka henne med; de rota upp alla glömda synder och småfel och påminna sig allt vari hon ej liknar dem själva, för att sedan förebrå henne det som ett brott. Hon hatar ingen för det, ty hon förstår så väl, men hon känner en plötslig lust att befria och sopa rent omkring sig själv.

Och så slungar hon ut sin fråga:

— Vet ni var jag varit i natt?

De räta sig på stolarna och doktorn tar upp sina glasögon. Studenten reser sig till hälften. Han har fruktan, skuld och häpnad i ansiktet. Men Gudrun säger lugnt och iskallt:

— Jag har legat hos honom där! — — —

Det blir alldeles dödstyst i salen medan man suger efter luft och försöker samla sig. Makarna Dahl le fånigt och oförstående. Sanningen blir ej sanning för dem, förrän studenten plötsligt svär till och rusar ut. Då gör doktorn ett försök att tala, men med en känsla av det overkliga i alltsammans; hans blick är irrande, rösten osäker. — Skall ni gifta er? frågar han. Och Gudrun skakar medlidsamt på huvut. Jag vill inte gifta mig med honom. Jag föraktar honom — — —

Hon känner sig nästan ofattligt kall och säker. Det som hänt har hänt och det som skall ske, det sker. Vad gagnar det att bråka? Hon har aldrig i sitt liv varit så säker på sig själv som just nu; hon kan tala endast på ett sätt. Det synes henne som om allt som hänt varit naturligt, följden av orsaker som runnit upp för länge, länge sedan, verkliga uttryck för hennes natur och såsom sådana oantastliga. Man kan varken ta ifrån eller lägga till något, och varför skall hon då bry sig om att försöka inverka på det kommande. Hon är nöjd. Av det som varit har hon vunnit något, men ej allt, och hon kan därför ej låta andra människor hindra henne att vänta slutet av det hela — — —

När jungfrun kommer inrusande och meddelar att studenten just givit sig i väg med kappsäck och allt, ler hon endast som åt något hon väntat och förstått — — —

Hon reser sig nu och ser på de båda gamla. Under det sista slaget hade de fallit ihop alldeles, och veta sig ingen väg ut; rådvilla och hjälplösa, insnärjda i fördomar och inväxta i vanelivet, sitta de och stirra omkring sig som om rummet med ens blivit fullt av okända, mystiska fiender, vilka hota deras existens. De bli henne allt mer och mer främmande för varje sekund som går. Hon förstår ej hur hon kunnat leva så länge bland främmande människor, i en främmande omgivning, hur hon kunnat föra deras tillvaro, bära deras omsorger, känna med deras känslor, tala med deras språk. Allt omkring henne blir ogripbart, svävande och okänt, fast det hittills levt med och i henne; hon begriper med ens att det är detta som plågat och bundit henne och skänkt henne den osäkra känslan av en dubbelexistens, ett yttre och ett inre liv, ett verkligt och ett overkligt, på vilka hon ej förrän nu kunnat skilja. Hon finner sitt jag. Äntligen kan hon leva sitt eget liv och vara sig själv helt — — —

Och medan hon känner en aning om sin livsgåta och sin livsmening, blir allt omkring henne dunklare och dimmigare, det flyter ihop och utplånas. Hon avlägsnar sig och går ut ur sitt forna skal — — —

Den stora, hårda friheten och den djupa hungern kommer — — —

— — —

Då står hon på gatan i en stor stad och lyssnar till den evigt improviserande livsorkestern. Runtomkring henne kokar och sjuder det av rörelse och kraft. Spårvagnar pingla och skramla, bilar surra och tuta, massorna av fordon rulla förbi i en aldrig sinande ström, en kedja av järn och stål, som rasslande, klirrande och gnisslande nöter och sliter på stråkvägarna. Det sjunger och susar i spårvägstrådar och telefonnät mellan husen. Allting talar, allting rör sig; det är liv.

På trottoarerna flyter en tung, seg massa av människor fram, människor med ögon som brinna av livsextas — — —

Och Gudrun går in i hopen och blir en av dem. Hon stiger upp på vägen och vandrar med de hundra tusen andra mot det stora okända, hon ser det för sig som en vision och hon sträcker sina girigt famlande händer till mötes — — —

DET FÖRLORADE RIKET

I.

Det är ingenting märkvärdigt med trappuppgången, utan den liknar tusen andra i tusen andra hus med fem våningar och ett hundratal lägenheter. Porten är kantstött och skrapad av möbler som flyttats igenom; de två nedre trapporna äro om vintern ständigt våta av smältande snö, om sommaren dammiga och smutsiga av torkad lera; nederst äro ledstängerna nötta och avfilade, överst ännu oljefärgsblanka. Huset är en av dessa hyreskaserner, som verka mera beklämmande än det mest förfallna ruckel, det är trångt, luftfattigt, proletäriskt och opersonligt. Ingen människa kan behålla sin ensamhet innanför dess murar. Varje våning har sin speciella atmosfär av hyresgästerna, på nedre botten med en tillsats av fuktig, osund luft från källaren, vars nedgång är innanför dörren, högst upp uppblandad med en lukt av torkande kläder från vindarna.

— — —

Under revolutionsdagarna vimlade det av beväpnade män med röda band om armarna i de fyra trappuppgångarna. Ibland var det övningsskjutningar och exercis nere på gården och då hängde kvinnor och barn i alla fönster och gapade och ryste av omedveten njutning, en smula beundran och litet missnöje för att de själva förlorat sin betydelse.

Men så småningom gled livet åter in i de vanliga hjulspåren, och då upptäckte man att det kommit en ny hyresgäst fem trappor upp i uppgång B — — —

Det är en mycket stillsam man, som går och kommer utan att någon egentligen lägger märke därtill. Och han vill bestämt ha det så. Hans ansikte är blekt och tunt och bär ständigt ett stelt förbindligt uttryck, men i de vattenblå ögonen synes en glimt av skygghet, som säkerligen smugit dit alldeles nyligen, ty ibland kan den försvinna och lämna plats för en förnäm högdragenhet. Han kommer och går litet när som helst om dagen, glider tyst, som en skugga, upp eller ner i trapporna och rundar alla hörn med smidig fart, utan att det dock ser ut som om han skulle vara rädd. Ibland har han vid hemkomsten ett paket eller en väska med sig. Han bär allting mycket försiktigt som en man, den där varit van att handskas endast med sevrêsporslin.

Grannkvinnorna i trasiga, hemstickade koftor och nerkippade tofflor, stå i förstugorna och prata. De tystna,

när han kommer, och stå stilla, spända av nyfikenhet, då han glider förbi. Det händer oftast att han endast ser på dem med en likgiltig främlingsblick, men då och då kan han rycka till och hälsa, hastigt och nervöst, som en människa, vilken plötsligt påminner sig en skyldighet. Och så försvinner han — — —

Vem är han? Vad lever han på? Vad gör han? Vad har han varit?

Ingen vet någonting, men samtliga äro överens om att en man med sådant ansikte och sådana händer icke hela sitt liv bott i en hyreskasern, där det luktar surkål på nedre botten och ärtsoppa högst upp — — —

Och ingen, icke ens husvärden, har en aning om att den lägenhet på ett rum och kök han hyrt hyser ännu en människa, en människa som aldrig syns, en man som ingen sett, ingen vet om, och som själv knappast vet var han är. Han är väl femtio år, liten och späd, med en smula grått ansikte, cendréfärgat hår, en man utan särdrag och betydelse. Det enda som karakteriserar honom annorlunda än andra män är det att han är trött. Hela hans utseende talar om en trötthet, som icke kan övervinnas, hans slappa näsvinklar, den färglösa hyn, den outsägliga vilande hållningen, men framför allt hans ögon. De lysa aldrig. Dagarna i ända ligger han utsträckt på en soffa i rummets mörkaste del och stirrar med död blick upp mot taket, vars vita limfärg börjat spricka och falla ner. Då och då makar han sig litet bekvämare tillrätta och flyttar blicken till en annan punkt av taket, eller till en av väggarna med dess sjaskiga tapeter, eller till en av de tarvliga möblerna, men aldrig ett ögonblick vaknar han upp ur sin letargi. Han synes trött ända in i sitt innersta — — —

Någon gång i det förflutna har han varit en välskött man, rakad, ren och fin. Nu har skägget börjat växa vilt, så att hyn verkar smutsig. Ena strumpan hänger lös över skoskaftet, skjortan är uppfläkt över bröstet så att ett fint blåådrigt skinn glimtar fram. På västen finns massor av fettfläckar efter spilld mat. Nu slarvar han med sig själv, fast det runtomkring honom råder en viss grad av snygghet. Det är den andre mannen, som går omkring och stökar om förmiddagarna — — —

— — —

Den andre kommer hem. Han stannar innanför dörren med vördnadsfullt avvaktande hållning. Mannen på soffan gör en svag rörelse och säger nästan ohörbart:

— Du har varit länge borta, min käre Jules.

Jules bugar sig djupt, när han svarar:

— Ers majestät! Jag har sökt efter general Loo.

En svag glimt av intresse visar sig i kungens ansikte, men Jules skyndar sig att upplysa med nästan ursäktsbedjande ton:

— Men tyvärr för sent, ers majestät. Generalen greps i går kväll av revolutionsmännen och fusiljerades i morse. Han pauserar och fortsätter med vibrerande stämma:

— Och hans sista ord var: »Jag önskar jag fått dö i strid för min konung i stället» — — —

Kungen stirrar åter mot taket. Han säger tankspritt: — Jaså — — — jaha — — — Han var en trogen själ, min käre Jules. Jag minns hur han under striderna vid — — — Ja, var var det nu igen — — —

Han tystnar som om han ej orkar tänka efter längre. Slutligen råka hans drag i vila igen. Han har glömt att tänka på saken.

Och Jules, som förgäves väntat på fortsättningen, börjar glida omkring i rummet och ställa i ordning. Han är vaken och tyst och iakttagande som en väl uppfostrad kammartjänare. Ingenting undgår honom. Om

mittbordet står en centimeter för långt mot ena sidan så flyttar han det ljudlöst rätt. Han plockar upp ett nerfallet sängfjun från golvet och ordnar gardinvecken. Med en massa små detaljer ger han rummet ett sken av furstlighet.

Det är endast sin herre han ej får röra vid, och det är hans stora lidande; det smärtar honom outsägligt att se förfallet i det förr så nobla ansiktet.

Och en gång vågar han sig fram med en skygg bön:

— Ska jag ändå inte ta och raka ers majestät — — —?

Kungen svarar uttråkad och missnöjd:

— Du talar för mycket, Jules — — —

Den trogne kammartjänaren bugar sig, sårad och sorgsen ända in i sitt hjärta. Han drar sig ut i köket. Efter en stund kommer han in med middagen, som han dukar upp på ett mindre bord framför soffan. Därpå försvinner han för dagen — — —

Kungen är ensam. Då och då tar han sig en bit från tallrikarna, men för det mesta ligger han alltjämt stilla, i dvala. Hans blod flyter trögt genom ådrorna. Han liksom ligger och väntar på att det skall stanna alldeles. Snart upphör hjärtat att slå, lemmarna bli kalla och styva — — —! Han tänker ej, han icke ens drömmer; han endast ligger, ligger utan att vänta, utan att vila, utan att höra eller förnimma. I ögonen lever en slocknande glimt, en reflex av dagsljus och sol. Det är allt — — —

Mittpå dagen är det tyst i huset, men framemot kvällen vaknar det upp. Själva väggarna få liv. Arbetarna komma hem, barnen dras in från gator och lekplatser, och kvinnorna börja slamra i spisar och vattenledningar, vilka fortplanta ljudet upp eller ner genom alla de fem våningarna. Röster tränga upp genom trossbottnarna. I den ena lägenheten sjunger man, i den andra grälar man, i den fjärde skrattar man. Barn skrika och en hund skäller dovt. På nedre botten spelar en yngling handklaver, under taket börjar en grammofon skrälla, tre systrar, som äro noviser vid frälsningsarmén, hålla kvällsandakt till ackompanjemang av gitarrer. Senare på kvällen få de besök av en djup, lidelsefull basröst, vilken kan vråla likt ett förhistoriskt jättedjur eller kuttra nere i strupen som en parningslängtande duva.

Alltsammans tränger fram till kungens läger. Det är långt, långt borta och ändå alldeles intill hans öron. Ibland klingar något ljud utanför fönstren, som vetta åt gården, ibland tränger det upp ur soffan, och stundom smyger det ut mellan de stängda kakelugnsluckorna. Han är nästan van vid det, men ändå rycka hans ögonlock av överretning, och ett undertryckt, nästan omedvetet, hat till allt detta främmande och mystiska, och just därför fientliga liv, som existerar runtomkring honom — — —

II.

En kväll, det är två månader sedan han kom till huset, grips han också av en slags nyfikenhet att få veta något om dessa människor som leva i hans närhet. Så fort det mörknat stiger han upp och ställer sig bakom fönstergardinen. Därifrån ser han nu de fem våningarna på andra sidan gården. I en del fönster är det mörkt, folket är borta; för en del andra finns det nerdragna röda eller blå rullgardiner, men innanför de flesta lyser det. Lägenheterna ligga öppna för hans blickar. Han kan se hur människorna gå omkring och stöka för sig själva därinne, hur de sitta i ring vid borden. Stundom försvinna de i delar av rummen som ligga dolda för honom, stundom dyka de upp igen. Så många främmande liv det finns, som han icke haft en aning om — — —

Vartefter kvällen skrider fram slockna ljusen eller dras rullgardinerna ner, döljande, utestängande honom. Men i ett lyser det ännu, och som han koncentrerar sin uppmärksamhet på detta, ser han en ensam kvinna i bakgrunden. Hon håller på med att klä av sig. Plötsligt kommer hon närmare fönstret och då ser han henne bättre; Hon är storväxt och en smula rund över ryggen, som av tungt arbete, men hon är ung, mycket ung. Hennes byst har ännu ej angripits av barnsängar och ålder, den har en stark och frisk arbetarkvinnas yppiga och väl utvecklade former. Hon klär av sig långsamt, med en ung kvinnas intresse för sig själv och sin kropp. När hon står i linntyget sträcker hon prövande på sig, liksom för att undersöka om allt är som det skall vara; sedan löser hon upp håret. Hennes vita axlar sticka bjärt av mot den svarta hårmassan. Under en minut står hon därefter stilla och drömmande framför en spegel, så gör hon en smeksam rörelse mot sin egen bild och drar sig undan i rummet. Strax efteråt slocknar ljuset — — —

Kungen suckar stilla. Det är det första tecknet till att något som hittills slumrat inom honom, börjat vakna och leva upp. Han går och lägger sig på sin soffa och stirrar åter mot taket, men nu har hans ögon en annan glans — — —

Han drömmer. Han ser sin barndoms gröna ängar kring det kungliga jaktslottet, han ser blommorna och molnskuggorna som rusa fram över fälten, han hör fåglarna och bäckarna och suset från skogen, den stora, mörka skogen som han längtade att få jaga i. Bilderna rullas upp på minnets duk. Han återupplever sin ungdoms hetsiga dådlust, såsom något främmande, halvt sublimt, halvt löjligt, han ser ynglingen som leker statsman i privatvåningen hos modern, och till sist ser han den unge kungen, som icke är statsman ens i ministerrådet. Illusionerna ramla omkring honom. Han reser ur landet i hemlighet och inkognito för att roa sig, men finner ej nöjet någonstans, endast snikna män och kvinnor, som genomskådat hans nom de guerre och bereda sig att slå mynt av hans oerfarenhet. Sjuk in i själen återvänder han för att statera vid de nationella högtiderna, som hans ministrar ställa till med — — —

Han har förlorat sitt liv.

— — —

Om morgonen när Jules kommer in, frågar han honom:

— Vad är det egentligen för människor vi bor ibland?

Och Jules svarar:

— Det är folk utan anständighet och blygsel, ers majestät, råa varelser som alltid luktar av nånting — — —

Kungen sluter ögonen till tecken på att samtalet är slut. Han förstår att kammartjänaren ännu lever kvar i det förflutna och alltjämt betraktar honom som personifikationen av »l'ancien regime», det upphöjda som är för fint att betrakta det naturliga.

När tjänaren burit undan den kalla maten och plockat i ordning litet grand, går han ut på sin dagliga expedition, för att söka gömda rojalister — — —

Men kungen reser sig och går hastigt fram till fönstret. Det blir en stor besvikelse. Dagsljuset ute gör att det verkar mörkt bakom fönstren på andra sidan, mörkt och livlöst. Nu finns det ej mera något liv eller några hemligheter att upptäcka därborta. Huset är dagsstilla. Väggarna tiga. Nere på gården leka några barn, och en hundvalp, det är allt. Stundom kommer ett slarvigt klätt fruntimmer ut ur en av gårdsdörrarna för att tömma en sophink. Kungen ryser när han ser en sådan varelse med kropp och ansikte härjade av ett livslångt tungt arbete. Han lutar sig mot väggen, och med armarna i kors över bröstet väntar han att få se ett livstecken bakom det fönster, som under gårkvällen fängslade hans uppmärksamhet — — —

Han behöver ej vänta så länge. Rutan slås upp och en gammal gubbe visar sig i öppningen; lutad mot fönsterposten tänder han sin pipa och bolmar ut stora rökmoln. Han kisar förnöjt, som en åldrig hankatt, mot himlen och tycks njuta obeskrivligt av tillvaron. När han låter sina rinnande gammalmansögon spela mot fönsterraderna, ger kungen vika för ett djärvt infall. Han viker undan gardinen och stående så att ingen annan kan se honom, försöker han med vinkar och miner göra klart att han vill tala med gamlingen. Denne får se honom och gapar först av förvåning, men gör sedan tecken till att förstå, och försvinner ur fönstret — — —

En stund efteråt hör kungen hur han pustar i trappan. Han går och öppnar, och inseende sin skyldighet i ett sådant här fall, gör han ett tafatt försök att vara artig:

— Stig in, stig in. Var så god — — —

Mannen stiger verkligen på. Han ser sig omkring med en blandning av ogenerad fräckhet och häpnad. Men plötsligt går det upp ett ljus för honom.

— Ah, säger han, du hör till flyktingarna? Och så fortsätter han, ivrig att utplåna den glimt av fruktan som trängt fram i kungens drag: Men var inte rädd för mig, du. Jag ger fan i politiken — — —

— Det är sant, svarar kungen sorgset, men mitt liv är inte värt så mycket. Jag har hållit mig gömd här i två månader utan att ha en enda mänska att prata med — — —

— Stackars djävul!

Utropet kommer ur djupet av gubbens hjärta. Han grinar upp sig av medlidande och skrockar djupt, som en man vilken ständigt går halvrusig; sedan blir han tankfull en halv minut, varpå han plötsligt vänder om och rusar ut. Kungen hinner knappt samla sig, förrän han är tillbaka, utrustad med en flaska brännvin och en kortlek. I sin översvallande välvilja tål han inga protester, vilka han betraktar som falsk blygsamhet, utan rustar omkring som en galning och plockar fram allt kallskuret han kan finna, och dukar opp. Nu skall det bli fest! Det här är ju ett riktigt välförsett råttbo!

Kungen är hjälplös i händerna på denna människa, som trots sin ålder spritter av livslust och gott humör. Det dröjer ej många minuter förrän de båda männen sitta mittemot varandra och supa och äta. Gamlingen pratar i ett sträck om allt mellan himmel och jord, från smörgåsbordet till revolutionsregeringens göranden och låtanden. Han tycks känna hela världen, och en hel del utanför densamma, ty i sin ungdom var han medlem i en astronomisk studiecirkel. Han har en gång varit arbetskamrat med den nye, eller rättare, den förste presidenten, en »bussig grabb» för resten — — —

Och kungen rycks med. Han får eld i blodet av den starka och ovanliga spriten. Det flammar för hans ögon, det susar och sjunger i hans öron, hans gester bli långa och vidlyftiga. Gång på gång skakar han hand med gamlingen och kallar honom: »min ende vän» eller »gamle krutgubbe»; och gubben svarar: — Tyst, pojkvasker, inga öknamn! Och så skrattar de båda två så att glasen klirra på bordet. Det blir inga spel av, ty där finns för mycket att prata om, och när kungen talat sig upp till den höjd där man tycker sig kunna övervinna allt, lutar han sig fram och säger ivrigt:

— Du har en dotter, säg? Och då han fått en jakande blick till svar, fortsätter han: Jag har sett henne om kvällarna. Hon är den vackraste kvinna jag funnit. Jag älskar henne — — —

Han lutar sig nu ända fram under gamlingens luktande ansikte:

— Hör du, för henne över till mig i kväll, i morgon — — —

Gubben skrattar endast, ty han tar det hela för ett skämt. Nej, försök inte med den — — —

Men kungen springer upp på golvet. Han blir hetsig av iver och fruktan, och en smula vrede. Först är han ond för att han ej blir tagen på allvar, men sedan faller han in i att bönfalla, vädja och gilja till en nyfödd, men varm och uppriktig vänskap. Till sist river han upp sig själv och blottar hela sitt inre. Han visar att hjärtat ändå är rött — — —

Så småningom tvungen att tro på allvaret hos den andre, skakar gamlingen endast på huvut och svarar:

— Du är galen. Det är omöjligt — — —

Då faller kungen ihop på en stol och säger nästan halvsnyftande för sig själv:

— Och ändå är jag i alla fall en kung — — —

Gamlingen skrattar åter.

— Det är jag med ibland. Det är vi allihop när vi bli fulla — — —

Men kungen är ej med honom längre. Han har i ansiktet återfått sitt drag av att vara en förlorad människa. Minnets duk börjar åter rullas upp. Med en våldsam intensitet står det plötsligt för honom vad allt han gått miste om i livet; ungdomens lidelse, mannaålderns lust och styrka. Han känner med en nästan hemsk skärpa vad det är, allt det han förlorat och försummat. Utnyttjande sin sista gnista av hopp och viljekraft rusar han upp. Han springer till chiffonjén och tar fram allt det som hans trogne kammartjänare räddat undan skeppsbrottet och statskatastrofen, en kungs sista rikedom — — —

— Se här, väser han, allt detta är ditt om du ger mig din nyckel, och själv håller dig undan i kväll — — —

Gamlingen drar djupt efter andan. Han är en hederlig själ på sitt sätt, men inför möjligheten att vinna en förmögenhet tappar han sin smula förnuft. Bytet är snart gjort. Gamlingen är stel i ansiktet, kall och fientlig. Han är icke vän med den, som han säljer sin dotter åt. Innan han går säger han:

— Ni kan lita på mitt ord. Jag skall vara borta i kväll, men — — — och hans ansikte blir hånfullt, akta er så att ni inte får ett kok stryk av henne — — —

Han går.

Strax efter återkommer kammartjänaren, men då har kungen redan egenhändigt gjort i ordning, så att han märker ingenting. Dessutom skälver han av glädje, spricker nästan av nyheter.

— Ers majestät, säger han. Jag har funnit de våra. Det är ett par hundra officerare i en sammanslutning, en hel del tjänstemän också, och ute i landsorten finns det massor av anhängare — — —

Kungen sluter ögonen och drömmer om kvällen.

— Hör, ers majestät. Allting är redan organiserat för ett uppror. Snart skall ers majestät åter vara i besittning av sitt rike och sin makt. I kväll skall jag gå och föra hit centralkommittén — — —

— Ja, ja, det är bra, min käre Jules; tala bara inte så mycket, säger kungen med uttråkad röst. Han vill vara ensam. Kammartjänaren märker det och går ut i köket för att drömma om den kommande återuppståndna härligheten, medan hans herre ligger på sin soffa och, även han, drömmer om något som skall återuppstå: ungdomen — — —

Plötsligt reser han på sig och ropar in Jules.

— Du kan få raka mig, Jules, säger han.

— Tack, ers majestät, svarar tjänaren. Han ser redan den nya tiden blänka och lysa i rakknivsklingan — — —

— — —

Så fort tjänaren avlägsnat sig, stiger kungen upp. Han är i aftondräkt, han sticker en blomma i knapphålet, och minns sina friarfärder till de lätta damerna i Monte Carlo. Han kastar kappan över axlarna och går ut. Snart har han sneddat gården och kommit in i den andra uppgången. En, två, tre, fyra trappor. Här är det. Han stiger in.

Flickan, som verkligen är ensam, tar emot honom med förvånad min. Hennes, redan förut av spiselvärme röda ansikte, blir ännu rödare. — Vad vill ni? frågar hon. Kungen kan ej svara, Något i hans bröst arbetar sig upp i strupen. Det är nervositet och överretning, en alltför högtspänd känsla, som söker sig utlopp i gråt. Och plötsligt störtar han ner framför henne, och omfamnande hennes knän, mumlar han vansinniga ord av lidelse och lycka; han förklarar och biktar, ber om förlåtelse och tigger i samma andedrag — — —

Flickan ser oförstående på honom, men sedan ljusnar det i hennes klumpiga ansikte. Hon ler ett gåtfullt leende — — —

— Ni är kungen, säger hon.

— Ja. Han reser sig för att ta mot sin dom, men den kommer ej. Flickan ber honom sitta ner och går själv ut i tamburen. Han hör henne telefonera, men uppfattar ej vad hon säger, och bryr sig heller ej om det. Han är glad för att han icke blivit bortkörd, han är lycklig för att han får stanna i hennes närhet — — —

Så kommer hon in igen, Hon sätter sig på sängen med händerna vilande i skötet, grov och stark, med något av urmodern i sitt utseende, oförmögen att fatta riktigt den lidelse hon uppväckt, men väntande att någonting skall ske. Kungen går till henne, och vilar huvet i hennes knä. Han suckar, både av lättnad och ett nytt tvång, inifrån sin natur, och då tar alldeles ofrivilligt hennes instinkter ut sin rätt, så att hon smeker hans panna, hans hår, hans kinder. — Stackare, säger hon, vilket fint skinn du har. Hon böjer sig ner och kysser honom. Kungen ser upp, ler tacksamt och beslöjat och viskar: — Jag har kommit hem, äntligen — — —

Han känner hennes värme strömma emot sig, hennes natur går in i hans. Det han hela sitt liv hållit på att avlägsna sig från återfinner han nu. Minuterna gå, och det är som en dröm, att han känner den stora ron, stillheten, lyckan, förnöjsamheten. Här bortom finns intet. Här är början och slutet. Hela hans liv med nuet, framtiden och det förflutna rinner samman i detta enda ögonblick. Det är lyckan. Han vet ingenting annat — — —

Som i en dröm hör han människor komma och skrika runtomkring.

— Det är kungen! Det är kungen!

Undrande och frågande lyfter han sitt drömtyngda huvud ur flickans knä och ser upp. Hennes ansikte är triumferande och hånfullt. När han möter hennes ironiska blick, splittras hans känslovärld. Han nästan hör hur det brister i bröstet. Han störtar upp, och ser en massa röda soldater omkring sig, och då han gör en instinktiv rörelse att värja sig, skjuter någon.

Det var nog icke så illa menat, men det tog bra — — —

Kungen lutar sig mot väggen och sjunker sakta ihop. Han ser på flickan och tycks vilja säga: tack för din judaskyss; den var ändå min lycka — — — Och i sista ögonblicket blir hans ansikte som förklarat. Han

säger högt och tydligt:

— Var jag verkligen värd så mycket hat?

Han dör nöjd.

Men på andra sidan, vid ett upplyst fönster, stå Jules och två andra män och darra av sorg och förtvivlan när de se sin konungs och sina förhoppningars slut — — —

DEN DRUCKNE

I.

Från klockan nio till fem varje dag, med en middagsrast av två timmar, sitter Egil Grimson bakom expeditionsluckan på kontoret och skriver in siffror i stora, skinnbundna böcker. Ibland vilar han huvut i händerna och ser sig omkring med spridd blick — — —

Och alltid finner han detsamma omkring sig.

Den långa, glänsande ekdisken löper framåt från pulpet till pulpet, avdelad på mitten av en glasvägg i blankpolerade messingsramar. På den yttre hälften synas mörka fläckar efter besökandes armbågar, bredvid gröna läskpapper och små gummimattor, men på den inre är det ännu lika fint som vid kontorets start. Ovanför traven av tjocka böcker och papperspärmar framför sig, ser Egil första, andra och fjärde bokhållarnas välfriserade nackar, den enes något gråare och äldre än den andres men alla lika stela, nästan högtidliga. De röra sig stundom men mycket sällan och då endast med långsamma, tvungna böjningar framåt eller åt sidorna. Stundom sticker en hand upp för att jämka en styv och illasittande krage, någon gång skjuter den längre upp famlande efter en bok, ett papper eller en vilsekommen penna, vilken senare efter begagnandet kilas fast bakom ett öra för att icke mer försvinna. Egil skrattar tyst varje gång han ser ett huvud beväpnas på detta sätt. Det förefaller honom löjligt, och han minns alltid något han såg för mycket länge sedan, kanske för tre veckor, tre månader, eller tre år sedan, under en semesterresa: På en solbelyst stenbänk i »la Rambla», Valencia, sitter en caballero med en cigarrett bakom vardera örat, och dåsar i den tunga, heta luften; snart nickar han till och somnar och trillar av bänken under vilken han fortsätter sin dagslånga siesta. Det är frid och ro. Egil önskar ingenting annat än att få följa exemplet. Han är trött efter en lång räcka dagar som likna varandra likt länkarna i en kedja; ständigt samma enahanda, siffror, siffror och ändå mera siffror. Att man i alla fall kan ha så mycket sysselsättning med tio små tecken — — —

På andra sidan lokalen i en liten bur sitter maskinskriverskan fröken Sander. Hon har en enkel blå kattunsklänning, cendréfärgat hår och uttryckslöst ansikte. Hennes ögon äro alldeles vidöppna, men hon tycks ingenting se. Arbetet fullbordas med mekaniska rörelser av gammal vana, maskinen spelar och slukar papper. Det är endast de få stunder hon vänder ansiktet mot Egil som det får liv, en nästan omärklig ryckning i ögonlocken röjer ett uppflammande och åter slocknande intresse. Vad tänker hon månne på? — — —

Egil förstår icke den där glimten han då och då möter. Han vet ingenting om kvinnan, ingenting mera än att hon heter Sander, fröken Sander; och det säger ej mycket. I obevakade ögonblick sitter han och stirrar på henne. Hon är ful, tycker han, intresselös, uttryckslös; hennes en smula stripiga nackhår är likadant som tusen andra kvinnors. Hon har ingen förmåga att intressera honom — — —

Och dock har han stundom en dunkel känsla av att han träffat henne en gång, kanske två eller tre, under andra förhållanden, med ett annat utseende, en annan färg i ansiktet och glans i ögonen. När han möter

hennes blick får han en vag aning om att den vill säga något som han bör förstå, han tycker att den är full av hemligt samförstånd och kunskap som hon har gemensamt med honom, en upplevelse, ett äventyr — — —

Han ruskar av sig den underliga känslan och återgår till sitt arbete — — —

Några minuter före fem, plockar han i ordning på sin pulpet, drar på sig manschetterna och gör färdigt för att gå. Precis på slaget står han i garderoben och tar på ytterkläderna, men innan han lämnat lokalerna möter han ännu en gång fröken Sander, och när han då artigt lyfter på hatten till hälsning, får han en känsla av att flickan väntar något mera av honom. Han ser det i hennes ögon, utan att de förändrats nämnvärt, men iakttagelsen är så snabb och känslan så övergående, att det aldrig blir mera än detta; och så fort han kommit ut på gatan, har han glömt alltsammans — — —

Dagarna flyta fram efter varandra som en lång rad onyanserat grå drömmar. Han sitter på kontoret och skriver in siffror, och om han bläddrar tillbaka i boken, så finner han att han suttit där dagen förut och därförut och så vidare, så långt in i det förflutna, som han överhuvudtaget har lust att konstatera, och längre än han kan minnas utan tankestöd. Och framåt i boken finns idel vita blad, som han vartefter skall vända, datera och fylla med siffror, debet och kredit. Allting är sig likt; framtiden och det förflutna rinna ihop, och nuet är alltid en viss mängd mekaniska vanerörelser, vanekänslor av trötthet eller lättnad, en likgiltig glädje, håglöshet och olust, en retlighet som aldrig bryter ut, en inre protest mot det grå och vardagliga, som aldrig går över i öppet uppror — — —

II.

Men en kväll dyker han upp framför en gigantisk väggspegel, han ser sig själv, och brister i skratt, ett långt, uppsluppet skratt. Han skrattar med hela ansiktet, kroppen vrider sig i paroxysmer, och snart börja tårarna rinna. Då gör han en grimas. Ser jag verkligen ut så där? Lång, smal, kantig i linjerna, kantig i rörelserna; huvut sitter en smula på sned på sin långa hals, högra axeln är ett litet grann högre än den vänstra, benen skeva och armbågarna tendera att växa ut ur kavajen. Det är en typisk skrivbordsslav? Är det verkligen jag?

Han finner det ej så värst tragiskt ändå, utan nickar glatt och vänligt åt sig själv i spegeln; han lägger huvut ännu mera på sned och kisar mot den återfunne, den återupptäckte: jaget. Det var längesedan han såg sig själv. Klokt folk påstår ju att man aldrig kan lära känna sitt eget ansikte, men det händer ibland att man känner igen sig själv, och detta är ett sådant stort ögonblick för Egil Grimson — — —

Han står framför spegeln och trollar fram alla möjliga lustiga miner i sitt ansikte, och han känner igen varje liten skiftning i minspelet. Han återfinner dem med glädjen hos ett barn, som länge varit borta men plötsligt blir försatt i en känd omgivning. Där finns det och där det. Alltsammans är som förut. Under en enda kort sekund blir han allvarlig, och det är då han försöker erinra sig vad han gjort, var han levt och hur han levt under den tid, som han faktiskt känner, har förflutit sedan han var här sist, sedan han såg sig själv senast. Mellantiden måste ha funnits i alla fall, fast såsom något mycket overkligt, en dröm, ett dunkelt minne — — —

Så slår han bort tanken med en gest, som kommer honom att stiga ut på golvet, vacklande, balanserande på fotsulorna. Han stöter mot en stor herre med blanka knappar och silverträns i mössan och ett brett blått band över bröstet; en vaktmästare! Den store visar en förolämpad uppsyn och säger barskt:

— Herrn är ju full — — —

Egil spärrar ut benen, och står stadigt när han svarar:

— Ni pratar. Jag har aldrig varit nyktrare i hela mitt liv — — —

Han tiger ett ögonblick och makar sig sedan intill karlen och säger vänligt, nästan överseende:

— Och för resten, om jag också vore full så är det mitt allra naturligaste tillstånd. Ni kan väl inte neka mig att vara den jag är, säg?

Han ser några andra figurer skymta i närheten och flyttar sig ännu närmare den store karlen, för att skydda denne för eventuella lyssnare, då han med en ton av hemligt samförstånd viskar:

— Hör ni, har ni aldrig varit er själv, vad?

Och han blir riktigt sorgsen till mods, när karlen rycker på axlarna och vänder honom ryggen. Han ruskar oförstående på huvut, kastar en sista småleende blick i spegeln och ger sig sedan ut på upptäcksfärd över det hala mosaikgolvet.

Alldeles i närheten hör han musik, och hur han nu går, så letar han sig fram till källan. Musiken strömmar emot honom som en jublande hälsning. Tonerna gå in i hans medvetande, i hans sinne, i hans nerver, de lyfta och spänna honom. Han rätar på sig och blir stadig i kroppen, skjuter upp bröstkorgen och super in luft, frustande av välbehag och nästan rysande av fröjd i en känsla av att ha funnit sin egen identitet — — —

Glädjen strömmar mot honom från den jättestora danshallen, vars tak försvinna någonstans uppe i det osynliga, i höjden, och vars mosaikgolv blänker som is, blankslitet av tusen fötter. Han ser ett hav av människor som glida runt i en vaggande rytm, drömmande, långsamt, lidelsefullt. Ett mångtusenstämmigt, monotont, men ändå befriat sorglöst sorl ger en mörk resonansbotten åt Tschaikowskys intensiva valsmusik. Hela den väldiga hallen är fylld av ljud, sång, rytmer, livsglädje, en drömmande, tung lidelse, återhållen och stegrad till det okännbara. Den är bara, den finns där utan att någon tänker på den; den är naturlig och självklar som livet självt, känd av alla, utresonerad av ingen. Det är liv. Egil super in det med varje andedrag och tar upp det med varje färgton som träffar hans öga. Han går med glidande, spänstiga steg runt hallen, tills han kommer in i pelargångarna på andra sidan. Intill en nisch sitter Ellen och väntar honom. Hon springer upp med ett litet undertryckt utrop.

— Du har dröjt länge, säger hon.

— Bara fem minuter, svarar han. De ta de få stegen ut ur gången och dansa in bland de andra, som glida runt i takt till musiken och pulsslagen.

Ellen ser honom hela tiden i ansiktet med en dold klokhet under glädjeskimret i sina ögon. Hon är visserligen närvarande men med tankarna även i framtiden och i det förflutna, förtänksam och ihågkommande på samma gång. Hon tycks vilja säga honom något, som icke enbart rör stundens nöje, men hon får inget tillfälle i början, och vartefter dansrytmerna gå henne i blodet, tycks hon glömma det. Rodnaden stiger i hennes ansikte och ögonen glänsa allt starkare och starkare, och under pauserna drar hon djupt efter andan, icke endast av trötthet utan även av inre upphetsning. Hon lutar sig tungt mot Egil medan de promenera i pelargångarna, hon småskrattar utan orsak och pratar utan egentlig mening, och smyger någon gång ett vardagsförnuftigt ord över hennes läppar, så rör det endast en annan kvinnas klädsel. Men för övrigt har varje litet ljud, som avses för den andres öron, en mening, vilken ej finns i ordboken, och varje liten blick ett syfte, varje rörelse blir en smekning; allting är något annat än det synes vara, och allt är betydelsefullt, innerligt, känt, önskat, och ingenting vana och likgiltighet.

Egil känner flickan bredvid sig ända in i hennes själs lönnligaste skrymslen, likaväl som han känner hennes kropp, dess linjer, dess värme, dess styrka. Han känner tonfallen i hennes röst, färgnyanserna i hennes ögon och skiftningarna i hennes hud. Hon är ett med honom och han med henne. De leva tillsammans, andas, känna och skratta tillsammans. Utan att någon sagt det, förstå de plötsligt, att de tröttnat på att dansa, och så

gå de av en gemensam impuls ut ur hallen. De stanna ute i trädgården vid sjön och njuta av stillheten, som kännes dubbelt skön, emedan de komma inifrån larmet — — —

Natthimlen välver sig som en kupa av blått glas över deras huvun, men här och var är färgen bortskrapad, så att några glimtar av det himmelska ljuset strilar ner till jordmänniskorna. Det kallas stjärnor — — —

Luften är ljum och stilla. Det ligger en doft av högtidsstund i natten. Vattenytan blänker svart, och på andra stranden synas konturerna av ett bryggeri, som mörkret ger likhet med ett indiskt sagoslott, ett fetempel med tinnar och torn ur tusen och en natts trolska dikter. I trädgården stå de tre geniernas vita marmorfigurer i sina själfulla men stela attityder — — —

Två annars mycket anständiga människor sitta uppflugna på barriären och dela glas att dricka ur. Det är onekligen eldvattnets fel, att människorna någon gång bli helt och hållet sig själva, så att de glömma vad de äro och i stället känna att de leva. Ellen bara skrattar och ler av beundran som en riktig kvinna skall göra, när mannen väcker till liv halvt förgätna förmögenheter, urinstinkter och urkänslor. Egil sjunger en gammal sjömansballad med ett omkväde, som är längre än själva verserna. Han släpper lös alla sina röstresurser i ett milt vrål av livsglädje och lust. Han dricker och pratar och fabulerar ur en outtömlig fantasi. Eller kanske det är minnen från sin och släktets barndom, som han får upp i sitt medvetande, nu när vardagsförnuftet flugit sin kos. Man vet aldrig. Han berättar endast det han ser. Och han ser sig själv som en brun och naken herde ligga på Arkadiens evigt gröna ängar mellan urdruckna vinkärl och mogna druvor. Ellen sitter vid hans fötter med håret utslaget som en slöja och knäpper på ett barbariskt tvåsträngat instrument och sjunger kärleksvisor vilka icke ha annat slut än det som ges av hans kyssar. Han ser sig dansa med en brinnande fackla i handen vid något ociviliserat negerfolks nattliga offerfester. Inhöljd i råa fällar sitter han hukad vid en eld och hugger tänderna i rått, friskt och blodsaftigt kött. Stenyxan ligger i knäet med skaftet åt höger, och utanför eldens cirkel smyga vidunderliga rödögda djur på jakt. Till slut är han ännu en gång med när jomsvikingarna göra strandhugg och röva kvinnor ur klostren, milda, jungfruliga kvinnor med vit, sammetslen hud, som spritter till för minsta beröring — — —

Men allra sist springer han upp på barriären för att dansa krigsdans runt det bål han i fantasien tänder på all moral, borgerlighet, gammalklokhet och bagatellförnuft. Och som han nu avtecknar sig mot himlen i en fantastisk, gestikulerande silhuett, liknar han en stor, flaxande nattfågel som förlorat fjäderskruden, men också besinningen, varför den vill ge sig ut på flykt utan att kunna det. Under några sekunder dansar han runt däruppe som en levande protest mot det liv han vanligtvis lever, det liv han bär inom sig, det som han fostrats och växt upp till: medborgarens — — —

Men så skriker Ellen till:

— Akta dig, du kan ramla i sjön!

Då hoppar han ner på rätt sida. Han tar Ellen i sina armar och bär henne till en bänk i skymundan. Hon stretar emot och klöser honom på halsen, men det hjälper icke, och snart tröttnar hon och suckar eftergivet. Och mitt i en lidelsefull kyss drar hon sig undan en smula och viskar:

— Vi åker hem nu, säg?

Ja, de åka hem till henne, och det är icke för första gången — — —

III.

Förste bokhållarens gammalmansnacke har blivit lite grann stelare, och andre bokhållaren har fått några grå strån invid öronen. Egil skriver och skriver. Han lyssnar till pennans raspande, vilket ljud han tycker långt

avlägset; det är icke han själv som frambringar det. Han har fjärmat sig från sin egen kropp, hans sinnen leva långt borta i något ofattbart icke-vara — — —

Den stora boken börjar ta slut. Tiden har gått. Snart får han slå igen den och begynna i en ny med lika vita och rena sidor, vilka så småningom skall fyllas med debet och kredit — — —

Ibland ser han sin vana trogen bort mot fröken Sanders plats. Underligt nog står den lilla buren tom, maskinen är tyst och stilla och en ofullbordad sida sticker upp bakom rullen. Rätt vad det är reser sig förste bokhållaren och kommer fram till Egil. Han frågar:

— Vet ni varför fröken Sander inte kommit — — —?

Egil skakar på huvut, sakta och betänksamt, men icke åt det den andre frågat om. Han tänker på något helt annat när han svarar ointresserat:

— Hon kanske är sjuk — — —

— Ja — — — ja — — — Förste bokhållaren tänker säga något mera men återar sig och vänder om till sin plats. Pennorna raspa igen, men det verkar i alla fall dött och tomt i lokalen, då icke skrivmaskinen skramlar och pinglar. Egil arbetar ännu mera håglöst än vanligt, och det är icke utan att han blir litet livligare då han efter lunchrasten finner att fröken Sander kommit.

Hon är alldeles som vanligt, kanske en nyans blekare. När hon börjar arbeta lägger Egil märke till att hennes rörelser äro dröjande, betänksamma, som om hon sitter och tänker på andra saker, och redan efter en kvart vilar hon från maskinen, lägger händerna i skötet och ser bort. Hennes blick är frånvarande och fjärrsynt, öppen och glanslös. Plötsligt reser hon sig och kommer fram till luckan vid Egils pulpet. Hon vilar armbågarna mot disken och säger liksom trött, men ändå med ett djupt liv i stämman:

— Egil. Jag har varit hos doktorn i dag — — —

Och så lutar hon sig in över disken och viskar i hans öra:

— Vi ska få ett barn du och jag — — —

Ett svagt, nästan tankspritt leende lyser upp i Egils ansikte liksom en vårsol bakom gråvita töcken.

— Ja, min kära Ellen, vi får väl ta och gifta oss snart då — — —

Han prövar frånvarande udden på sin penna, men när han skall börja skriva igen, märker han att han måste lägga upp en ny bok — — —

NATTVANDRARE

I.

Tidigt om morgonen, medan dagbräckningen ännu brottas med nattens mörker, ställer Jean sina steg hemåt. Han går långsamt med en smula knäande gång, händerna djupt nerstuckna i överrocksfickorna och axlarna uppdragna. Morgondaggen har skrynklat till kläderna, så att han verkar ruggig, hattbrättena sloka en smula bedrövligt. I mörker skulle man kunna ta honom för en hungrig människa, en tiggare eller en ljusskygg. Hans ansikte lyser blekt i gryningsljuset. Han går med huvut sänkt mot bröstet, som om det vore tyngt av drömmar och svikna förhoppningar.

En trött man — — —

Redan mycket tidigt är Valborg uppe, och på sin plats vid fönstret. Hon står bakom gardinen och ser honom komma. Hon lutar sig framåt och griper krampaktigt i gardintyget; hennes läppar öppnas till hälften till ett inåtvänt, hungrigt leende, hennes ögon iakttaga varje hans steg, hon inpräglar vaggningen i hans gång, rörelserna av hans axlar, i sitt minne. När han försvunnit i huset mittemot suckar hon tungt och går till sina sysslor, vilka hon de första timmarna av dagen sköter nästan sömngångaraktigt, frånvarande — — —

Hon går och tänker på mannen mittemot.

Under en mycket, mycket lång tid har hon sett honom gå ut varje kväll vid åttatiden. Då är han spänstig och rak; han kommer småvisslande ut ur porten, stannar ett ögonblick för att tända en cigarrett och går sedan neråt gatan med långa, glidande steg, utvilad och rask, blickarna spela livligt under hattbrättena. Men när han kommer hem om morgnarna är han en trött man.

Vad gör han om nätterna?

Valborg grubblar på detta tills hon själv blir trött.

Eftersom hennes mor är magasinsfru kommer hon i beröring med de flesta av grannskapets kvinnor. Men ingen känner något om den unge mannen i huset mittemot. Man vet endast att han heter Jean Bergstedt och hyr en dubblett tre trappor upp. En gammal kvinna från gårdshuset städar åt honom, men hon är halvdöv och trumpen av ålder och elakhet, så man kan ej få ur henne det minsta, och det är vanskligt att försöka också, då man icke har reda på om ens hon vet något. Alla människor har vant sig vid att betrakta den unge mannen såsom kvarterets främling, den obekante, som man tolererar, emedan man icke kan komma honom inpå livet men som man alltid är beredd att sysselsätta sin fantasi med, så fort han avviker från sina vanor eller på annat sätt ger hugg på sig.

En gång är Valborg ensam i butiken när den gamla städgumman kommer in. Valborg passar tillfället och försöker lista ut något om den unge mannens liv, men gumman endast skakar på huvut och muttrar ilsket, arg för att en ung flicka så öppet kan visa sitt intresse för en man. Men Valborg kastar alla hänsyn för sig själv och blir enträgnare och enträgnare tills hon blir störd av modern som återvänder; då går hon in i bostadslägenheten och ser i en spegel att hon är röd och het i ansiktet. Hennes inre skälver av blygsel och upprördhet. Och ändå har hon ingenting fått veta — — —

Så fort hon kan går hon till fönstret och ser upp mot husfasaden på andra sidan gatan. Däruppe äro rullgardinerna nerdragna. Överallt annorstädes äro fönstren öppna eller täckta endast av lätta, ljusa gardiner, men hos honom är det tillslutet, stängt för dagsljus och luft. Det verkar hemskt att dag efter dag se det mörkt bakom rutorna. Man kan ju nästan tro att det finns en död därinne — — —

Han sover.

Men varför, varför sover han alltid om dagarna? Vad gör han om nätterna?

Valborgs tankar kretsa kring alla yrken som ha nattarbete. Han är för fin för att kunna vara nattvakt, typograf eller bagare. Men kanske han är journalist — — — Ja, så måste det nog vara: han är journalist, tidningsman. Valborg stjäl åt sig alla tidningar hon kan komma över, och letar efter signaturen som kan tänkas dölja hans namn. Men hon finner ingen, och till slut får hon av någon veta att även tidningsmän sällan arbeta ända till gryningen. Då ger hon upp hoppet om att lista ut hans yrke eller sysselsättning. Hon nöjer sig med att varje morgon och kväll stå på post ini fönstret för att se honom gå förbi. Och hon försummar en enda kväll, så flyr henne sömnen om natten — — —

Någon gång tar hon mod till sig och går ut på gatan, promenerar fram och tillbaka i förhoppning om att Jean av en händelse skall öppna fönstret däruppe, se ut och varsebli henne. Men det sker icke. Hennes promenader väcka endast uppseende bland grannfruarna, som gå in till modern och fråga om de vänta besök — — —

När det närmar sig den stund på kvällen, då Jean brukar gå ut, blir hon nervös och irriterad; och medan hon står vid sin post och väntar, griper henne en nästan obetvinglig lust att gå ut på gatan och passa honom där. Hon skall gå fram till honom och säga:

— Här är jag nu.

Och av någon underlig anledning tycker hon sig också kunna säga:

— Och här har jag varit hela tiden medan du sökt mig. Tag mig nu — — —

Men det blir ingenting av. Hon står kvar i fönstret och ser honom komma, hennes hjärta klappar vilt, och hon blir blekare och blekare ju mer han avlägsnar sig, till slut är hon kall i ansiktet som ett lik, kall och fuktig. Han har försvunnit ur hennes synkrets. Då går hon in i salen och sjunker ner i en stol och drömmer om honom. Hon älskar honom — — —

Hennes fästman, husvärdens son, kommer på besök. De skall gifta sig om några veckor. Det är bestämt för mycket, mycket länge sedan, när Valborg trodde att hon tyckte om denna blomstrande, friska människa. Hon sitter rak och stel på sin stol och låter sig kyssas, medan hon ser ut över hans axel, och tänker på någon, som går framåt en gata mot ett mål som hon ej känner — — —

II.

Jean hade ärvt en mindre förmögenhet efter sina föräldrar och levde fullkomligt oberoende tillsammans med sina böcker och sina drömmar, vilka senare han vid yngre år kallat tankar. På lediga stunder skrev han små uppsatser om konst och litteratur i en liten månadstidskrift. Han hade inga bekymmer och var icke heller sådan att han ville skaffa sig några; de fingo komma till honom. Livet fick uppsöka honom om det önskade något.

Ända tills han var tjugutre år var han åskådare. Då hände det en kväll vid kaféstängningstiden att han stannade i ett hörn vid Stureplan. Kafé- och biografpubliken strömmade just ut på gatorna och fyllde trottoarerna. En svart massa vältrade in på planen ifrån Kungs- och Birjerjarlsgatorna. Under loppet av några minuter trängdes och knuffades Jean mellan tusen och åter tusen nervösa, sladdrande människor, han stod i en virvel och snurrades hit och dit ända tills han fick stöd intill en lyktstolpe. Där tänkte han stanna till dess det värsta myllret runnit bort, men som han stod och halvlog för sig själv, dök en ung kvinna upp bredvid honom. Han såg en skymt av ett par röda, kraftigt tecknade läppar, ett par glimmande, djupblå ögon, sedan hennes smidiga kropp, vars linjer spelade under kappan, när hon slingrade sig in i vimlet. Utan att reflektera på något skäl störtade han efter, men när han lyckats nå platsen där han förlorat henne ur sikte var hon försvunnen. Halvt skamset, halvt självironiskt leende, fortsatte han, stannade några sekunder här, några sekunder där, och såg sig omkring utan att finna något. Han skrattade hånfullt — en nattslända! Sedan gick han hemåt, men gången var dröjande och kommen halvvägs vände han om. Nu voro gatorna nästan tomma så att han hade större vidd för sina blickar, men han sökte förgäves — — — sökte, sökte — — —

Han söker alltjämt.

Det följer något befriat och glatt med de första kvällstimmarna. Så fort dagsljuset övergått i skymning glömmas vanerörelser och nykter själviakttagelse; frigjord från ljus och dag upptäcker man sig själv i en

ostyrig glädjekänsla, som stegras oavbrutet likt ett krescendo, framemot midnattens rus, då pulsarna bulta och hjärnan skälver, het av tankar, och ögonen brinna av febersyner. Man känner i mörkret, och allt som i dagens nyktra, kalla ljus är fult blir vackert, och alla blommor dofta skönare och starkare, alla röster dämpas och rörelserna bli mjuka.

Jean har blivit förhäxad av natten, slav under mörkret. Han driver omkring och känner dunkla förnimmelser vakna inom sig. Rätt vad det är kan han stanna i en gatumynning och stirra mot den punkt långt borta där lyktorna löpa tillsammans i en spets, och på en enda minut samlar han inom sig en bild av allt det som rör sig framför honom: bilar, spårvagnar, människor som flanera långsamt, seende sig omkring, människor som rusa framåt, som drivna av onda tankar, och människor, vilka vackla av rus eller trötthet. Han ser de närmastes anleten, lugna och medvetna, hetsiga och upprörda, belåtna, hatfulla, mätta eller hungriga fysionomier, och längre bort smälta dragen ihop till suddiga vita fläckar, och ändå längre bort ser han endast svarta skuggor, en rörlig massa, som alltid synes densamma, fast han vet att den skiftar. Dessa avlägsna dra honom med mystisk makt, för att han skall se alla de tusen mänskliga ansiktena, och han störtar in i vimlet.

Ansikten, ansikten — — —

Det är allt vad man får se av livet, och ändå träffar man aldrig det enda ansikte man vill se, det enda man sökt till dess sökandet blivit en passion — — —

Jean är besatt av en bild han sett en gång, och som han nu letar efter, men aldrig finner. De första kvällstimmarna driver han omkring, uppfylld av dunkla förhoppningar, som framåt tiden för det första och enda mötet, stegras till en slags visshet. I kväll möter jag henne igen! Vid kaféstängningstiden befinner han sig åter på platsen, väntande, väntande. Han stirrar in i myllret av hemvandrande människor, men finner endast ansikten och åter ansikten, främmande, likgiltiga ansikten av människor som han icke frågar efter, av män som han sett hundra gånger förut och kvinnor som icke sätta hans nerver i vibration — — —

Han hetsar sig fram och åter utefter de stora stråkvägarna i förhoppning om att kunna snappa upp en skymt av henne, som en gång satte honom i ofrivillig, impulsiv rörelse. Hela hans liv är förfelat, om han icke möter henne ännu en gång, så att han får fullborda sina instinktiva uppsåt — — —

Så länge nattlivet står på sin höjdpunkt, flyter han på sina förhoppningar. Kring centrum flammar de elektriska båglampornas vita ljus över gator och torg. Människorna röra sig hastigt med febrila, nervösa rörelser. Det ligger en stämning av hetta och skälvande liv över staden, men vartefter tiden fortskrider lämnas trottoarerna, bilarna bli färre och färre och snart höres spårvagnsklockornas pinglande på mycket långt håll. En röd lykta tändes ini vagnarna. Det är sent. Nattfjärilarna börja posta i gathörnen, hungrigt seende sig om efter sista möjligheten, som kanske kommer i skepnad av en berusad, lallande varelse med oknäppt rock. Natten blir sömnig och trög. Då sjunker Jean ner från sina förhoppningar i ett djupt svårmod, men ännu driver han alltjämt omkring, klamrande sig fast vid den möjligheten, att nu, när det är mindre människor på gatorna, har han större utsikter att se henne om hon skulle vara ute. Hans ögon svida, hans ben värka av trötthet, men han går och går — — —

Han lämnar de stora stråkvägarna och kommer in i sidogatornas tystnad. En människas steg eka mellan husväggarna. Han stannar och ser upp mot fasaderna där ljusen bakom rutorna slockna, det ena efter det andra. Ja, nu gå alla kloka och goda borgare till sängs för att sova de rättfärdigas och nöjdas sömn. Jean går vidare. Han möter andra skuggor som glida fram med dämpade, nattskygga steg, oroliga, rastlösa vandrare, som irra efter något okänt fjärran mål, en inbillning, en drömsyn; de stanna en minut och se sig omkring med sökande blickar, sedan fortsätta de och försvinna någonstans.

Jean vandrar gata upp och gata ner och kommer så småningom tillbaka till centrum, där det nu är ännu tystare. De breda gatorna ligga öde och nakna under det vita ljuset.

Jean stannar och samlar upp den smula ljus som ännu åstadkommes av en eller annan bil, ett gällt skratt, som tränger fram ur en bakgata, några tassande kvinnosteg. Framför ett väldigt skyltfönster står en ensam man och stirrar förtjust på de dekolleterade, halvklädda gipsdockorna. Han är förälskad. En levande kvinna smyger intill honom, och puffar honom lekfullt i sidan, men då ryter och svär han i raseri, störd i sina älskogsdrömmar — — —

Och natten går som en drömkänsla. Det kommer nya nätter med heta, darrande förhoppningar, men bakom dem smyger den stora besvikelsen fram och gräver ur själen, tröttheten härjar tomt i hjärnan, och kvar står slutligen endast den stora tomheten.

Jean ler en ensam människas bleka leende, där han vandrar sina spökpromenader efter en bild som han endast bär inom sig.

Nu vet han icke längre om hon existerar i verkligheten eller endast har liv i hans inbillning. Kanske han drömt henne en gång, kanske han sov den där gången då han såg henne. Vem vet. Verkligheten glider in i det overkliga, dröm och upplevelse blandas ihop i hans medvetande så att han icke längre kan skilja på det ena och andra. En varelse han sett, tror han sig ha drömt, och den han drömt går han och hoppas möta en gång. Det var så längesedan han såg dagens ljus — — —

Till slut manar han fram henne i sin inbillning. Han förverkligar och skapar henne. Det händer ofta att han promenerar med henne bredvid sig. De gå tysta och allvarliga, försjunkna i sig själva, genom gatorna, de vidröra aldrig varandra och tala aldrig, men känna varandras närvaro och äro nöjda med tystnaden. Plötsligt nickar kvinnan och försvinner, och Jean finner det alldeles naturligt att hon drar sig undan hans närhet på samma sätt som hon kom, utan förklaring, utan att säga vart hon går eller var hon hör hemma — — —

Men en gång stanna de framför en port, när hon nickar så där med hemligt samförstånd. Och plötsligt säger hon:

— Följer du med mig upp?

— Åja, svarar Jean dröjande utan att förstå varför han svävar på målet. Han följer henne tveksamt. De treva sig uppför en trappa med hala, slitna steg och en gnällande, knarrande ledstång, som han ej kan stödja mot; sedan komma de in i ett rum vars atmosfär är sammansatt av lukten från kvinnokläder, dålig parfym och ännu något mera som Jean ej kan definiera. Han stannar förvirrad innanför dörren, och undrar vad som är verkligt och vad som är overkligt, en massa dunkla intryck tränga inpå honom, och blandas ihop med hans egna sinnesförnimmelser så att han icke förmår tänka klart. Han famlar i mörkret efter ett stöd, efter något att hålla sig till för en orientering, och så får han tag i kvinnan. Ah ja, visst! En varm kvinna! Hon är redan till hälften avklädd. Hon säger något som han ej kan uppfatta, och när han lutar sig fram för att lyssna, dras han ner bredvid henne på en ottoman. Då finner han verkligheten — — —

Men det var icke den han sökte — — —

Denna är något rått, ohöljt, cyniskt, den verklighet, vilken han alltid flytt men ramlat ner i liksom i en grop han icke sett. I skenet av en osande lampa ser han ett lystet kvinnoansikte av den typ han alltid undvikit till och med att se på.

Han stiger upp från bädden och sitt rus, lägger en sedel på bordet och går — — —

III.

Den kvällen kom Valborgs fästman tidigare än vanligt på besök, alltför tidigt. Så fort modern lämnat dem

allena för att gå ut slår han sig ner hos Valborg. Det är ju möjligt att han älskar henne — — —

Men Valborg, som ännu ej sett Jean gå ut, är orolig och irriterad och behandlar honom kort, fränt och avvisande. Först vet han ej vad han skall tro, han kryper upp i ett soffhörn och tjurar, trumpen som ett barn, vilket ej får sin vilja fram gentemot en äldre, men så småningom riktar han sig utåt igen och börjar fundera på Valborgs förändrade uppförande. Utrustad med en smula manlig fåfänga räknar han sig till godo hennes oro. Han är väl karl för tusan; flickan måste ha upptäckt det!

Valborg står vid fönstret och ser ut, men på hennes rygg och hållning iakttager han hur hon plötsligt förändras. Hon blir ledigare och friare; hon andas djupt liksom undsluppen en ohygglig nervös spänning. Han vet icke att hon ser på något utan tror att hon tänkt på honom och fattat ett beslut som tillfredsställer henne själv. Han tycker sig uppfatta att hon ler med halvöppen mun åt detta som rör sig inom henne; och när hon knäpper händerna över bröstet för att en smula dämpa sin upphetsade andhämtning, reser han sig och går närmare, smygande på tå för att överraska henne i dessa känslor, som meddela sig åt honom och vilka han också på allvar tror äro ägnade åt honom, emedan han ju är den ende i rummet som kan ta åt sig. Han fattar henne bakifrån och drar henne till sig, och möter därvid det leende som ännu icke hunnit utplånas ur hennes ansikte. Det gör honom galen och rusig av manlighet — — —

Och Valborg, vilken föres över direkt från sin dröm på Jean, till verkligheten med sin fästman, gör inget motstånd; hon fortsätter endast med honom det hon i fantasiens undermedvetna värld, börjat med den hon älskar, utan att vare sig hinna eller förmå skilja på det ena och andra — — —

När hon vaknar ur sin domning finner hon sig ligga tillsammans med en främling. Hon reser sig och springer upp, stannar mittpå golvet och försöker göra klart för sig vad som hänt. Hennes ansikte fryser till.

Mannen sätter sig upp. Han är halvklädd, med strumporna hängande lösa över skoskaften, som om han rivit av sig en del plagg utan vare sig tanke eller vana. Han är röd av hälsa och kraft, och ler brett och vulgärt mot henne; i hans vattenblå ögon lyser förnöjsamheten och självbelåtet sträcker han på sig som för att säga: ja, där ser du nu vad jag kan och vad du har att vänta av mig — — —

Valborg ryser som inför något obeskrivligt fysiskt antipatiskt och vämjeligt. Hon känner ilningar ända in i ådrorna av blygsel och skam. Med hastiga, nervösa rörelser börjar hon söka efter de kläder han slitit av henne, men hon har knappt börjat, förrän mannen stiger upp och kommer mot henne. Han tänker icke låta henne avbryta sin förskotterade bröllopsnatt, han är besluten att hålla henne kvar om det också måste ske med våld, så han krafsar åt sig allt av tyg han kan få tag i, och såsom den vilken fått tag i det mesta skrattar han sedan överlägset; mannen, den starkaste — — —

Han närmar sig henne, kuttrande ömt som en kalkontupp nere i strupen, men Valborg tar mot honom med sammanbitna tänder, blek och beslutsam och stöter honom tillbaka gång på gång. Till slut kan hon dock icke värja sig längre därinne; hon rusar ut, i tamburen rycker hon till sig en kappa och ger sig sedan i väg ner på gatan. Dit följer han ej.

Det är rätt sent, men ännu så mycket folk ute att hon måste väcka uppseende, barhuvad och med ena strumpan slängande omkring kängskaftet, varför hon i sin nöd flyktar in i huset mittemot. Hon rusar uppför trapporna och faller ihop framför Jean Bergstedts dörr. Hon känner ingenting. Hela hennes inre är stelnat, kallt och dött. Med uppspärrade, glasartade ögon stirrar hon sig omkring i mörkret och lyssnar efter steg som icke kommer. Slutligen lutar hon huvut mot dörren och sjunker ihop en smula, men ännu kan hon ej gråta — — —

Där finner henne Jean när han kommer hem om morgonen. Utan att veta vem hon är, bär han in henne i rummet, men när han känner igen henne tycker han ej det är underligt att hon kommit, ty han har så ofta

tänkt sig att det en gång skulle hända. Han lägger henne sakta på en divan och höljer över hennes genomfrusna lemmar med filtar och täcken, varpå han tvingar i henne i hast uppkokad mjölk med en tillsats av sprit. Han sätter sig bredvid bädden och fattar hennes hand medan han väntar att hon skall kunna tala. Och så småningom lossnar även kölden inom henne, och gråten arbetar sig upp, sedan kommer hela historien ofta avbruten av konvulsiviska snyftningar.

När hon slutat nickar han, och säger endast allvarligt:

— Ja, jag gick också vilse i natt — — —

De se in i varandras ögon och känna igen varandra, icke såsom de två unga, friska människor, vilka möttes för länge sedan i gatuvimlet, utan sådana de nu äro efter en ohyggligt lång och kvalfylld natt — — —

EN FRÄMLING I GUDS LAND

I.

Fast det är för tjugonde gången som lustspelet »Det galnaste», går över tiljorna, är det ännu alltjämt lika mycket bråk och väsen bakom kulisserna strax innan ridån dras upp som under premiärkvällens hetta och nervositet. De två scenarbetarna släpa och dra med allt det de, efter föregående kvälls spektakel, lämnat vind för våg, maskinisten provar ramp- och takljusen, parambalerna och salongslamporna och släcker plötsligt alltsammans, varvid förvirringen urartar till kaos; hetsiga röster skrika utur mörkret, en tändsticka flämtar till, glöden på en cigarrett belyser ett vitsminkat anlete. Så blir det ljus igen och arbetet fortskrider. Sceninspektören, vilken även skall uppträda såsom polis i tredje akten, löper runt, runt, letande efter en gryta, som skall stå i spisen fast den ej finns, emedan första älskarinnan lånat hem den att koka blomkål i och sedan glömt att ta den med igen; man måste i hast svärta till en gammal rund plåtburk, varpå det bekymret är stillat. Publiken, om det kommer någon, är nog ej så skarpsynt — — —

Direktören, en rund jovialisk människa, som med oföränderlig optimism lever på skuldsättning och kredit, konkurser och bulvaner, tittar ut ur sin loge för att se till att allt blir klart. Byxhängslena slänga bakom honom, skjortan är fläckad av smink; på ena ansiktshalvan sitter polisongerna redan fastklistrade, den andra ler glatt åt oväsendet runtomkring. Han är ännu ett barn, som trivs i buller och bråk, och han lär heller aldrig bli något annat. Han snokar reda på en scenarbetare av vilken han lånar tändstickor och cigarretter, varpå han dyker in i sin loge igen — — —

Från stora gemensamhetslogen på andra sidan höres ett dämpat men ihållande sorl av många röster som tala in i varandra. Man grälar och skrattar om vartannat därinne; och när dörren en gång öppnas slungas oljudet ut i en kaskad, som uppslukar alla andra läten. Ett rödsminkat ansikte med små pigga råttögon tittar ut och tar omgivningen i betraktande, sedan försvinner det och tar oljudet med sig i det dörren dras till — — —

Ninnie är den enda av de agerande som är färdig. Hon ligger lättjefullt vilande på en fläckig divan, vilken står inklämd mellan en antik piedestal och en bukig chiffonjé från förra århundradet, och ovanför henne på väggen hänga romerska sköldar och svärd, gamla krutbössor med trattmynningar och teaterpistoler kring ett fuktförstört porträttryck av Sarah Bernhardt. Hon kisar upp till den stora aktrisen och mumlar halvt frånvarande en replik av Noras roll i Ett Dukkehjem. Hennes själ agerar i de klassiska tragedierna, fast hennes kropp är klädd i en roslagsgummas groteska habit: rödbrokigt blusliv, randigt förkläde, ullstrumpor och grova skor. Men hennes ögon äro unga; och fulla av sällsamma drömmar och djupa känslor blicka de fram ur ett rynkigt och grått ansikte — — —

Plötsligt sätter hon sig upp och ser avvaktande mot sceningången, hon vinkar, men utan iver eller glädje, blott konventionellt artig som en, vilken tycker sig skyldig hälsa på en människa hon lika gärna ej vill känna — — —

Herr John Martins stiger fram med en bukett röda rosor. Han bugar sig glatt. Godafton, lilla gumma!

Och Ninnie ler, ett ungt leende ur en gammal kvinnas ansikte; det ser underligt overkligt ut. Hon bereder plats bredvid sig och sticker sin gråsminkade näsa i blombuketten; så suckar hon:

— Å, rosor nu igen — — —

Men det finns ingen så särdeles stor innerlighet i hennes vemod — — —

Martins ser det och förstår att gåvan tages emot mera av artighet än med glädje, men det bryr han sig ej om. Han har suttit på parkett, andra bänk, nu nitton kvällar i rad, och han kommer att sitta där så länge han får se en skymt av Ninnie. När hon försvinner tänker han försvinna, men ej förr, och varje kväll före föreställningen skall han lämna in sina blommor, efteråt skall han bjuda henne på supé eller följa henne på hemväg. Det är hans livsprogram och ingenting mindre än en jordbävning kan rubba det — — —

Han visar sina starka, friska tänder i ett leende, som påminner om en mätt vargs, och så börjar han berätta vad han gjort under dagens lopp. När han steg upp och tog morgongymnastiken, tänkte han på henne, när han åt frukost hade han ett kuvert för hennes bild, och under dagens lopp spekulerade han på vad de skulle göra efter giftermålet — — —

Hans röst är stark och bullrande som en åska, halsmusklerna spänna mot kragen, och när han gör en rörelse tränger hans väldiga kropp under den eleganta dressen. Från fötterna upp till huvudet är han en bild av hälsa och fysisk vitalitet, oförstörd och naturlig ända till själlöshet. Hans blick är onyanserat levande, strålande av optimism och livslust — — —

Ninnie betraktar honom såsom ett praktexemplar av något sällsynt djursläkte, halvt road, halvt nyfiken, men stundom främmande och oberörd.

Hon blir nästan glad när klockan ringer och direktören, som även är regissör, kommer ut och skriker:

— Plats på scenen!

Och så går ridån upp för det tjugonde fiaskot, vilket dock ej beror på bristande entusiasm hos de agerande — — —

— — —

Det är lång väg från parken, där teatern ligger, in till staden, så Ninnie tar med en ljum tacksamhet emot John Martins' sällskap efter föreställningen; karlen är ju stor och stark som en tjur, han har hårda nävar och ett ungt sinne för att slåss trots sin elegans.

De promenera sakta framåt vägen. Det är stilla och ljumt i luften, vårlukt och fuktighet. Inne i träddungarna ligger aprilsnön ännu kvar, men smälter snabbt; det plaskar och droppar från grenar, stammar och bergklintar, och mot den ljusa vårhimlen ovanför träden står ett lätt moln av ånga och utdunstningar.

Ninnie blir vemodig. När hon ser sjön skymta nedanför en liten biväg, vill hon gå dit ner för att drömma över det stilla vattnet, och spegla sig i den blanka, svarta ytan. De slå in på bivägen och gå sakta för att ej störa stillheten; nere vid stranden sätter sig Ninnie på en sten, och ser ut. På andra sidan lysa ljusreklamerna kring Nybroviken, och Dramatens vita byggnad står liksom lösryckt ur omgivningen, som ett luftigt

spökpalats, ett drömtempel, overkligt och svävande som en fantasi, i sin strålande ljuskrets — — —

Ninnie suckar nästan ohörbart, men ej av plåga eller lidande utan av svårmod. Hennes inre är så rikt att det trycker henne. Hennes huvud är tungt av drömmar och tankar. Hon tänker på sitt fattiga hem, broderns slavarbete och moderns bittra kamp mot nöden, som blir påhängsnare och envisare år för år. Hennes eget liv är ljust, fullt av ungt hopp och längtan, mot deras gråa tillvaro. Framtiden drar henne mot sig. Hon reser sig och breder ut armarna mot något som är synligt endast för henne, så låter hon dem sjunka; med ett litet skratt vänder hon sig till följeslagaren:

— Tänk vad man kan vara dåraktig ändå — — —

— Dåraktig — — — Martins lutar sig fram mot henne och hans ansikte lyser vitt och upphetsat i dunklet, du är den skönaste kvinna jag sett — — —

Ninnie drar sig en smula bakåt, förundrad och kall, men han följer henne, flämtande och upprörd av något, som är synligt endast för honom. Han kommer närmare, närmare, och så brinna hans ögon intill hennes ansikte och hans heta andedräkt slår mot henne. Varenda muskel i hans kropp darrar av undertryckt, än så länge tillbakahållen, lidelse, men Ninnie uppfattar intuitivt hur den bryter sig fram ur hans inre, obändig och vild som en naturkraft och färdig att kasta sig över henne. Genom hans onyanserade ögon ser hon in i ett okänt liv, en främmande värld med främmande känslor och instinkter, vilka skrämma henne utan att hon vet varför — — —

Och plötsligt vänder hon sig om och löper därifrån, uppskakad och ångestfull. När hon når vägen, sluter hon upp tätt bakom ett sällskap muntra nattvandrare för att slippa vara ensam med honom, då han hinner henne.

Hela den återstående vägen går han bredvid henne med böjt huvud, visande ångern, vilken är för subtil för att han skall kunna uttrycka den i ord, genom sin förkrossade hållning. Han liknar en stor, förvuxen pojke, som ännu ej lärt sig tala begripligt för äldre folk och därför tiger, även då han vill be om förlåtelse för ett fult streck — — —

Ninnie tycker synd om honom, men visar det ej, ty hon är också ond och upprörd, och något straff skall han ha — — —

II.

Modern, en sextioårig nedbruten proletärkvinna, fattig på ord och uttrycksfulla gester, sitter liksom förstenad vid köksbordet. Hon talar ej, och när hon rör sig är det med trötta, brutna rörelser. Vad tjänar det till alltsammans? Hon är för hopplös, till och med för att klaga, men rynkorna i hennes ansikte bli djupare och djupare, och kinderna falla in vartefter motståndskraften flyr ur sinnet — — —

Sonen har förlorat sin plats och gett sig i väg ut på landet. Ett hem, som hon lagt ner hela sin kraft på att hålla ihop under trettio år, närmar sig upplösningen, och ingen kan göra något åt det. Makt- och hjälplös, sitter den gamla kvinnan och ruvar över sin ordlösa smärta, medan hennes dunkla ögon bli ännu dunklare, liksom fjärrsynta under fåfänga försök att fatta det inre sammanhanget och meningen i livet. Hon förstår ej varför hon ingen kraft har kvar nu, när hon behöver den som bäst, och varför hon slitit ut hela sitt liv på att hålla ihop något som ändå måste upplösas. Hon stirrar tillbaka på sin glädjefattiga ungdom och finner ingen övergång därifrån till nuet och den hopplösa ålderdomen — — —

Ninnie söker förgäves sjunga upp sig till en obekymrad stämning.

— Herregud! Vad tjänar det till att sjunka ihop — — —?

Men när hon ser på modern snörpes hennes hjärta samman av en oemotståndlig ångest; och rätt vad det är sitter hon själv och stirrar utan att se, inom sig darrande av fruktan för det liv som tränger sig på henne, eller vilket hon själv går fram emot, utan att kunna göra annat: åren, svagheten, fattigdomen, allt det gråa och tryckande, allt som andra levt sig in i och malts sönder av, det drömblekande och förintande. Hon går fram och tillbaka i rummet och knyter händerna, medan hennes hjärna blir het av trots och beslutsamhet — — —

Men nästa dag störtar det över henne igen, obevekligt och tungt som ödet självt. Vad kan man egentligen göra mot livets gång? Hon blir sjuk av svårmod, när hon ser framtiden, förkroppsligad i modern, intill sig varje dag, och hör sin mors flämtande andhämtning vid sitt öra varje natt; ibland då hon somnat, vaknar hon upp igen vid att någon skrikit gällt och vilt och fasansfullt. Gamla kvinnors drömmar äro hemska, som det mörker de födas utur — — —

— — —

Herr John Martins är orolig för Ninnies hälsa och nervösa tillstånd. Han tränger sig in i hennes hem, artig och belevad, men fast besluten att erövra, undertrycka och äga; där finner han nu nöden innanför dörrarna, men låtsas ej se den för att ej stöta finkänsligheten.

Men Ninnie möter honom med öppen och kall blick och ett spotskt drag kring läpparna. — Ja, här ser ni själv hur jag har det. Blir ni inte glad?

Martins avväpnar henne med ett vänligt leende, men sedan vänder han sig mest till modern. Han talar om att han var sjöman i sin ungdom. Det finns ej mycket ute i världen och livet, som han ej sett, känt och upplevt. Han har vandrat över kontinenterna med luffarknytet i näven, han har arbetat bland laskarer och kineser i eldarhelvetena mellan de Västindiska öarna, bott bland slödder och patrask i Soho och Moabit, i Schanghai och Sydney; han har spelat, druckit, slagits och arbetat tills hans envisa livslust krönte honom med framgången. Nu går han endast omkring och ser på livet — — —

Absolut obesmittad av allt vad litteratur och självrannsakan heter berättar han allting lika okritiskt, gott och dåligt utan urskillning men på ett enkelt, medryckande sätt. Han häver icke upp sig på sina erfarenheter. Han vet ej om att han är en av livets få gunstlingar. Det strömmar kraft utur honom, en outtömlig, ren kraft, hälsa, livsglädje — — —

Den gamla kvinnan tar emot den som en livsdryck. Hon lever upp under intrycket av hans historier och äventyr; och så småningom tändes en gnista i hennes ögon, kinderna få färg och synas litet mindre skrumpna, till slut blir hon riktigt ungdomligt livlig — — —

Och när John Martins avlägsnat sig, går hon upp och promenerar av och an på golvet, sägande: — Vilken underbar man ändå! Hennes röst är djup och befriad — — —

Vilken underbar man!

Hon omfamnar Ninnie och gråter av glädje. — Mitt barn, varför har du aldrig sagt mig att han var sådan?

Lyckan är så häpnadsväckande stor och sällsam att hon knappt kan fatta den, och gång på gång upprepar hon:

— Att tänka sig att han är rik — — — och att han vill gifta sig med dig! Att tänka sig — — —

Men Ninnie förblir på sin plats. Hon sitter stilla och frånvarande och måste bemästra sig med våld för att ej skrika rakt fram mot den bild av honom i upprört tillstånd, hon ser framför sig: Jag avskyr honom! Jag avskyr honom! När modern slutligen hetsar henne med sin beundran för den gångne reser hon sig och säger:

— Ja, han är en snäll man, herr Martins — — —

— — —

Han kommer allt oftare på besök, snart varje dag för att hämta Ninnie till teatern, föreställningar och repetitioner. Och med hans närvaro lever, icke endast modern, utan hela hemmet upp. Det blir ljusare och gladare och rikare, det kommer nytt in i allt, möbler, kläder, överkast; allt förändras och träder ut i livet igen med ny färg och ny doft. Modern bjuder åter hem sina gamla väninnor och blir själv många år yngre — — —

Men Ninnie går motsatt väg, bleknar och faller av som om all ny kraft ytterst stammar från henne. Medan de andra och hemmet blomstrar upp, sjunker hon ihop och drar sig inom sig själv, där hon fortsätter ett eget, för allt annat främmande liv, i sina drömmar. Allt nytt som tillkommer för hennes mor och hemmet, blir en skuld som hon skall betala en gång. Det är livet självt som tränger på och hon kan ej hindra det, och ej heller komma undan.

Någon gång reser hon sig i protest. Hon blir vild:

— Det går inte i längden det här. Jag kan inte tåla att vi lever på honom! Jag kan inte tåla det — — —

Men modern, som trots sin nya ungdom, lever kvar i sin och sin gamla generations moral, missuppfattar henne och svarar:

— Han menar ärligt med dig, mitt barn. Han vill ju gifta sig med dig — — —

Ninnie blir svarslös inför denna gapande oförståelse.

— Giftas — giftas! Å, det är inte det—; det är ändå inte det — — —

Hon kan ej uttrycka de dunkla förnimmelser av fysisk antipati och främlingskap hon känner gentemot John Martins. Han är ej själ av hennes själ, ingen levandegjord önskan ur hennes egen drömvärld, endast en vanlig man, en frisk och sund kropp, som kommit gående och korsat hennes väg, och därtill ett ständigt glupskt begär som närmar sig och ligger över henne med fordringar och krav. Hon pressas ihop av ängslan för den dag, då det ej längre skall låta sig hejdas av hennes köld och motvilja utan uppsluka henne, förinta och utplåna och uppta henne som en beståndsdel i sig — — —

Hon lever in i sig själv. Och så får hon två ansikten, ett som hon visar i hemmet och teatern, och ett som endast är för henne själv. Det sista är det forna, som hon utvecklar i ensamheten och tystnaden, då hon ligger och läser Romeo och Julia, då hon under pauserna sitter och drömmer under Sarah Bernhardts fuktförstörda porträtt om ett liv för konsten och dikten. Herregud, vad det synes fjärran, och ändå är det alltid hos henne, ini henne och omkring henne med de svävande gestalter hon frammanar ur sin fantasi — — —

Och en dag följer det med henne upp på scenen och går in i lustspelet »Det galnaste». Under tredje aktens stora scen, i vilken hon på bondvis skall gilja till en gubbe lika gammal som hon själv och därtill vindögd, börjar hon tala som en sömngångerska. Det inre tränger ut med för pjäsen vilt främmande ord och verser, gester, minspel. Hon blir en tragedienne, som deklamerar sin lidelsefulla smärta, och under ögonblickets rus rycks hon med av den främmande tanketråden, och glömmande var hon befinner sig stegrar hon spelet till bristningspunkten, där det faller ner i djupa brösttoner — — —

Då åker ridån i golvet med en skräll, under det publiken skrattar, visslar och applåderar i frenetiskt ursinne. Direktören, som är en jovialisk man utom när något ingriper störande på spelets gång, kommer indansande darrande av upphetsad ilska. Det här fullbordar fiaskot; och nu är det ej längre publikens fel — — —

Han sliter av sig peruken och polisongerna, han rullar sig på golvet av förtvivlan och raseri, och till slut vill han kasta ut Ninnie. Hon kan anse sig avskedad, men hon borde förgiftas, ty hon har förstört hans renommé — — —

John Martins kommer in, river ner halva teatern, betalar vad han förstört och tar Ninnie med sig. Han är glad och upprymd som en pojke. — Jesu Krist! Vilken härlig kväll!

Men Ninnie ligger som död i bilen, vilken för dem in mot staden. Hon är trött, hjälplöst trött och skälver i varje lem. Detta var då slutet, ett uppvaknande efter en lång dröm. Var hon sig själv nu; och vad kommer härefter — — —?

Det intresserar henne ej.

— — —

John Martins ger efter för ett stundens infall och för henne till sin villa.

Den ligger inbäddad i en däld utanför staden åt motsatt håll. Dimmorna svepa sina vita slöjor kring nederdelen av dess murar, så att de övre våningarna skjuta upp som ur ett hav av ljusa töcken, och allra längst upp glittrar och lyser de fuktvåta takplåtarna mot sommarhimlen.

Ninnie reser sig upp i bilen och slår samman händerna i ordlös förtjusning när hon ser villan dyka upp nedanför dem; och även John Martins upptäcker att han ej gärna vill förlora den — — —

Så rusa de ner i dimhavet, vilket plöjes upp av den framrusande bilen. Villans konturer lösgöras ur töcknen; de äro framme. Ninnie stiger ur och går framåt sakta och tveksamt, liksom tvivlande på verkligheten, rädd för att alltsammans skall upplösas till luft och rök inför hennes närhet. Men det står där. Hon känner på stenportalen och vet redan att allt finnes till, och bävande av glad förväntan står hon och ser porten springa upp framför sig. Det är endast att träda in i palatset — — —

John Martins skrämmer upp den slumrande betjäningen med gälla klocksignaler, och snart vimlar det av tjänsteandar i alla vinklar och vrår; då blir Ninnie tyst och stilla igen bland så mycket människor hon ej känner och vilkas beskäftighet är henne främmande. Men John Martins lever upp ytterligare under intrycket av sin makt. Hans omfångsrika röst bullrar och åskar under taket när han ger order, och blir han ej genast åtlydd, strömma långa rader av svordomar ut ur hans mun; ögonblicket efteråt vänder han sig till Ninnie och ber om ursäkt. Men då är olyckan redan skedd. Ninnie känner klyftan mellan dem vidgas till en gapande avgrund — — —

De supera i stora salen. Sedan för han henne omkring från rum till rum, i vilka en barbarisk lyx tävlar med banaliteten. Allting är överbelastat och överfyllt, lysande och skrikande. Det tränger sig inpå åskådaren och bedövar sinnena med färg och rikedom, det pockar på uppmärksamhet och intresse, men är så hopgyttrat att det tröttar. John Martins har köpt, stulit och samlat från alla världens håll och kanter, allt vad han tyckt om och fått tag i utan att fråga efter andra värderingsmått än sitt eget sinne, sin egen smak, vilken är sammansatt av vildens fröjd och färgglädje och den moderna människans intresse för det märkvärdiga, enastående och kuriösa. Där finns indiska vapen med juvelsmyckade fästen, ormtjusarflöjter och negerinstrument, gamla slitna folianter, som han funnit i Amsterdams lumpbodar, och franska romaner, klassiska holländska målare och platta oljefärgstryck av den heliga jungfrun. Han är förtjust i allt, helt enkelt därför att han ej kan vara annat än levande, han berättar otroliga historier om tigerhudar och redogör för ett bokköp med samma entusiasm. Allting, historierna, kuriositeterna och konstsakerna, är ju hans egendom, därför älskar han det, som ett barn sina leksaker, vilka roar det medan de äro under ögonen, men glömmas bort bakom ryggen.

Han bedövar och överväldigar Ninnie med sin sprudlande, aldrig sinande kraft; han berövar henne all motståndsförmåga så att hon endast nickar och ler stilla och inåtriktat, trött, uppgiven. Hon ger sig förlorad utan att veta det, när han våldtar hennes ande med sin, som är starkare, ursprungligare och ej vet av hinder. Hon låter sig ledas som en slavinna, hon går bredvid honom som i en dröm, något overkligt och fantastiskt, som ej har med henne att skaffa — — —

Plötsligt komma de ut på en bred altan. Då är det redan morgon. Dimmorna ha flytt, men daggen ligger och glittrar över marken, och blixtrar till som diamanter när solstrålarna leta sig fram mellan träden eller hoppa över kullarna; allting badar i den uppgående solens ljus: luften lyser, ännu fuktig och tät, som guldfärgad, och naturen vaknar — — —

Och så händer det som Ninnie väntat på, och trött underkastar sig utan att göra motstånd. Martins riktar hela sin ström av ohejdad livskraft mot henne och blir nästan besviken, då hon ej gör motstånd utan endast nickar:

— Ja, ja. Ordna allt du. Sörj för min mor först, och låt det sedan bli bröllop — — —

Han kysser henne, stammar av glädje och tacksamhet, vilken han försöker visa för att öka hennes värde. Och i ett ögonblick av omotiverade samvetskval säger Ninnie:

— Men jag älskar dig inte. Begär inte det — — —

— Å, det, svarar han, det gör ingenting nu. Du kommer att göra det — — —

Och så skrattar han, djupt ut ur sitt inre, bullrande och innerligt, med en visshet som ej låter sig rubbas. Han slår ut med armarna och visar även hela världen, land och riken, hav, berg och skogar, underbara städer och sällsamma nejder, där Eden engång i forntiden dolde de första människorna.

— Ah! Detta är Guds land, själva livets gränslösa rike, väldigare och rikare än någon kan fatta med tankar och känslor och drömmar; men det är mitt nu, för att jag lever, och det blir ditt med mig och du skall också leva. Allt, allt äger jag, och du skall äga det, och vad är det som kallas kärlek om inte detta: att äga och innesluta och ta upp i sig allt vad liv är — — —

Han vänder bröstet mot solen, och sträcker sig på tå så att han växer och blir större; och för Ninnie som står bakom honom i skuggan, tycks han skjuta upp mot himlen och famna solen, och blir till något gigantiskt, ofantligt och ofattligt, en gud i Guds land, en härskare och skapare, det första och sista, livet självt — — —

Men själv blir hon matt av svaghet i alla lemmar, medan hennes sinnen skärpas. Hon tycker sig kunna skåda igenom honom, men på andra sidan finner hon ej den utestängda solen utan sin mors grämda, grå och urgrävda ansikte. Och när han vänder sig mot henne, så att hon ser in i hans ögon, i vilka allt hans fysiska liv tycks koncentrerat, tänker hon: min Gud, han är ju allätare!

Han blottar sina friska, vita tänder och frågar:

— Nå, vill du inte äga allt detta?

Hon nickar undergivet och svarar:

— Sörj för min mor — — —

III.

Det skall bli bröllop, men intet vanligt borgerligt och stillsamt sådant med middag och bal; nej, bättre upp skall det vara! John Martins ger fritt spelrum åt allt det barbariskt överdådiga i sin natur och låter hugga bort alla skiljeväggarna i bottenvåningen, därmed utökande hallen till tredubbla storleken. Men som några pelare måste stå kvar för att uppbära taket, får det hela utseende av kyrka med lågt tak, en muselmansk basilika — — —

Ända tills nu var Martins osäker om vad han skulle åstadkomma, men här slår honom klarheten, och alltsammans synes i blixtbelysning såsom redan färdigt i hans hjärna; därifrån är det ej långt kvar att förverkliga synen, då han släpper lös hela sin handlingskraft och utnyttjar alla sina resurser — — —

Och när brudparet om bröllopsdagen kommer från borgmästaren, är villans inre helt och hållet förvandlat.

Golvet är belagt med illusorisk mosaikimitation, och pelarna med olikfärgade fajanser, väggarna ha klätts med brokader och mattor i österländsk stil; det prålar och prunkar i alla färger från fantasidekorationer; och hela drivhus ha tömts på sina rikedomar av orkidéer och liljor för att kläda där man ej hunnit eller ej kunnat måla; bord, stolar, divaner äro överbelastade med blommor utan doft, men i väggarna ha fällts in små nischer i vilka rökelsekar stå och sända ut bedövande vällukter över rummet — — —

I våningen ovanför sjunger en kör, så att det låter som avlägsna lovsånger till livet, lyckan, kärleken, och när den slutat höres en fjärran musik ta vid; och så fortgår det i växelverkan, så att det aldrig blir riktigt tyst — — —

Och gästerna, som skrapats ihop snart sagt från alla jordens håll och kanter, ur alla samhällsklasser och alla yrken, försättas genast i en stämning av halvt överjordisk, halvt sinnlig hänryckning, vilken förvandlar dem från goda spetsborgare, arbetare, tjuvar och förnuftiga vardagsmänniskor, till kännande, seende och njutande väsen. Alla sinnen komma i verksamhet på en gång, så att de förlora minnet för vad de voro innan de trädde in och för vad de tänkt bli efteråt; i stället gå de helt upp i nuet och glömskan, njutningen och tillfredsställelsen — — —

Ninnies mor, som plötsligt funnit sig rik även utan mågen, fast genom honom, är värdinna, men går hela tiden fram och tillbaka, runt, runt, med strålande ögon, en brinnande själ i ett skrumpet skal. Hon är nästan fånigt lycklig och kan ej bära den glädje som strömmar över henne — — —

Men Ninnie själv ligger stilla på en divan, blek, med en hektisk rodnad på kinderna, undergiven och tyst, liksom väntande på det som ej längre kan hejdas vare sig av henne eller någon annan, emedan det är en naturkraft. Hon har givit upp och utplånat sitt eget jag, men förmår därefter ej ikläda sig något annat, det som John Martins begärt av henne: hans eget, denna storvulna, men primitiva sammansättning av allt mellan himmel och jord, av kultur och barbari utan åtskillnad. John Martins har kunnat trycka sin själ på rummet och ändra det efter behag, men henne kan han ej skapa om. Hon är alltjämt främmande för honom, men det märker han ej under festens yra — — —

— — —

Körsångerna skifta karaktär, i stället för hymner blir det dityramber; musiken stegras och drar gästernas stämningar med sig i en fortlöpande skala uppåt; betjäningen som arbetar i romerska togor, trollar bort bord och stolar, och nu kommer stämningen, som fordrar rörelse och buller — — —

Festglädjen stiger med dansen, alla takter ökas omärkbart så att människorna, utan att veta det själva, följa med, ej längre medvetna och tänkande varelser utan organismer som röra sig med rytmen i ljud, och lämpa sig efter varandra när de dansa och fortsätta med det även under avbrotten. Färgerna fördunkla deras synsinnen, och vällukterna ge dem aldrig förr kända förnimmelser av hänryckning. Bröllopsmiddagen blir

en hedonistisk fest till ära för sinnenas gudinna — — —

Och i detta kaos av ljud, färger och dofter dansar Ninnie, förd och buren av Martins, i vars armar hon ligger utan egna impulser till något, utan en gnista av liv inom sig. Hon kan ej glädjas, ej sörja, gråta eller pinas av något mera. Hennes förmåga att mottaga och känna är slut. Hon ser och hör allting, som i en dröm hon minns från en längesedan förfluten tid; det är långt borta från henne eller hon från det och ingenting är längre i förhållande till hennes önskningar och vilja — — —

Under en paus lutar sig John Martins över henne och säger något, men hon uppfattar ej vad. Då hon plågar sig med att fatta hans ord, ser hon en bild: mannens ansikte såsom det syntes henne en gång för länge sedan ute i skogen, upphetsat och flammande, med blicken brinnande av fysisk kraft och begär. Slumpen, eller kanske en sista rest av instinkt, säger henne vad han begärt; hon kan ej stå emot, och känner för övrigt ingen vilja. Hon nickar jakande och träffade rätt — — —

Medan gästerna sorla och ropa sitt frenetiska bifall och tilljubla honom sin hyllning, lyfter han henne i armarna och bär henne ur salen, uppför en trappa till övre våningen — — —

Han går stadigt och säkert, fast med varje muskel spänd av förväntan och livslust, stolt och triumferande som en segerrik gud — — —

Men då han nått deras eget stängda rum, ligger Ninnie stilla i hans armar. Han låter henne glida ner på sängen, och märker då som först att hennes stillhet ej är naturlig. Hennes kropp är slapp och tung. Han griper i hennes händer, och de äro hemskt kalla och livlösa. Han ruskar henne.

— Ninnie! Ninnie! ropar han, och rummet fylles av hennes namn och ljudet studsar mot väggarna likt ett eko, men hon ser ej på honom, hon svarar ej, hon rör sig ej — — —

Han lutar sig över henne. Blicken är brusten, och kring läpparna har ett gåtfullt leende stelnat som en outtalad fråga till det okända och ofattliga — — —

— Ninnie, Ninnie — — —

Nu kommer hennes namn ur hans mun som en viskning endast, bruten och kvävd av det fasansfulla i det som hänt, och som han ej kan fatta, vare sig med tanken eller känslan. I det han stirrar på hennes livlösa kropp, går han baklänges ut ur rummet, till det sista fängslad av det han ser, fast det skrämmer honom, och fyller honom med avsky och antipati, en stark, levande människas avsky och instinktiva fientlighet mot det som är utan liv och andedräkt — — —

— — —

Det blir tyst och stilla i huset. Döden drar fram genom de öde rummen.

Endast modern vankar ännu omkring, med händerna sprittande av nervös och fånig lycka. Hon har ej hunnit med att fatta och begripa vad som hänt, utan lever kvar i det som var för en timme sedan; och runtomkring henne finns ännu skuggorna av glada gäster, ekona av musik och skratt, allt det som redan dött för andra som kände fortare, och som i sinom tid skall dö även för henne, blekna bort och försvinna — — —

DEN ENDA LEVANDE BUDDA

I.

Engång i tiden var huset ett palats i tre våningar mellan förfallna träruckel, halvt nersjunkna i jorden, stöttade med pålar på framsidan och mossvallar på baksidan, men så kom det nya seklet med den nya byggnadskonsten eller det nya behovet; trärucklen sprängdes bort och hyreskaserner i sex våningar sköto upp runtomkring. Då kröp palatset ihop och blev ruckel i sin tur; och, som av skamkänsla, drog det sig en smula innanför gatufasaden så att det blev synligt endast från andra sidan eller från körbanan.

Där står det nu, som en liten smutsgrå fläck på kvarterets pompösa bröst, ett minne från en svunnen tid och en nagel i ögat för amerikanskt estetiska medborgare. Men tvärsöver dess väderbitna fasad står ägarens namn på en gammal gigantisk plåtskylt: »Simon Westberg, d. y., Varubelåning»; och de, som äro initierade i den senare tidens affärsliv, veta att Simon Westberg d. y. när han vill kan låta utrymma hela kvarteret och flytta in var han behagar — — —

— — —

Han har ärvt både namnet, pantbanken och en hel del till av sin far och kan knappast räkna sin förmögenhet med mindre han tar några bokföringsmän till hjälp, men hela dagarna i sträck, från nio på förmiddagen till sex på kvällen, sitter han ändå bakom disken, i samma stol som fadern före honom slitit, och med samma stela, onyanserade uttryck i sitt ansikte som sin föregångare.

Runtomkring pickar det från fickur och väggklockor, vilka visa alla möjliga tider på dygnet. Det luktar kamfer och kläder, skoläder och gamla böcker i rummet; biträdet, en pojkaktig ung man på tjugutvå år, doftar av dåliga cigarretter, som han röker i smyg i toaletten. Men för Simon existerar ingenting av detta såsom något egendomligt eller karakteristiskt och ännu mindre då såsom något olustigt eller irriterande. Det är som det skall vara, det hör till omgivningen och honom själv; han har ärvt det av sin far, liksom han ärvt huset, pengarna och en pantlånares dåligt klingande namn — — —

Vanan har gjort honom immun mot den osköna omgivningen, och en alltför stark påfrestning under den första tiden av hans verksamhet efter fadern har slitit ut hans medkänsla för andra människor; han såg för mycket och hörde för känsligt; nu ser han ingenting alls, och behöver ändå ej blunda — — —

Människorna komma innanför hans dörr, och han lånar dem två tredjedelar av panternas värde, varken mer eller mindre, äro de ej nöjda så få de gå.

Han ser dem komma och gå, generade och ovana, uppdrivet fräcka och nonchalanta eller likgiltiga som varelser vilka ingenting mera ha att vänta vare sig av ont eller gott. Det är stora kunder med symaskiner och möbler och små genomfattiga ena med linnekläder, kopparpannor och nickelklockor; och han känner dem allasammans, deras later, pockande fordringar och enträgna böner om en krona, femtio öre, hur litet eller mycket som helst. Han vet att de hata honom av instinkt och förakta utan att känna honom, men han lägger det ej på sinnet. Han har ärvt deras hat, men det är för övrigt ingenting att bry sig om.

Människorna intressera honom ej. Han ser på dem med sina ljusblå, onyanserade ögon, vilka aldrig bli mörkare, aldrig mattare vare sig av hat, kärlek, intresse eller likgiltighet; och när de gått försvinna de även ur hans medvetande ända till dess de komma tillbaka för att lösa ut panten. Han är okänslig för allt, men icke ond eller dålig, endast opersonlig som penningen själv, en värderare, matematiskt noggrann och rättvis på sitt sätt, som en våg, vilken väger jämt vid lika vikt på båda halvorna. Han sitter som en tjänare i guldets tempel, han gör sin tjänst och därutöver finnes intet — — —

I en inre lokal, med särskild ingång har han den större affären, vilken är fullt laglig emedan den är privat. Där tar han emot herrar med offentligt goda namn och stora arvshopp. Men han bugar sig icke heller för dem. De komma ju ej dit för hans skull utan för pengarnas; inga handtryckningar således! Värde mot värde endast. Vad gäller er namnteckning för?

— — —

Men så kommer kvinnan in i hans liv med en officersfru, som hyr våningen tre trappor upp i huset. Han har mött henne ofta i uppgången under de senaste åren men aldrig brytt sig om vare sig henne eller mannen. Hyran har erlagts punktligt genom portvakten-gårdskarlen och mera har han ej frågat efter.

En morgon när han kommer som vanligt, står en likvagn framför porten, bakom vagnen några droskor och runtomkring en hop nyfikna barn och kvinnor. Han frågar i förbigående vem som är död och får då veta att det är den pensionerade officeren; sedan glömmer han saken — — —

Två månader senare träder änkan in genom kontorets dörr.

Hon är en omkring fyrtioårs kvinna, väl bibehållen, ljus och lugn. Hon ser sig omkring en smula nyfiken och tycks bli förvånad över att det är så fattigt därinne, men visar för övrigt ingen gest, ingen konstlad eller äkta avsky. Det är en naturlig sak för henne att hon kommit dit.

Men för första gången under många år rubbas Simon ur sitt lugn, och det endast för att kvinnan är så kall och naturlig. Han upptäcker att han ej finns till såsom människa, man och individ, för henne.

När hon lägger ett smycke på disken och frågar vad hon kan få låna på det, behandlar hon honom på samma sätt som han annars behandlar andra människor. Hon ser förbi och genom honom. Under loppet av en sekund ser Simon in i hennes öppna, lugna ögon och känner sig själv liten och opersonlig, som han är, neutraliserad av en ande som är starkare än han; och för första gången under hela hans praktik vaknar en förnimmelse av häftigt agg, icke medvetet, men av instinkt och underlägsenhetskänsla, inom honom — — —

Här är en människa som ej ser honom och icke heller värderar och fruktar hans makt; så måste hon lära känna den! Han ger ett mindre bud än smycket är värt i omedvetet hopp om att rubba hennes lugn och få henne att se honom såsom människa, om också med förbittring eller förakt. Men hon endast nickar jakande och tar emot; sedan går hon, tyst och stilla som hon kom, lämnande honom förvirrad och skamsen och ond på sig själv för det han låtit sig förledas att bryta principerna från affärens början, sin egen lag, den enda moral, som hittills gjort honom skenbart oskyldig gentemot livet — — —

Han har begått sitt första brott.

— — —

Det dröjer ungefär en månad, innan fru Gertrud kommer tillbaka. Då är hon en smula blekare än förut, och hennes ansikte strålar med den inre, mättade glans, som sorg och bekymmer ge människor, vilka bära allt utan att klaga.

Simon skälver till som av blygsel när han ser henne så. Han stiger upp och går fram till disken, avvaktande och väntande i det han försöker synas oberörd — — —

Men återigen ser fru Gertrud på honom, som på ett ting i omgivningen, en mekanism, som dragits upp, färdig att ge ett givet svar på en given fråga. Han krymper ihop under hennes blick och känner sitt värde utplånas, och hur han bröstar sig så återvinner han ändå ej sitt förlorade lugn, sin säkerhet och sin kyla. Han står i skuld till kvinnan och därmed i ett förhållande som är direkt personligt, varför han ej kan mäta sig med henne på vanligt sätt: värde mot värde. Här tillkommer något annat, vilket han ej förstår och ej kan mäta, ett något, som sliter honom ut ur hans ring av vanetankar och okänslighet, utan att han kan klargöra för sig själv vad det är; hans själ gör sig påmind, men han känner ej igen den, och därför får den för honom karaktären av en hemlighetsfull makt utifrån, en främmande vilja, som strömmar mot honom från kvinnan

— — —

Hans nervositet stegras med varje sekund, och blir till ett tvång att komma bort från hennes närhet. För första gången inleder han själv med oartikulerad grymtning, genom vilken han känner sig förlora ännu mera av sin överlägsenhet.

Men fru Gertrud tycks ingenting ha märkt av allt detta. Hon lägger ett litet armbandsur av guld på disken, och frågar:

— Vad kan jag få?

Simon blir glad åt att äntligen få sysselsätta sina händer och sitt huvud med saker som han känner till. Han tar uret i handen, väger det betänksamt, och tänker: värdet är trettio; alltså tjugu kronor i lån — — —

Men när han skall säga summan fastnar den i halsen, och han minns hennes första besök, då han lurade henne. Kallsvetten bryter fram på hans panna. Han skakar till som av en frossbrytning, och blir förvånad då han hör sig själv säga med ovan, stammande artighet:

— Fyrtio kronor, min fru — — —

Så ser han upp och finner då skymten av ett litet milt leende i fru Gertruds ansikte; och han begriper med ens att hon är medveten om hans brott, att hon förstått, att han har samvetskval och vill återgälda en del av sin skuld. Men han blir ej glad av lättnad. Nu är han förlorad! Erkännandet ställer honom i en ännu större skuld, en brottslings skuld till en förlåtande och överseende domare. Det hade varit bättre för honom att bedra henne — — —

När hon gått lämnar han, även med risk av förluster, affärens skötsel åt biträdet och går hem, alldeles bringad ur gängorna för den dagen och erkännande sig ur stånd att handla opartiskt. Något nytt har kommit in i hans liv, och han kan ej förstå det, därför icke heller behärska det. Han är ej längre den starkare — — —

II.

Morgonen därpå infinner han sig och öppnar kontoret vid vanlig tid, skenbart lugn som alltid förr, men inom sig tom av nattvak, trött av tankar, och retlig mot allt.

Och kanske det är den inre tröttheten, som gör att han upptäcker saker och ting, vilka annars alltid funnits omkring honom, till och med såsom ingående i hans eget jag. Han reagerar överkänsligt för allt möjligt, finner olust och pina överallt; han undergår en förvandlingsprocess; det gamla skalet faller av och han blir ömtålig i sin inre nakenhet, han föds på nytt, och så längtar han efter något nytt i sin omgivning — — —

Här skall städas och göras rent! Han stannar alla uppdragna klockor i lokalen, låter bära in gamla kläder och skor på lagret och röjer undan på pulpeter och bord. Kontoret dammas och städas ordentligt för en gångs skull. Till kvällen beställer han en hjälpgumma till skurning och väggtvättning. Biträdet får en lång skrapa för den olovliga cigarrettrökningen — — —

Efter det långa energiutbrottet följer reaktionen med en halvtimmes absolut förnöjsamhet, lugn och ro. Renligheten har hela nyhetens behag, och allt är ganska gott.

Men plötsligt sitter han och överraskar sig själv med en önskan att fru Gertrud snart skall återkomma för att se med honom, och för att han skall få se hur hon upptar det nya i hans person och omgivning. Då blir han under några minuter alldeles tom och kall i huvut. Han förstår varför han gjort alltsammans och känner sig främmande för sig själv — — —

— — —

Han behöver ej vänta länge. Fru Gertruds besök inträffa tätare, vartefter hennes panter bli mindre. Hon brottas påtagligen med nöden och bekymren, vilka växa för varje dag, men aldrig höres en ton av klagan i hennes röst. Hon behöver pengar för att dra sig fram, men hennes nöd angår ingen annan än henne själv. Livet har lärt henne att sluta till om sig själv, därför är hon också en medveten kvinna, överlägsen och härskande till och med i sin fattigdom, en smula stoisk, som den vilken vet vad det vill säga att alltjämt existera, fast det mesta av livets glädje ligger i det förflutna, medan framtiden avslöjar sorg och försakelse — — —

I hennes stora, öppna ögon upptäcker Simon en rikedom som han själv saknar, en strålglans av erfarenhet och upplevelse, som får honom att känna sitt inre armod. Han hatar henne, han älskar henne. För honom, som alltid haft att göra endast med fattiga, behövande människor, blir hon en uppenbarelse från en annan värld, ett rikare liv, men han hatar henne, emedan det är honom förnekat, och han älskar henne, därför att hon är något som han hittills saknat. Han vill äga henne, och med henne det främmande livet, vilket han då och då får blicka in i genom hennes ögon — — —

Och hans skuld växer med svindlande fart. Stundom ger han för litet, stundom för mycket, men då hon aldrig kan lösa in några av sina insatta panter, gör han ändå förtjänst i försäljningen. Han slår som en pendel från den ena ytterligheten till den andra, och återfinner ej sin jämnvikt, så att även gentemot övriga kunder blir hans värderingar godtyckliga. En gång uppträder han med butter köld, hat i blicken, men den nästa känner han sig tvingad be om tillgift med en överdriven artighet i betjäningen — — —

Så dröjer det sedan ej länge förrän hans skuldkänsla gentemot en enda människa sväller ut och tar gigantiska proportioner av en omfattande skuld till hela kundkretsen, till mänskligheten, livet, naturen, till allt. Ensamheten störtar över honom med en flod av tankar, vilka han ej kan bekämpa. Han börjar förstå att han aldrig levt riktigt såsom andra människor. Han har inga barn; och det är en skuld till framtiden. Han har aldrig älskat; och det är en skuld till naturen. Han har aldrig offrat en tanke på andra varelser, utom då de trampat honom på tårna i folkträngsel. Han har aldrig reflekterat över vad som funnits utanför hans fönster, i det stora, brokiga livet, i existenskampen. Ingenting har han gjort, helt enkelt, utom det att han suttit i sitt mörka kyffe och sett guldet strömma igenom kassan — — —

Om kvällarna, när han sitter i sin ensamhet och grubblar, faller årens tyngd över honom. Han känner deras tomhet, som en tung börda, vilken han alltid måste bära och vilken skall växa och växa för att slutligen överväldiga honom.

Han springer upp och stirrar på sitt eget ansikte i spegeln, och med de nya tankar han bär inom sig, blir det ett främmande, okänt ansikte. Det är rynkigt och grått redan nu vid trettionio år. Hur skall det då inte se ut när jag blir fyrtio?

Han börjar betrakta människorna han möter ute och inne. Fast han vet att han är rikare än alla andra, känner han sig fattigare. Alla ha de en glimt av solen i ögonen, och hur han än anstränger sig att le, kan han ej fånga den enda lilla glimten till sina egna — — —

I ett ögonblick av raseri, avskedar han biträdet för det att denne är ung och har en spelande, livslysten blick. I stället anställer han en gamling, utsliten i tjänst hos livet, men när han hör det nya biträdets ständigt snörvlande näsa grips han av en fysisk avsky, som förr var honom främmande. Han avskedar på nytt och väljer att sköta allt själv. Då blir han ännu ensammare — — —

Och de enda ljuspunkterna i den grå enformigheten äro de stunder då fru Gertrud visar sig. Det kan hända att hon stannar några sekunder, och säger ett par ord mera än hon strängt taget behöver. Synbarligen tänker

hon på något, ty hennes blick blir dröjande och en smula forskande när den fästes på Simon, varvid han rodnar och bleknar växelvis — — —

Engång frågar hon:

— Säg mig, herr Westberg, har ni inga anhöriga — — —?

Simon rycker till. Nu kommer det! Han blir torr och svullen i halsen, och ruskar nekande på huvut, medan hans ögon, skrämda och förtvivlade, fråga: Varför frågar ni det? Vad angår det er?

Och fru Gertrud ser på honom, liksom oförmögen att fatta att han finns där, en vuxen man i sin bästa ålder, vilken ändå ej har andra än sig själv att tänka på.

— Men vad lever och arbetar ni då för? säger hon.

Simon rodnar och försöker se henne i ögonen, men misslyckas alldeles. Han vänder ryggen till och klättrar upp på den höga skruvstolen framför pulpeten; och däruppe i den säkra höjden, gör han en nonchalant gest och svarar, som han själv tycker, myndigt, kallt och avvisande:

— Å, jag har min affär — — —

Men hans röst är hopdragen till en viskning, och när han slutligen vågar se ned känner han, starkare än någonsin, att han är fattigare än henne, kvinnan, som står där så lugn och oberörd och ler, halvt moderligt överseende och halvt medlidsamt, som en vilken levt och känt och beklagar den som icke gjort det — — —

III.

En dag vid kvartalsskiftet tittar gårdskarlen in och rapporterar att fru Gertrud ännu ej varit synlig; och som tredagarsfristen är ute, hade han tänkt — — —

Simon avskedar honom med en snäsning, men inom sig är han glad, han jublar; nu har han makten igen! Han går som i ett rus hela dagen, drömmande och väntande — — —

Men strax före fem kommer fru Gertrud in, lugn och kall som vanligt. Hon sätter sig på en stol att vänta, medan Simon expedierar en spritdoftande kvinna. Sedan äro de ensamma.

Simon känner att en uppgörelse skall äga rum på något sätt, varför han blir nervös och osäker. Vad skall han nu göra? Och utan att se på henne går han och skjuter för regeln, varpå han för syns skull, och för att lugna sig, stökar omkring litet här och var, klämmer igen böckerna, plockar undan papper och kvitton, sopar upp vid disken. När allt är färdigt, snyter han sig och ser uppfordrande på fru Gertrud — — —

Hon reser sig och nalkas honom med blicken fäst i hans på ett frågande sätt, liksom ämnar hon säga: — Varför har ni kallat hit mig? Säg mig nu allt vad ni vill; dölj ingenting, ingenting — — —

Simon rodnar svagt och harklar verkligen för att tala, men då tar hon ordet från honom, och säger stilla:

— Ni vet det redan, herr Westberg, jag kan inte betala hyran nu genast. Men jag vill inte flytta. Jag har alltför många kära minnen, som jag inte vill överge, uppe hos mig — — —

Hon tystnar ett ögonblick och ser ut ur sig själv, tillbaka till det förflutna, som är henne kärt, eller in mot framtiden, vilken hon trots allt hon förlorat, har förmåga att göra rik och ljus. När hon fortsätter spelar ett litet leende kring hennes läppar:

— Om några dagar får jag nog äntligen tillträda en plats, och då — — — Åja, ni förstår nog — — —

Och återigen ser hon in i honom, till hans inre jag, liksom frågande och uppmuntrande: — Varför biktar ni er inte för mig? Jag skall nog förstå er. Säg mig bara vad det är som tynger er på sinnet — — —

Simons makt krymper ihop mer och mer, hans vilja, hans beslutsamhet och hans rus dunstar bort i rök. Han blir så ytterst liten och kraftlös gentemot kvinnan med den levande blicken — — —

— Ni får så gärna bo kvar, säger han och hans röst förefaller honom själv oändligt avlägsen och främmande, naturligtvis kan det inte bli tal om att ni skall flytta, inte alls. Jag skall själv säga åt gårdskarlen, den drummeln — — —

Så tystnar han plötsligt, uppskrämd av sitt löfte och de perspektiv det ställer i utsikt och ännu mera rädd för den förvandling, som försiggår inom honom och efter vilken han ej längre känner igen sig själv. Han ser sig nervöst om efter en räddningsplanka och finner den i böckerna där han är hemma. I det han rusar till pulpeten, nästan skriker han:

— För resten har ni en hel massa till godo hos mig! Det här smycket — — — och klockan — — — De har ju förfallit. Låt mig så se — — — Han fabulerar i sin iver: Försäljningen gav trehundratio kronor och ni fick bara fyrtio och nittio; etthundratrettio kronor alltså! Då har ni etthundranittio kronor kvar, minus den vanliga procenten — — —

Han dansar fram till disken igen, triumferande över sin egen slughet och välvilja. Nu har han väl kvitterat!

Men fru Gertrud tycks ej se hans triumf. Hon ler, glad och förvånad över att få en förmögenhet så gott som till skänks, men på samma gång blottar hennes leende en annan tanke: Jag visste inte att ni var så mycket människa i alla fall — — —

Hon ser sig omkring, liksom inkräktande och tagande allt i besittning, och så frågar hon:

— Menar ni verkligen att jag har något till godo här? Står ni då i skuld till mig? — — —

Simon faller snabbt ner från sin höjd till en svindlande litenhet och ett beroende, vilket han nu först känner i hela dess vidd. Fru Gertruds blick paralyserar honom och kräver mer och mer, allt fler och fler erkännanden. Han står i skuld till henne, för hela sin förfelade existens, med henne till livet självt, vilket nu kräver honom; och det tjänar ingenting till att streta emot. Han måste förödmjuka sig och bli människa — — —

Och plötsligt kastar han även all motspänstighet. Han lutar sig fram och griper fru Gertruds hand över disken.

— Ni har allt tillgodo! Det är ert alltsammans! Jag själv, min affär, mina hus, mina pengar! Tag det bara — — —

Han springer in på golvet och slår ut med armarna, illustrerande sin rikedoms storlek. En våldsam sinnesrörelse driver upp blodet till hans ansikte, och ögonen börja lysa strålande. Han blir levande. Och återigen slår han ut med armarna, nu skänkande:

— Det är ert alltsammans — — —

Men fru Gertrud skakar nekande på huvut, fast en svag rodnad färgar hennes kinder. Hon vill ej ha det så — — —

Då springer han till kassaskåpet och slår upp järndörrarna, fallande på knä som inför en gud. Han river fram

buntar av papper, reverser, växlar, kvitton, aktier och obligationer, tills han ligger i papper över knäna; så vänder han sitt ansikte, vilket nu flammar av upphetsning, mot fru Gertrud och talar, talar. Orden torna upp sig på varandra bakom hans läppar, förlösas och slungas ut i kaskader, strömma till slut ur hans mun i en enda befriad flod — — —

Och under loppet av några korta minuter växer hans ande. Medan han själv ligger på golvet och öser papper i sin famn likt en vansinnig, reser sig hans själ ur slummern, skakar av fjättrar och band och hinder, och sväller upp till något gigantiskt, överväldigande. Fantasien spränger verklighetens gränser, och går utanför honom själv; och, som i en vision, rullar han upp det liv han levt och ännu lever, sitt förflutna och sitt tillkommande, men nu ej längre en pantlånares grå tillvaro utan en guds. Hans girighet skiftar uttryck och byter gestalt, och blir till en symbol för guldets eviga hegemoni; och hans armodsfulla existens är den frivilliga, heliga askesen i tjänst för något större, högre och starkare än det egna lilla jaget. Han sitter i sitt mörka kyffe som i ett tempels mystiska halvdunkel, det allra heligaste och mest dolda; han ser guldet strömma in som gyllene ljusfloder, dämmas upp och samlas i glimmande högar, bilder för all jordens och himlens härlighet och makt, lyx, njutning, ära och storhet. Han breder ut sina armar men förmår ej famna det, och ändå är det hans, allt mellan himmel och jord, mellan den första gryningen och den sista skymningen — — —

Därute ligga människorna på knä, famlande och gripande förgäves efter de gyllene floderna, tiggande och bedjande med brinnande blickar och hungriga läppar. Hör ni dem inte? De gråta av saknad och skrika av smärta, av besvikelse och sorg, och de yla som djur av förtärande längtan, beredda att offra heder och ära, ungdom, glädje och hälsa åt guldet, livets och dödens behärskare, den enda levande guden, den enda levande guden — — —

— Men bara åt er vill jag skänka det — — —!

Fru Gudrun kommer sakta innanför disken. Hennes ögon ha blivit ännu större, ännu mera lysande och levande liksom inspirerade. Hon andas tungt i korta, häftiga drag, av en inre upphetsning. Hon stannar över Simon där han ligger på golvet och stirrar uppåt med en vansinnigs otäckt glansiga blick; hon säger:

— Så mycket lidande — — — så mycket lidande bakom det — — —

Hon går bakåt några steg och stannar mitt i rummet och drar efter andan, hämtande mod och beslutsamhet ur sitt inre; så bryter ett mångtydigt leende fram kring hennes läppar, ömt och medlidsamt, föraktfullt, manande, bedjande och fordrande. Hon tycks växa och bli något mera än en kvinna; och ur det sammansatta träder det enkla och hela. Ömheten övervinner föraktet och medlidandet besegrar fordringarna; och plötsligt står hon där färdig och fullbordad, såsom en livsmätt kvinna, vilken själv ingenting mera kan hämta ur tillvaron, men trots det, eller just därför, beredd att skänka ifrån sig med slösande frikostighet för att rädda en själ åt livet — — —

Hon står med tillbakakastat huvud, och ser ned på Simon under halvsänkta ögonlock och talar nästan i en viskning:

— Bränn upp papperen, säger hon. Bränn upp dem, och bli människa — — —

Och därvid lyser hennes ansikte löftesbringande av den inre rikedom, hon samlat genom år av erfarenhet och levande — — —

Simon stirrar som förhäxad på henne. Han reser sig upp i kutig ställning och närmar sig så med armarna hängande ned till golvet och huvut på sned, vanställt av ångest och fruktan, en girighet som hänger fast vid de samlade skatterna och en glupskhet som riktar sig mot hennes överlägsna gestalt. Han liknar en

förhistorisk apmänniska, förkrympt eller outvecklad, vilket som helst, med de allra lägsta och primitivaste drifterna avspeglade i sina små hopdragna ögon. Han skrapar med naglarna i golvet, kryper närmare och kraxar hest:

— Å, ni menar inte, ni menar inte — — —

— Bränn upp dem! Bränn upp dem!

Nu är hennes röst kall och klar som stålklang, befallande och myndig — — —

Och Simon stannar kuvad, som slaven inför sin herre. Han nickar. — Ja, ja, ja, mumlar han med förlorad röst, men det är något oändligt själsfrånvarande i hela hans hållning. Han rätar på sig, men tycks ej bli längre för det, ty han har sjunkit in i sig själv; hans blick är brusten — — —

Långsamt och famlande, omedveten om sig själv och sina handlingar, rör han sig i rummet. Han samlar upp de spridda papperen i en enda hög mittpå golvet; så suckar han djupt och tänder eld — — —

Det brinner med en svag pyrande och rykande låga underifrån, men plötsligt flammar det till, och rökstrimlorna uppslukas av de röda eldtungorna, vilka kasta sig över bränslet med en girigbuks hunger. På ett enda ögonblick är högen ett flammande bål, en autodafé över en besegrad gud — — —

Och snart falla de falnande resterna ihop till svart stoft.

Då vacklar också Simon. Han raglar hit och dit som en drucken. Det tränger ljud, liksom av snyftningar och kvävda skrik, ut ur hans öppna mun, ögonen slockna. Och så faller han, hasande mot väggen kommer han i golvet med en dov duns. Han har förlorat den sista gnistan av sitt medvetande — — —

IV.

Morgon och förmiddag. En nyligen pantsatt bordstudsare står på pulpeten och pickar i tystnaden, var tredje minut rasslar det trasigt i urverket. Simon sitter på sin höga skruvstol och stirrar med bekymrad min på klockan. Hur i all världens dar kunde jag låta lura mig så?

Kunderna komma och gå, konstlat nonchalanta, fräcka och bedjande och rädda för att få för litet för saker de veta med sig aldrig bli utlösta. Simon ser på dem med sitt döda utslitna pantlånaruttryck i ansiktet. Hans läppar röra sig ofta, men ingenting annat än siffror höres högt och tydligt. Han är åter sig själv — — —

Fru Gertrud stiger in. Lugn, oberörd och strålande som alltid av inre rikedom, träder hon fram till disken, färdig att infria ett givet löfte — — —

Simon går emot henne, avvaktande en fråga eller en begäran, men som hans blick möter hennes, tycks ett dunkelt minne stiga upp ur gårdagens grav inom honom, en svag, mycket svag rodnad färgar hans gråa hy, och ögonen blinka till en smula generat. Han öppnar mun för att säga något — — —

Men i samma ögonblick ringer klockan vid bakvägen till det inre rummet. Simon ger fru Gertrud en halvt ursäktande, halvt hotande blick: håll er bara utanför disken, ni! Sedan rusar han ut.

Fru Gertrud ser efter honom, och hennes drag mörknar en nyans, en liten blå åder springer fram och avtecknar sig skarpt mot det vita skinnet i pannan. Vad vill då detta säga? Hon lyssnar tankspritt till bordstudsarens pickande, det rasslar i verket; då tänker hon: Det är något som är trasigt — — —

Simon kommer ut igen efter en minut. Hans slappa drag ha livats upp en smula. Han talar tyst, för och till

sig själv, och faller på knä vid kassaskåpet, vilket han öppnar med vana händer. Det är tomt underst, men han låser upp några små lådor ovanför stora facket, och rotar fram en del papper.

Fru Gertrud lutar sig fram med spänd uppmärksamhet.

— Vad söker ni nu? frågar hon.

— En växel, svarar Simon snäsigt, men fortsätter det oaktat, fast mera för sig själv, eftersom han en gång begynt att tala högt: Det är en man därinne som vill lösa in en förfalskad växel åt sin vanartige son. Jag undrar bara om den finns här eller i banken — — — ja — — —

Fru Gertrud bleknar.

— Och det som fanns därinne i går? nästan skriker hon.

Simon reser sig, hållande det sökta papperet i handen och ser undrande på henne.

— Å det, säger han, det var makulatur, värdelösa papper. Ni trodde väl aldrig — — —

Han bryr sig ej ens om att avsluta meningen utan rycker beklagande på axlarna och går. Men i dörren stannar han, slagen av en tanke och ger efter för ett slags ädelmod, ursäktande både sig själv och henne, säger han:

— Men egentligen trodde jag ju själv att det var något värde i skräpet. Jag hade glömt — — — trötthet, förstår ni — — —

Han försvinner.

Fru Gertrud står kvar en stund och stirrar rakt framför sig med stel, och nu alldeles tom blick. Hon åldras hastigt, liksom krymper ihop och sjunker samman under intrycket av att hennes livsmål, det allra senaste och största, förflyktigas i ett misslyckande: förvandlingen till det bättre och större var ej möjlig! Hon suckar resignerat, och nu är hon åter endast en svart fyrtioårig änka efter en pensionerad, bortgången officer; framför henne ligga en lång rad av tröstlösa år, som hon ej längre har kraft att möta. Hon ser sig omkring i rummet med en trött, hopplös blick, sedan går hon — — —

— — —

Och när Simon Westberg d. y. kommer ut igen, saknar han henne ej. Han låser in en bunt sedlar i kassaskåpet, och stannar bordstudsaren, vars envisa rasslande påminner honom om att panten är så gott som ingenting värd — — —

Snart sitter han uppflugen på stolen. Lutad över pulpeten med sina långa ben uppdragna och fötterna klamrade till fäste kring stolskruven, liknar han en enorm insekt, en jättestor tarantel, väntande på toppen av sitt bo på offer och byte.

Pennan raspar vasst och elakt i tystnaden när han skriver in en ny post i sin bok — — —

DEN BEGRAVDE MANNEN

I.

Det är vår; och handlanden Harald Berg skall begravas. Han står på primitiv lit de parade i det lilla

bykapellet. Kistan är överhöljd med blommor och kransar från kunder, som äro skyldiga honom pengar, och vänner, som ha all anledning att sakna hans middagar, från sångarbröderna i samhällets gille och från skolrådet, där det blivit en vakans; och allra underst finns en liten blygsam, fattig krans från den ende släktingen, en bror i en avlägsen landsända. Klockaren, som går och stryker i kyrkan, petar fram den för den händelsen att brodern skulle komma — — —

Så småningom fylles kyrkan av människor, deltagare i sorgehögtiden, och nyfikna om varandra. Prästen stiger upp och håller ett gripet anförande. De närvarande sänka huvuna, tagna av stundens andakt, men ändå främmande för ceremonien, som fortskrider efter den protestantiska ritualen; de böja sig inför döden, vilken snappat bort en man som alla kände, men ej för prästen som ännu är levande och frisk nog att spela priffe — — —

Begravningståget, med kistan främst, slingrar sig fram över kyrkogården mellan små enkla kullar, under vilka nästan var och en av samhällets invånare ha någon glömd anhörig, en bror, en syster, far, mor eller barn. Det blir ännu tystare bland de medföljande. Minnena stiga upp, och sorgen efter en människa vidgas och förstoras till en större och allmännare saknad av alla dem som gått bort, till en omfattande känsla av litenhet och betydelselöshet inför döden och livet. Det konstlade och konventionella sörjandet blir natur, och man känner plötsligt hur litet steget är mellan varandet och förintelsen — — —

Men i slutet av ledet gå två främlingar som inga anhöriga ha på kyrkogården, notarien och ett hans biträde från den närliggande staden. De skall ordna dödsboet. Biträdet håller sig på vördnadsfullt avstånd från sin chef. Han spanar hela tiden i mängden, sökande efter någon eller något. Slutligen vågar han sig fram med en anmärkning:

— Lustigt i alla fall. Jag ser inte till någon som kan vara släktingen, arvingen — — —

Notarien rycker på axlarna och säger torrt:

— Han kommer inte. Han skrev att han var förhindrad för sjukdoms skull, men jag misstänker att han inte har några högtidskläder — — —

Samtalet blir ej längre. Tåget är framme, och grupperar sig kring den nyuppskottade graven. Ytterst i ringen stå de små och främmande, därinnanför de nyfikna, sedan de egentliga deltagarna och allra innerst sångföreningen, vilken sjunger stilla: »Sov i ro.» Prästen stiger fram, och medan de tre skovlarna mull dåna mot kistan, läser han:

— Av jord är du kommen, till jord skall du åter bliva — — —

— — —

Men när alla andra försvunnit och gått tillbaka till de dagliga sysslorna, ligger en ensam människa kvar vid det svarta hålet i jorden. Det är den dödes fästmö. Hon har fallit på knä invid randen av graven. Hon snyftar sakta, begråter sina svikna förhoppningar. Över hennes livs vår, har det fallit en skugga av höst och mörker, i stället för bröllop blev det begravning. Kanske hon också älskade den döde. Det vet hon väl knappast själv, men hon måste vara ensam och hon måste gråta. Hon stod den döde närmast, och det är så ofattligt att han nu är borta för alltid — — —

Det är vår och jorden sväller upp, liksom kokande av inre kraft och värme, befriad och alstringslysten. Det rinner från stammar och grenar, små källor slå fram ur marken. Det tisslar och tasslar överallt från vissnade strån och fjolårslöv, som lösgöras med trädan, och småkryp och mask, som titta upp ur den uppluckrade jorden. Men kvinnan vid graven hör ingenting, och känner ingenting annat än sin egen smärta. Till slut reser hon sig för att gå. Hon slår smutsen av sin sorgklänning — — —

Då har en främling kommit in på kyrkogården. Han nalkas sakta, stannar några steg från graven och tar av sin slitna hatt. Han har ingen sorg i ansiktet, endast en högtidlig undran och ett drag av nyfikenhet som ägnas åt kvinnan. Han tycks vilja säga:

— Vem är ni, som sörjer så — — —?

Men när kvinnan får se honom, stelnar hennes ansikte och ögonen fyllas av fasa och skräck. Hon står alldeles stilla, medan ögonen vidgas mer och mer, läpparna röra sig utan att släppa fram ett ljud och händerna famla i luften, som för att jaga bort något hemskt, ohyggligt. Slutligen skriker hon gällt:

— Harald! Harald!

Mannen kommer några steg närmare och säger:

— Ni tror väl aldrig — — —

Han tystnar. Ett flyktigt, inåtriktat leende, skimrar kring hans läppar innan han fortsätter, bugande svagt:

— Jag är Johan Berg, Haralds tvillingbror — — —

Kvinnan samlar sig en smula och nickar stumt. Hon har förstått och ändå ej förstått. Det första intrycket av att mannen var den döde som stigit upp ur graven, sitter kvar inom henne, fast förnuftet förklarar saken ur den nykomnes likhet med brodern. Hon avlägsnar sig, rörande sig kring mannen i en vid båge; först när hon är långt bakom honom, vågar hon vända ryggen till. Då går hon fort, nästan halvspringande och ser sig ofta över axeln — — —

Johan Berg står kvar en stund med hängande armar och sänkt huvud. Han är trött efter resan. Han tänker också något på sin bror, vilken han ej sett på femton år, och han fylls av en stilla häpnad. Hurudan var den döde? Liknade han mig mycket? Han lutar sig över gravkanten liksom för att jämföra, men han ser ingenting annat än en del av kistan, och kransar av rosor och liljor, vilka brutits av den nedkastade, tunga jorden. En lång mask ringlar redan över kistlocket, sökande en springa. Det var vad han kunde väntat sig. Han suckar nästan av saknad efter den sorg han ej känner, och ett djupt tungsinne får makt med honom, en förlamande, kylande förnimmelse av att vara ensam. Det ofattliga trycker honom. Han kan ej fatta att en bror, som liknat honom, nyligen upphört att finnas till och försvunnit här; han tycker det är han själv som ligger därnere och han själv som står vid sidan av graven, död men ändå ej död — — —

Slutligen sliter han sig loss och går ner mot samhället.

— — —

När han träder över tröskeln till det hus, som numera är hans, tar broderns hushållerska emot honom med uppspärrade ögon. Hon är förberedd av fästmön, men ändå utom sig av fasa, som gör henne grotesk, emedan hon är så robust och grov. Med sina stora fötter platt pressade mot golvet, stammar hon och niger, besvärad och generad som inför sin gud:

— Om herrn kommit tillbaka, så ska jag be att få gå. Vi två kan inte bo under samma tak efter det här — — —

Johan nickar och går förbi henne, och hans tystnad gör henne ännu säkrare i hennes tro att han är en gengångare. Hon plockar skyndsamt ihop sina saker, gråter ett tag framför spisen, som hon ej mer skall återse, och rusar sedan i väg.

Johan däremot går sakta genom vardagsrummet, hittande vägen utan vidare, utan osäkerhet, som om han

varit där förut, och kommer sedan in i sin brors arbetsrum, i vilket notarien och biträdet, samt några andra herrar sitta. De stiga upp och stirra på honom, när han bugande presenterar sig själv:

— Johan Berg.

II.

Det lilla samhället får något nytt att tala om, då Johan Berg flyttar in i sin döde brors hus och gör min av att stanna för framtiden.

Han är en stark man, en smula sliten av väder och vind, men med styrkan kvar i sina runda skuldror, ansiktet är stämplat av verkligheten, ett nyktert och redligt arbete i mark och skog. Han har aldrig drömt, men ändå förefaller han att vara tryckt av något, ett okänt och ovetet, ett öde som ännu ej hunnit fatt honom. I hans ögon ligger skickelsen gömd. Han väntar på något. Ibland stannar han i sina rörelser och, när då varenda del av hans kropp vilar, märker man ett slags tafatthet, en hjälplöshet inför allt, liksom vore han främmande, bortkommen. Men kanske det endast är det att han varit van vid ständigt arbete, ständig rörelse sedan sin tidigaste barndom — — —

Olyckan eller slumpen gör, att redan dagen efter hans ankomst, ha lekande barn eller älskande kattor stökat till den nyupplagda graven en smula, sprättat upp jorden och brutit blommorna. Ryktet sprider sig som en löpeld, och man undviker Johan Berg. Endast en liten fräck slyngel, som legat och lyssnat till kvinnornas pladder, vågar sig fram och frågar:

— Säg, varför har handelsman kommit tillbaka — — —?

Johan ler litet generad och ger pojken en femöring, vilken denne springer bort med, hållande den som ett glödande kol i näven — — —

Han gör sin första promenad genom samhället utan att mera bli störd eller tilltalad av någon, men när han går förbi husen, känner han att bleka ansikten skymta bakom fönstergardinerna, och halvt nyfikna, halvt skrämda ögon betrakta honom. Han går vidare mellan de spridda villorna, ibland undrande hur man skulle bete sig därinne, om han plötsligt gick fram och knackade på. Han känner en retsam lust att göra det men bemästrar sig och låter bli. Snart har han nått utkanterna, där husen ligga inbäddade i små skogsdungar, med ännu nakna, greniga träd, mellan åkrar vilkas svarta, klibbiga mylla ångar av fukt som solvärmen drar upp. Några vårvilda hundar löpa fram över ängarna, och ett par skator skrika i luften. Långt, långt ute går en man och plockar sten till ett röse mitt på åkern. Johan Berg förflyttas till sitt förflutna liv och känner det plötsligt som en plikt att gå ut och hjälpa honom med arbetet, men i nästa ögonblick minns han att han ej är densamme i dag som i går. I dag är han rik och fri. Han ler och går vidare — — —

Ett stycke längre bort stannar han åter, nu framför ett hus som ligger avskilt, ensamt mellan två skogsdungar. Det är tomtebo, röda gavlar och vita knutar, en liten veranda med klängd växter som nyss börjat grönska, och bakom fönstren vita, luftiga tyllgardiner. Ur skorstenen strimlar en svag, tunn rök mot den ljusblå vårhimlen. Johan Berg lutar sig mot staketgrinden. Han stannar länge och tänker ej på varför han står där. Det är bara det att han finner huset bekant. Han har sett det förr. Han har visst varit därinne någon gång, kanske två. Ja, så är det! Detta är huset som han drömt sig in i engång för länge sedan, när han gick med ryggen böjd över plogen, luktande på den ångande jorden, med ögonen mörka av svart mylla. Detta är hans barndoms tomtebo, lyckohuset som han ägde och ändå ej ägde. Om han minns rätt så fanns det en liten kvinna därinne också — — —

Hon kommer ut på förstubron med förklädet fullt av hönsmat och kallar på sina små älsklingar med klar, tonande röst. Johan Berg känner mycket väl igen henne. Han kommer ihåg henne, liksom han kommer ihåg

huset, och liksom han ägt huset, har han även ägt henne. Det enda han ej förstår är det att hon bär sorg, svart klänning med vit spets vid halslinningen. Det hör ej tillsammans med hans minnen. Han måste fråga henne varifrån hon fått sorg medan han varit borta — — —

Men när han tar i grinden gnisslar den svagt. Kvinnan vid huset ser upp och rycker till. Hon blir dödligt blek och står som förstenad med vidgade ögon. Hon känner igen honom, hon minns honom, men med fasa. De stå stilla och stirra på varandra några sekunder, sedan skriker kvinnan till och rusar in i huset — — —

Johan Berg står kvar ett ögonblick och vaknar upp. Han befriar sig med ett djupt andedrag från sin omedvetenhet och sina syner. Han går in mot samhället igen, men nu äro hans steg långa och trötta, hans rygg en smula böjd. En tung börda har lagt sig över honom. Det var sin brors fästmö han återfunnit som sina egna drömmar. Den här vägen har hans bror gått många gånger, i huset därborta hade han sin lycka. Var det därför det var honom själv så bekant? Eller — — —

Han stannar ett tag och ser ut över omgivningen, men hans blick är riktad inåt, liksom trevande och sökande efter en lösning på ett problem.

Hade Harald i livet varit nära att förverkliga hans drömmar? Har han nu kommit hit för att fortsätta hans liv, ta hans kvinna, hans lycka, hans själ i arv liksom han fått hans egendom? Har han kommit för att fullborda sig själv eller den döde — — —

— — —

Allting blir med ens så overkligt. När han går omkring i huset, känner han sig alltjämt som en främling. Där finns inga egendomliga ting i inredningen, men det är en annan som placerat och ordnat dem. Allt står som det lämpligast bör, men det är ej han som ställt det så. En annan har satt sin färg på det hela, nött överkast och dukar, och nu har han endast att fortsätta den andres verk, och slita ut det den andre ej hann med. Pinad av sin ovana overksamhet måste han företa sig något. Han placerar om möblerna, men genast bli rummen ännu mera främmande, nu också fientliga, och han känner sig som en brottsling, varför han måste göra om alltsammans; då blir han lugn.

Han förstår att han ej kan undkomma sin döde bror — — —

En vecka efter sin ankomst gör han ett försök att öppna handelsboden, men ingen kommer dit för att köpa. Utanför stå hela dagarna i sträck en klunga barn, som viska och tissla med varandra, fast de ej förstå varför. Men de ha hört föräldrarna tala om »handelsman som går igen», och de ha en aning om att det är något mystiskt med mannen därinne, eftersom de vuxna hellre gå ända ner till station för att göra inköp — — —

I tre dagar står Johan Berg bakom disken, väntande utan att egentligen längta efter, att någon skall komma, men när han slutligen ser det hopplösa, tycker han sig ha gjort sin plikt. Så slår han igen affären och låter notarien i staden annonsera den till salu.

Detta steg gör att en och annan av de mer realistiska av samhällets invånare närma sig honom, inseende att han är en högst vanlig dödlig, men då de hälsa äro de ännu en smula reserverade och ängsliga. Herregud! De begripa ju mycket väl, och har alltid gjort det för resten, att Johan Berg endast är olyckligt lik sin döde bror, fast inom sig darra de ännu för att ha något gemensamt med en man, vilken liknar en död så starkt att han kan vara den döde själv — — —

Och de flesta människorna, helst kvinnorna, gå alltjämt långa omvägar för att slippa möta honom på gatan. De betrakta honom med illa dold rädsla och litet nyfikenhet. Han är ju återuppstånden, en gengångare från graven. Jorden har kastat upp honom ur sitt sköte, men man ser ju lätt att han varit därnere, ty innan han gick dit var han något blekare, litet finare i skinnet, en smula ljusare i ögonen. Undras just vad han sett för

något hinsides livet? Absolut något rysligt, eftersom han nu är så mörk i blicken — — —

En gång, när han stannat vid stationshuset och ser bortåt spåret där han kommit ifrån, känner han att någon närmar sig bakifrån. Han spänner hörseln och förnimmer nu även ett sakta rasslande av steg på grusplan. Plötsligt snurrar han runt, och skrämmer då nästan livet ur en gammal häxa, som närmat sig med armen utsträckt för att känna på honom. Överraskad av hans manövrer och stel av rädsla, står hon stilla med mun uppspärrad, väntande på något hemskt straff för sin djärvhet. Johan ler brett och säger:

— Ja. Kom bara hit och känn, ni. Jag är av kött och blod — — —

Han tar ett tillmötesgående steg mot henne, men då faller kvinnan ihop, skrikande som en besatt, när han närmar sig för att hjälpa henne på benen. Folk kommer ditskyndande och Johan viker undan.

Men strax löper ryktet och sladdret kring stugorna. »Handelsman som går igen» har lärt sig trolldom i underjorden. Förnuftigt folk rycker naturligtvis på axlarna åt sådant prat, men de kan ej helt värja sig för den instinktiva avsky och motvilja som alla normala människor måste hysa för en man, vilken liknar en död de själva varit med om att begrava — — —

— — —

Johans starka kropp börjar lida av sysslolösheten. Styrkan jäser upp inom honom. Det är ju vår också — — —

Han blir nervös och sömnlös om nätterna. Han ligger endast och svettas och vrider sig. Och så händer det en natt att han stiger upp och klär sig, det är något så när ljust, så han tänder ej lampan. När han är färdig tar han pipan med och går ut för att få svalka. Det är då han upptäcker det — — —

Byns folk smyger till hans hus om nätterna för att se om han ligger där eller i sin grav — — —

Han skrämmer upp en fyra eller fem halvvuxna pojkar som legat på post i buskarna. Övertygade om att han nu skall ge sig av, löpa de ner till sina hem och rapportera för mormödrarna. Hans nattliga promenad sväller ut och tar i folkfantasien vidunderliga proportioner. Det kommer folk från grannbyarna för att se underverket — — —

Johan visar dem ett leende, oberört ansikte, men inom sig döljer han en skräck som är större än deras, en hemsk skälvande rädsla för något som närmar sig eller som han själv går fram emot. Folkets uppjagade känslor och inbillningar tränga emot honom som tvingande, drivande makter, vilka vill ha honom till något han är nära, men ännu icke är, till en annan än den han växt upp som, till en främmande för sig själv. Hans jag delas upp till två som skilja sig från varandra, ett förflutet som avlägsnar sig och sjunker i glömska, och ett närvarande, vilket tar former han ej har makt att inverka på eller ändra — — —

En dag skall han skriva under en handling som notarien sänt honom. Han går in i arbetsrummet och slår sig ner, läser ännu en gång igenom papperet och finner att allt är rätt, sedan skriver han. Först när det är färdigt ser han vad som står där:

Harald Berg.

Under en minut, vilken förefaller som en timme, sitter han och stirrar på namnteckningen, ett rov för en häftig ångest, kämpande mot något fasansfullt odefinierbart som förlamar honom, och är nära att bryta hans motståndskraft. Slutligen lyckas han skilja på sig själv och det främmande väsendet. Han plånar ut namnteckningen och skriver dit en ny, men även denna gång vill pennan ta egna vägar. Han darrar. Han är våt av kallsvett — — —

Han vill bort från detta förbannade ställe, där en döds ande går bredvid honom för att tränga in i och splittra hans jag, bort från en ort där främmande viljor och känslor spela mot hans egen i en ojämn kamp, som endast kan få en utgång: hans undergång. Samma dag skriver han till notarien och ger order om husets försäljning, men brevet blir ej avsänt. Han kan ej fatta ett beslut. Det är något han först måste göra, en sak han underlåtit, men som nu ligger över honom som ett tvång, fast han glömt den eller kanske aldrig klart vetat vari den består — — —

III.

Men varje dag gör han, av inre tvång, en promenad åt det håll slumpen, eller instinkten, förde honom den första dagen han var i samhället. Han driver iväg utåt bygden, vilken nu icke är fullt så tröstlöst bar och svart som då han först såg den. Spirande gräs och havre breder ut sin gröna matta över åkrarna, utefter dikesrenarna är det gult av hästhovsört, och inne i aspdungarna slå vitsipporna ut. Det är ej längre så fuktigt och smutsigt överallt.

Johan driver förbi huset med röda gavlarna och vita knutarna, men ett stycke bortom vänder han och går tillbaka. Då ser han tyllgardinen i ett av fönstren vaja sakta, och han förstår att någon därinne iakttager honom i smyg.

Utan att ha beslutat det, utan att reflektera över sitt handlingssätt, går han för varje dag allt saktare och saktare förbi, tveksamt, väntande att något skall hända, fast han ej vet vad.

Och en dag sker det verkligen något.

När han är på återväg står kvinnan i dörren och ser ut. Hon håller handen på låsvredet, och så fort hon finner sig sedd, drar hon sig bakåt och försvinner, ängsligt och rädd som ertappad i begrepp att begå ett brott. Johan stannar några sekunder. Det var just något sådant han väntat, men ändå blir han djupt förvånad för hennes beteende — — —

Nästa dag kommer hon ut på samma sätt, men nu dröjer hon några ögonblick längre, och när hon drar sig in visar hon en tydlig tvekan. Det ser ut som om hon vill säga något, fråga eller själv förklara, men ej kan besluta sig för att göra det. Johan hälsar, men får inget svar. En lång stund, efter det att hon försvunnit, står han kvar och stirrar på det lilla huset. Och återigen arbetar sig en för länge sedan känd dröm upp i hans medvetande; en intensiv längtan han haft i sitt förflutna blir levande igen, inkräktar på nuets känslor, fördriver dem och pockar på att bli tillfredsställd — — —

Och en dag när kvinnan kommit ända fram till grinden, faller han undan och ger vika för sin åtrå, och allt som hänt, förverkligats och dött mellan det förflutna och det närvarande, förflyktigas och plånas ut. Han stiger närmare kvinnan med sin ordlösa längtan i blicken, och armarna halvt lyfta för att fånga och famna — — —

Men hon drar sig bakåt, sakta och tvekande, kännande sig för med fötterna, medan hennes blick är bunden i hans. På verandatrappan stannar hon och inväntar honom. Hon ler frånvarande, liksom han levande och kännande i det förflutnas skugga, under intryck av något som varit, men endast till hälften, liksom honom bunden av ett inre tvång att fullborda något, att utlösa en känsla eller en sinnesförnimmelse — — —

De uppsluka nästan varandras andedräkt och värmen strömmar redan mellan dem, då de stanna utan att nå längre. Johan söker förgäves efter ett ord, ett namn, som måste uttalas. Han finner det ej. Det saknas; det har aldrig funnits eller också har han tappat det ur minnet. Och så blir det ej sagt. Han snyftar till av ångest. Ögonblicket är förbi och kvinnan försvinner — — —

— — —

Återigen är han ensam och återigen kommer den smygande, ofattbara ångesten över honom. Det är en känsla av att han upplöses och förlorar sig själv, och han försöker förgäves hålla kvar greppet om sin egen personlighet. Vem är jag? Vem är jag? Han famlar i mörker. Allting flyter ihop. Det förefaller honom som om han redan gjort saker som han endast tänkt och tvärtom, så att han gör det dubbelt; ett minne ur hans barndom är från i går, och vad han beslutat för en timme sedan, blir något han haft i tankarna för år tillbaka.

Ångesten driver honom ut på långa promenader. Han magrar, kinderna falla in, ögonen brinna febrigt; när han någon gång tilltalar en människa blir det i osammanhängande och avbrutna satser, vilkas mening endast han själv begriper och som han tänker de felande länkarna, kan han ej fatta att man icke förstår honom. Ortsbefolkningen undviker honom. De betrakta honom med skygga blickar. Man viskar bakom hans rygg. De vidskepliga se på honom som på ett spöke, en gengångare, och de förnuftiga betrakta honom halvt medlidsamt som en den där delvis förlorat sitt förstånd. Han böjer sig under deras blickar som för piskrapp. Deras outtalade tankar ligga sanningen nära och skall snart vara ännu närmare. I de sömnlösa nätterna sträcker han armarna mot himlen, bedjande om en hjälp som han ännu är för förnuftig att tro på att den kan komma; och så blir han rädd för det han ej längre kan kontrollera sina gester, sitt tal och sina förhoppningar, upphetsad ända till gränsen av en uttryckslös förtvivlan, kastar han sig på bädden, där han sedan ligger i timtal, liksom förlamad i alla sina själsförmögenheter, stirrande in i mörkret som ett själlöst djur, väntande, väntande — — —

— — —

Då kommer hon.

Det är en natt då han givit upp och anser sig förlorad. Han släpper löst i medvetandet och låter tankar, minnen, känslor och förnimmelser strömma in i varandra utan hejd och reson. Bilder ur det förflutna dyka upp tillsammans med dagens händelser och löpa igenom hans hjärna på samma gång. Väsentligt och oväsentligt blandas ihop till en enda röra, en kakafoni av dumheter och vansinniga infall. Allt som under årens lopp plockats ihop, slammats upp och samlats i hans hjärna i exemplarisk ordning och reda, årtal och data, vanekunskaper, bokminnen, små intryck av livet och människorna, städer, gatunamn och husnummer, räknetal och facktermer, allt stökar upp ur hyllorna och snurrar omkring. Det rinner förbi i hans medvetande, först stötvis som blodet i pulsådrorna, men sedan i allt snabbare och jämnare takt, tills det slutligen tumlar fram i en enda fors, en aldrig sinande ström. Han ser, känner, hör och förnimmer alltsammans på en enda gång. Det susar och brusar i hans huvud, och under alla dessa larmande, fantastiska sinnesintryck tänker han dunkelt: så mycket smörja ett huvud ändå kan rymma! Skönt att bli av med det! Han finner det meningslöst att försöka hålla ihop eller isär något. Låt gå bara! Han sträcker på sig, väntande i en slags lycklig passivitet, att medvetandet skall försvinna helt och hållet, så att han kan glida in i det ovetna och okända, till alla drömmar som gått före och alla förhoppningar som dött, till det stora intet, den långa glömskan, natten som aldrig avlöses av pinande dagar, ljus och stickande sol — — —

Men ännu lever han alltjämt med en svag förnimmelse av verkligheten, tid, rum och sin egen existens; och då hör han liksom långt bortifrån någon knacka på dörren, vrida om låsvredet. En människa stiger mot honom ur den blekgrå dimman, och vartefter hon kommer närmare, blir strålglansen i hennes ögon allt starkare, slutligen känner han igen hennes blick. Hon kommer fram till bädden, lutar sig över honom och viskar: — Harald, Harald — — —

Då nickar han emot henne, glad åt att höra sitt namn, vilket han glömt bort. Han känner plötsligt sig själv igen. Och hon närmar sig ännu mera och säger: — Harald, minns du inte att du lovade komma till mig den där kvällen för länge sen? Varför kom du inte?

Se, jag har kommit till dig i stället — — —

Han grips av ånger. Han drar henne till sig och svarar:

— Jag kunde inte. Det var något som hindrade mig — — —

Och när hon sträcker ut sig bredvid honom, upptäcker han sin egen kropp och i hennes — — —

— — —

Det är fullkomnat. En dröm har blivit verklighet, en snöpt och hämmad tanke har blivit fri och förkroppsligad. Med morgonen stiger han upp. Han vänder bröstet mot solen som flödar in genom fönstren; så slår han upp dörren på vid gavel och möter den friska, lätta luften, vilken strömmar in i en kaskad med skogsdoft. Där står han länge, åter en stark och obekymrad människa, hel och odelad. Han har återfunnit sin egen identitet, och det är ju så lyckligt betydelselöst vad han sedan heter. Ett namn mer eller mindre, ett namn i stället för ett annat; vad betyder väl det, när människan ändå är människa, mannen man och kvinnan kvinna? Han är sig själv både under den ena och andra benämningen. Han går och sätter sig bredvid kvinnan, vilken slumrar med ett ljust skimmer av tillfredsställelse och mättnad över det bleka ansiktet, nöjd, lugn och befriad; och han ler, men ej längre inåt sig själv utan ut mot livet, det liv han mottagit och själv skänkt. Det är fullkomnat — — —